

Simboli u dječjem crtežu

Pavlov, Giulia

Undergraduate thesis / Završni rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:930988>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-18**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti

GIULIA PAVLOV

SIMBOLI U DJEČJEM CRTEŽU

Završni rad

Pula, rujan, 2020.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti

GIULIA PAVLOV

SIMBOLI U DJEČJEM CRTEŽU

Završni rad

JMBAG: 0303079844 redoviti student

Studijski smjer: Preddiplomski stručni studij predškolski odgoj

Predmet: Metodika likovne kulture

Znanstveno područje: Umjetničko područje

Znanstveno polje: Likovna umjetnost

Znanstvena grana: Likovna pedagogija

Mentor: Breza Žižović, mag. art. paed., pred.

Pula, rujan, 2020.

Sadržaj

1. UVOD	1
2. POVIJESNI RAZVITAK PREDMETA VIZUALNO-LIKOVNI ODGOJ I OBRAZOVANJE	2
2.1 TEHNIČKO UMJETNIČKA FAZA (od početka IX. stoljeća do 1875.)	2
2.2 POKRET ZA UMJETNIČKI ODGOJ (od 1875. do 1905.)	2
2.3 PSIHOLOGIJSKA FAZA (od 1905. do 1930.)	2
2.4 PEDAGOGIJSKA FAZA (od 1930. do 1960.)	3
2.5 SOCIOLOGIJSKA FAZA (od 1960. do danas)	3
3. FAZE RAZVITKA LIKOVNOG IZRAZA U DJECE	4
3.1 ZAČECI LIKOVNE PISMENOSTI – FAZA IZRAŽAVANJA PRIMARNIM SIMBOLIMA	4
3.1.1 Imenovanje primarnih simbola	6
3.2 FAZA IZRAŽAVANJA SLOŽENIM SIMBOLIMA	7
3.3 FAZA INTELEKTUALNOG REALIZMA	9
3.4 FAZA VIZUALNOG REALIZMA	15
4. LIKOVNI JEZIK	15
5. POČETAK LIKOVNOG JEZIKA	16
6. LIKOVNI SIMBOLI	17
6.1 LINIJE	17
6.2 KRUŽEĆE LINIJE	18
6.3 VIBRIRAJUĆE LINIJE	19
6.4 ŠARANJE	21
6.5 MRLJE	22
6.6 TOČKE – CRTICE	22
6.7 NIZ	22
6.8 RAVNE LINIJE	22
6.9 HORIZONTALNE LINIJE	22

6.10 VERTIKALNE LINIJE	22
6.11 KOSE LINIJE	23
6.12 KRUG	23
6.13 KVADRAT	24
7. IZRAŽAVANJE LINIJAMA, KRUGOM I KVADRATOM	25
7.1 DJECA U DOBI OD 2 DO 4 GODINE	25
7.1.1 ZNAČENJE LINIJA	25
7.1.1.1 KRETANJE	26
7.1.1.2 RADNJE	27
7.1.1.3 ŽIVA BIĆA	28
7.1.2 ZNAČENJE KRUGA	29
7.1.3 ZNAČENJE KVADRATA	32
8. ŽIVA BIĆA	34
8.1 DJECA U DOBI OD 2 DO 4 GODINE	34
8.1.1 SPIRALA	34
8.1.2 KRUG	35
8.1.3 KRUG I LINIJA	35
8.1.4 LINIJE I KRUGOVI	35
8.1.5 DVIJE LINIJE	36
9. ČOVJEK	37
9.1 DJECA U DOBI OD 2 DO 4 GODINE	37
9.1.1 PERCEPCIJE	37
9.1.2 OČI	37
9.1.3 USTA I NOS	38
9.1.4 RUKE I NOGE	38
9.1.5 TRUP	40
9.1.6 KOSA	40

9.1.7 ODJEĆA	40
9.2 DJECA U DOBI OD 4 DO 5 GODINA	40
9.2.1 SLOŽENI SIMBOL	40
9.2.2 TRANSPARENTNOST	43
9.2.3 VELIČINE	43
9.2.4 PREDIMENZIONIRANJE	43
9.2.5 POKRET	44
9.3 DJECA U DOBI OD 5 DO 6 GODINA I STARIJA	45
9.3.1 PROFIL	45
9.3.2 MINIJATURA	46
9.3.3 POKRET	46
9.3.4 LICE	47
9.4 SHEME	48
10. ŽIVOTINJE	50
10.1 DJECA U DOBI OD 2 DO 4 GODINE	50
10.2 DJECA U DOBI OD 4 DO 5 GODINA	51
10.3 DJECA U DOBI OD 5 DO 6 GODINA I STARIJA	51
10.3.1 DETALJ	51
10.3.2 STVARANJE	52
11. DRVO	52
11.1 DJECA U DOBI OD 2 DO 4 GODINE	52
11.1.1 RAST	52
11.1.2 NEOMETANA IZVORNOST	54
11.2 DJECA U DOBI OD 5 DO 6 GODINA I STARIJA	56
11.2.1 SIMETRIJA	56
11.2.2 GRAĐA DRVETA	57
11.2.3 PREOBRAŽAJ	58

12. CVIJET	59
12.1 DJECA U DOBI OD 2 DO 4 GODINE	59
12.2 DJECA U DOBI OD 4 DO 5 GODINA	59
12.3 DJECA U DOBI OD 5 DO 6 GODINA I STARIJA	60
13. SUNCE	60
13.1 DJECA U DOBI OD 2 DO 4 GODINE	61
13.2 DJECA U DOBI OD 4 DO 5 GODINA	61
13.3 DJECA U DOBI OD 5 DO 6 GODINA I STARIJA	62
14. KUĆA.....	62
14.1 DJECA U DOBI OD 2 DO 4 GODINE	62
14.1.1 PRAOBLIK KUĆE	63
14.1.2 OTVORI, UDUBINE	63
14.2 DJECA U DOBI OD 4 DO 5 GODINA	64
14.2.1 POGLED ODOZGO	65
14.2.2 PREVALJIVANJE OBLIKA	65
14.2.3 POGLED SA STRANE	66
14.3.1 ORGANIZACIJA PROSTORA	67
14.3.2 SUPERPOZICIJA	67
14.3.3 RAVNINA TLA	68
14.3.4 PRESJEK	68
14.3.5 FASADA	69
15. STOL	70
15.1 DJECA U DOBI OD 2 DO 4 GODINE	70
15.2 DJECA U DOBI OD 4 DO 5 GODINA	71
15.2.1 TREĆA DIMENZIJA	71
15.3 DJECA U DOBI OD 5 DO 6 GODINA I STARIJA	72
15.3.1 PROFILI	72

15.3.2 PRIVID POJAVA	72
15.3.3 RAZLIČITOST MATERIJALA	73
16. TEHNIČKI OBLICI	74
16.1 VOZILA	74
16.2 MEHANIZMI I STROJEVI	75
17. IZRAŽAVANJE BOJOM	76
18. PRAKTIČNI DIO	78
19. ZAKLJUČAK	82
20. POPIS LITERATURE	83
21. POPIS TABLICA I SLIKA	84
SAŽETAK	88
SUMMARY	89

1. UVOD

Razdoblje djetinjstva najbogatije je razdoblje u životu čovjeka. Dijete upoznaje svijet svim osjetilima te postupno, kroz različite faze, razvija i usavršava svoje vještine. Način na koji dijete usvaja okolinu je kroz igru, kao oblik zadovoljstva i učenja. Likovno izražavanje omogućava djetetu da stekne motoričke, emocionalne, kognitivne, socijalne i govorne vještine, a sve je to moguće ako ima poticajno okruženje i motivirajuću okolinu. Od trenutka kada dijete spozna papir i olovku, ono počinje stvarati i ostvaruje svoje prve likovne radove koje nadopunjuje kroz različite razvojne faze. Likovno izražavanje postaje sredstvo komunikacije djeteta i okoline, ali i djeteta sa samim sobom dok se poistovjećuje s oblicima koje prikazuje.

U predškolskome razdoblju dijete ulazi u likovni svijet upoznajući i stvarajući raznovrsne linije koje svojim karakteristikama izražavaju različite sadržaje. Korak dalje dijete čini kada spozna prvi oblik, oblik kruga koji je na početku nepravilan i manje precizno izražen, no s vremenom ga dijete usavršava i njime izražava sve što smatra bitnim u svom životu. Tako krug postaje simbol za čovjeka, životinje, drvo, cvijet, sunce, kuću, stol te razne figure i predmete koji su dio djetetovog života i predmet njegova istraživanja. Ulazeći u sljedeće likovne razvojne faze, dijete svoj prvi oblik nadopunjuje drugim oblicima te tako sve više razvija svoje vizualne sposobnosti i vještinama ih oblikuje u svoj likovni izričaj.

Završni rad sadržava poglavlja u kojima se opisuje svaki simbol i njegov razvoj kroz predškolsko razdoblje djeteta, uz primjere dječjih radova. U korištenoj literaturi navedeno je da su razna istraživanja dovela do zaključka kako su simboli koje dijete koristi univerzalni. Usporedili su se likovni radovi djece iz raznih zemalja te se zaključilo kako u djeci postoji primarni impuls za likovno izražavanje kao sredstvo komunikacije. Ono o čemu ovisi napredak djeteta i razvoj njegovih sposobnosti je okolina. Ako djetetu pružimo slobodu izražavanja, poticaje, motivaciju i pozitivno potvrdimo njegov rad, ono će se slobodno i zadovoljno razvijati.

2. POVIJESNI RAZVITAK PREDMETA VIZUALNO-LIKOVNI ODGOJ I OBRAZOVANJE

Začetke organiziranoga likovnoga obrazovanja pronalazimo već u starom Egiptu i antičkoj Grčkoj. U Egiptu likovno se obrazovanje organiziralo u zatvorenim svećeničkim krugovima. U Grčkoj likovno obrazovanje također nije bilo namijenjeno svima. Robovima je zakonom bilo zabranjeno, a vladajuće klase podučavale su se u čitanju, pisanju, računanju, glazbi i gimnastici (Grgurić i Jakubin, 1996).

Aristotel je, po uzoru na Platona, smatrao da u mladima treba njegovati estetske vrijednosti i smisao za lijepo. Pod estetičkim obrazovanjem podrazumijevao je ono obrazovanje koje daje čovjeku slobodu. Takvo obrazovanje omogućava mu uživanje u lijepome, prirodi i umjetnosti. Dakle, estetičko obrazovanje za Aristotela razvija slobodu svakoga pojedinca. Smatrao je da umjetnost nije i ne treba biti slika objektivnoga svijeta, on tvrdi; ona treba prikazati ono što je bolje i istinitije od vizualne stvarnosti, najčešće ono što je „uzorito“ (Grgurić i Jakubin, 1996).

2.1 TEHNIČKO UMJETNIČKA FAZA (od početka XIX. stoljeća do 1875. godine)

U to vrijeme učenje crtanja baziralo se na točno i vješto precrtavanje. Primjenjivala se metoda precrtavanja s uzora, geometrijska metoda, shematska metoda i stigmografijska metoda (spajanje zadanih točkica ili kvadratića daje zadani lik).

2.2 POKRET ZA UMJETNIČKI ODGOJ (od 1875. do 1905. godine)

Razvojem industrijske proizvodnje razvila se potreba za proizvodima oblikovanim po likovno-estetičkim kriterijima. Koristilo se pasivno i mehaničko precrtavanje da bi se dobila vizualno-estetička točnost objekta. Ovaj pokret nije uvažavao individualni razvoj djeteta, te je stoga bio kratkoga vijeka.

2.3 PSIHOLOGIJSKA FAZA (od 1905. do 1930. godine)

XX. stoljeće dobiva naziv „stoljeće djeteta“ jer se na dijete gledalo kao pojedinca kojeg se na individualan način razvija.

Obustavlja se klasični način rada te se pod utjecajem dječje psihologije, novih teorija u pedagogiji te likovnih pravaca, uvažava specifičnost individualnoga razvitka djeteta. Potiče se slobodno izražavanje, aktivnost, samostalno stjecanje znanja.

Veliki se naglasak stavlja na važnost likovne aktivnosti u razvoju djeteta. U ovom periodu javlja se i Maria Montessori kao predstavnica „aktivne“ škole u kojoj se djeca potiču na samostalan rad, na senzomotorne aktivnosti, taktilne podražaje te se u globalu daje djetetu velika pažnja i prati njegov individualan razvoj i njegove potrebe.

2.4 PEDAGOGIJSKA FAZA (od 1930. do 1960. godine)

Pod utjecajem estetike Bauhauasa (1919.) želi se potaknuti dijete, motivirati ga, probuditi njegove tjelesne i duhovne snage, obogatiti maštu te poticati na razmišljanje.

Nakon Prvoga svjetskoga rata, likovna aktivnost dobiva drugu dimenziju. Dimenziju kroz koju se dijete preko likovnoga obrazovanja odgaja i za druge sposobnosti.

2.5 SOCIOLOGIJSKA FAZA (od 1960. do danas)

Kako se razvila likovna pedagogija, tako se počelo shvaćati da je likovni jezik vrsta komunikacije, kroz koju dijete komunicira s odraslima, sa svijetom oko sebe.

U UNESCO-voj Deklaraciji donesenoj 1955. godine u Ženevi pronalazimo načela sociologijske faze. Na Konferenciji utvrđeni su sljedeći stavovi i preporuke:

- Nastava likovnih umjetnosti, svojim utjecajem na različite aktivnosti djeteta, ima veliku odgojnu vrijednost na estetičkom, intelektualnom i moralnom planu, a likovni pedagog ima važnu ulogu u psihičkom razvitku djeteta i u otkrivanju njegovih umjetničkih sposobnosti;
- Znanja i tehničke sposobnosti stečene u nastavi likovnih umjetnosti mogu koristiti kako u studiju i izobrazbi svake profesije, tako i u razvitku inteligencije, osjećaja za lijepo u prirodi i životu, u proizvodnim aktivnostima i u umjetnosti;
- Likovna umjetnost je neosporno značajna u razvitku ličnosti, ona je važno sredstvo za upoznavanje i produbljivanje znanja o stvarnosti;
- Umnožavanje slike fotografijom, tiskom, filmom, televizijom, predstavlja element napretka jednako bitan koliko je nekad bilo bitno otkriće tiska. Osobito je značajno da vizualni odgoj djeteta bude što potpuniji radi usmjeravanja razvitka njegove inteligencije i formiranja ukusa, čuvajući u potpunosti njegovu osjetljivost od vulgarizacije i ružnoće;
- Likovne umjetnosti, kao i sve ostale umjetnosti, mogu biti sredstvom sporazumijevanja i ujedinjavanja među narodima (UNESCO, 1955).

Ove su preporuke obuhvaćene u ciljevima i zadacima suvremene nastave likovnog odgoja i obrazovanja u Hrvatskoj kako bi se naglasila komunikacija između profesora/učitelja/odgojitelja i djeteta (Grgurić i Jakubin, 1996).

3. FAZE RAZVITKA LIKOVNOG IZRAZA U DJECE

STAROSNA DOB	FAZE	LJUDSKI LIK	UGLATI OBLIK - STOL	PROSTOR	KUĆA	DRVO
PREDŠKOLSKA DOB	2 DO 4 GODINE FAZA IZRAŽAVANJA PRIMARNIM SIMBOLIMA	 SIMBOL ČOVJEKA	 KRETANJE - FUNKCIJA PROSTORA			
	4 DO 5 GODINA FAZA IZRAŽAVANJA SLOŽENIM SIMBOLIMA	 LINIJA KRETANJA SLOŽENI SIMBOL ČOVJEKA	 POGLED ODOZGO, PREVALJIVANJE NOGU U RAVNINU PAPIRA	 KONGLOMERAT	 NIZ	 NIZ - POLJE
	5 DO 6 GODINA FAZA IZRAŽAVANJA ZLATNO DOBA Dječjeg LIKOVNOG IZRAŽAVANJA	 SPOLNOST, POKRET, TRANSPARENTNOST, PROFIL, EMOCIONALNA PROPORCIJA	 USPRAVNOST NOGU POGLED SA STRANE	 RUB PAPIRA OZNAKA ZA LINIJU TLA	 LINIJA TLA	 LINIJA TLA I LINIJA NEBA
VIŠI RAZREDI O.Š.	6 DO 8 GODINA (1. IZ. RAZRED) FAZA INTELIGENTNIJEG REALIZMA	 POKRET, KARAKTER, DETALJI, DISPROPORCIONALNOST, PROFIL, POGLED S LEDA	 PRIVID SKRAĆENJA ZADNIH NOGU POGLED S UGLA, KOŠE STRANE, LINIJA TLA, PROMIENA OČIŠTA	 VARIJACIJE PREVALJIVANJA OBLIKA U RAVNINU	 TLOCRT FASADA	 DEBLO - KROŠNJA
	8 DO 10 G. (3. IZ. R.) FAZA ZLATNO DOBA Dječjeg LIKOVNOG IZRAŽAVANJA	 NASTAVAK IZ PRETHODNE FAZE, VIŠE DETALJA, KARAKTERISTIKE OBLIKA, PROPORCIJE	 OBRNUTA PERSPEKTIVA	 VERTIKALNA PERSPEKTIVA	 RASKLOPLJENA KUĆA	 PROMIENA OČIŠTA
	10 DO 12 G. (5. IZ. R.) FAZA INTELIGENTNIJEG REALIZMA	 ANALITIČKO PROMATRANJE I SPOSOBNOST REDEFINICIJE	 POLIPERSPEKTIVA (PROMIENA STAJALIŠTA)	 PANORAMSKI PRIKAZ	 PLOHA KAO TLO	 OBRNUTA PERSPEKTIVA
	12 DO 14 G. (7. IZ. R.) FAZA INTELIGENTNIJEG REALIZMA	 ANALITIČKO PROMATRANJE I SPOSOBNOST REDEFINICIJE	 GEOMETRIJSKA PERSPEKTIVA	 ISPRED - IZA	 RASKLOPLJENA KUĆA	 KOSI PRIVID BOČNE STRANE
						 - ANALITIČKO PROMATRANJE - POJEDINE VRSTE DRVEĆA
						 - ANALITIČKO PROMATRANJE - POJEDINE VRSTE DRVEĆA

Tablica 1. Faze razvitka likovnog izraza u djece. Izvor: Grgurić i Jakubin, 1996

3.1 ZAČECI LIKOVNE PISMENOSTI – FAZA IZRAŽAVANJA PRIMARNIM SIMBOLIMA

Djeca upoznaju svijet tako da diraju, njuškaju, kušaju, sve oko sebe. Tako to počinje i s likovnim izražavanjem. Upoznaju svoje tijelo, svoju ruku, papir, daju se u crtanje te postepeno ulaze u nova saznanja kroz različite faze.

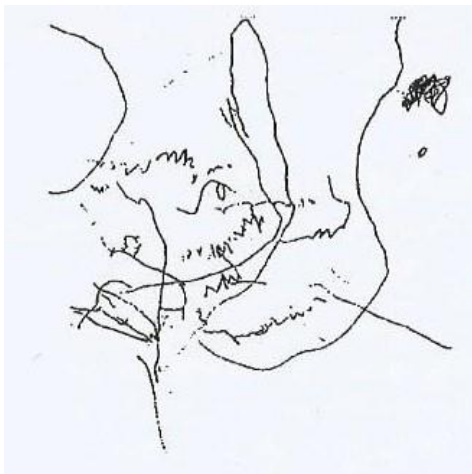
Prva faza njihovoga razvoja je razdoblje izražavanja primarnim simbolima. Javlja se od prve ili druge godine života do treće ili četvrte godine. Ovu fazu karakteriziraju linije

stvorene jednostavnim pokretima, olovka se drži grčevito među prstima, a zglob se ne miče. Linije se stvaraju pokretima podlaktice naprijed-natrag.

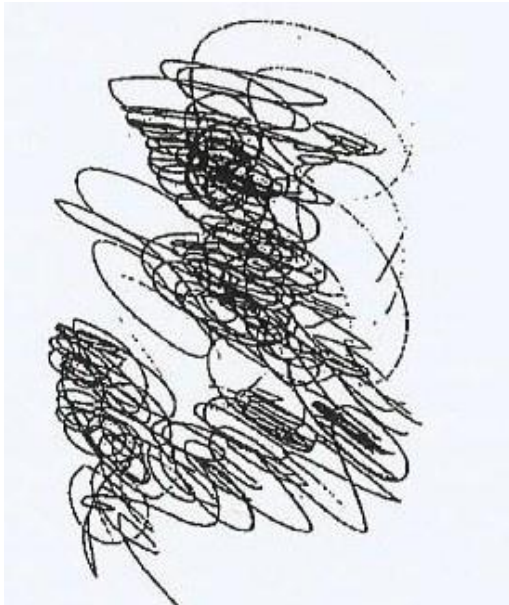
Glavne karakteristike ove faze čini razvoj motorike, stoga razlikujemo: udarno risanje, titrajno risanje, kružno risanje (Grgurić i Jakubin, 1996).

Slika 1. Udarno risanje. Olovka (2 g.). Izvor: Grgurić i Jakubin, 1996.

Slika 2. Titrajno risanje. Olovka (2 g.). Izvor: Grgurić i Jakubin, 1996.

Slika 3. Kružno risanje. Olovka (2 g.). Izvor: Grgurić i Jakubin, 1996.

Međutim, teško ćemo analizirati dječji crtež tako rane dobi. Točnije bi bilo promatrati način na koji dijete crta, njegov razvoj senzomotoričkih sposobnosti i potrebe za kretanjem.

Dvogodišnjacima papir bježi jer ga ne pridržavaju drugom rukom, olovku drže svakako, za crtež potroše manje od minute te crte poredaju po papiru ne vodeći računa o smještaju i prostoru.

3.1.1 Imenovanje primarnih simbola

Početak treće godine djeca počinju imenovati ono što likovno izražavaju. Često dijete započinje crtež bez ikakvih misli pa ga prva ili druga linija na nešto asocira i crtež krene novim smjerom, novom idejom.

Također, već u trećoj godini dijete pridržava papir drugom rukom te dulje crta od dvogodišnjaka.

Nakon prve faze slučajnog risanja, dolazi faza kontroliranog risanja, također u fazi primarnih simbola. Ruka se okreće oko ramenog zgloba, vrše se finiji pokreti, pojavljuje se lik kruga. Krug koji će postati simbol čovjeka, životinje no i svih predmeta koji su u okolini djeteta. To ne znači da dijete nije sposobno promatrati svijet oko sebe, već krug predstavlja veliku spoznaju i za dijete je dovoljno krugom prikazati ono što želi izraziti.

Mühle (1955) smatra da postoje tri načina kako dijete prikazuje ljudski lik:

- Preko okrugla oblika
- Stezanjem ovala
- Dodavanjem raznih okruglih oblika za glavu, tijelo, itd. (Grgurić i Jakubin, 1996)

Smatra da prva dva načina vode do šablone, a treće da je jedini način koji pozitivno utječe na daljnji napredak dječjeg stvaralaštva (Grgurić i Jakubin, 1996).

Napredak tijekom faze primarnih simbola veoma je velik jer se na kraju te faze počinju spajati um i tijelo. Prije je oko slijedilo ruku, ali sada misao vlada njome.

U dječji crtež ulaze utjecaji iz vanjskoga svijeta te se postupno ulazi u fazu složenih simbola.

3.2 FAZA IZRAŽAVANJA SLOŽENIM SIMBOLIMA

U ovoj fazi imenovanje predmeta u crtežu je već prisutno. U prethodnoj fazi dijete kreće s likovnom aktivnošću, nastaje likovno djelo (uzrok) te kao zadnje se javlja misaona operacija (posljedica). Sada tok kreće prvo misaonom operacijom (uzrok), ulazi se u likovnu aktivnost i rađa se likovno djelo (posljedica). U ovoj je fazi dijete svjesnije što čini i zašto to čini.

Likovna ostvarenja postaju sredstvom komunikacije, ne s odraslima ili s vršnjacima nego sa samim sobom. Pokazalo se da djeca razgovaraju sami sa sobom dok slikaju kao da razgovaraju s objektom kojega slikaju (Grgurić i Jakubin, 1996).

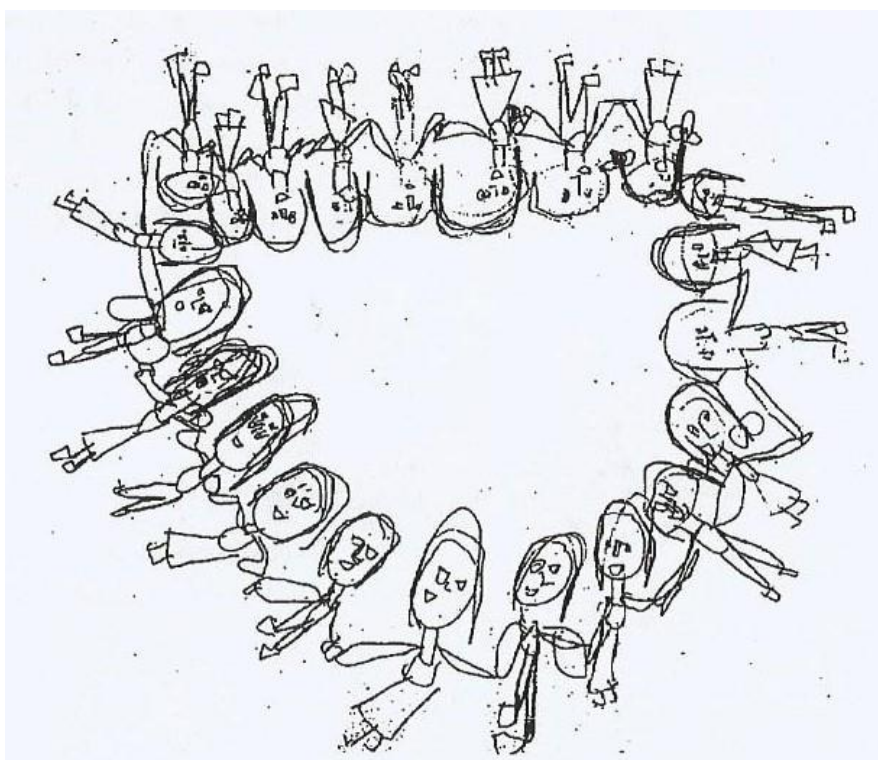
Osim toga, djeca ne crtaju stvari onakve kakve jesu, već onako kako ih vide, a vide funkciju toga. Primjerice, lik čovjeka glava-noge, simbol za ljudski lik, slikan je onakvim kako sebe dijete vidi. Ako ispružimo ruke, noge i pogledamo ispred sebe, ruke kao da izlaze iz glave, a noge ispred nas. Uostalom, trup za dijete nema nekakvu funkciju kao što, primjerice, oči imaju funkciju gledanja, usta govorenja, ruke istraživanja i kreiranja. Upravo zbog toga trup nije potrebno (još) uvrstiti u crtež.

Složeni simboli koji se javljaju u ovoj fazi ne odnose se na konkretne objekte, već predstavljaju pojave i funkcije, primjerice, žurbu, skakanje, kretanje, plesanje, zvukove, što možemo vidjeti u sljedećoj slici. Čak i kada postoji vizualna reprezentacija, dodaju se uvijek linije koje označavaju nešto što se golim okom ne vidi nego se osjeća.

Slika 4. "Moja sestra pleše". Linije uz noge i ruke označuju plesne pokrete. Desno je gitara, a crte iznad nje označuju zvukove. Olovka (4 g.). Izvor: Grgurić i Jakubin, 1996.

Dijete ponekad crtež zarotira kako bi prazan prostor bio slobodan za crtanje, pa izgleda kao da ljudi stoje na glavi.

Slika 5. "Kolo". Olovka (6 g.). Izvor: Grgurić i Jakubin, 1996.

Budući da u ovoj dobi još uvijek traje egocentrizam, u likovnome smislu perceptivni egocentrizam, perspektiva i proporcija nisu bitni. Za dijete sve ima nekakvo postojanje koje dijete gleda „po sebi“ ili „od sebe“ te se ne postavlja kao objektivni promatrač.

U ovoj fazi djeca izdužuju ili povećavaju neke dijelove tijela ovisno o njihovoj funkciji i potrebi. Za prikaz vožnje biciklom izduže se noge jer u toj radnji noge ima najvažniju funkciju, stoga bivaju više izražene i izdužene.

Najveća promjena vidi se u prikazu ljudskoga lika. Pojavljuje se tijelo, ruke izlaze iz tijela, a ne iz glave te završavaju prstima. Dijete označava noge dvostrukom crtom, pojavljuje se kosa i malo odjeće.

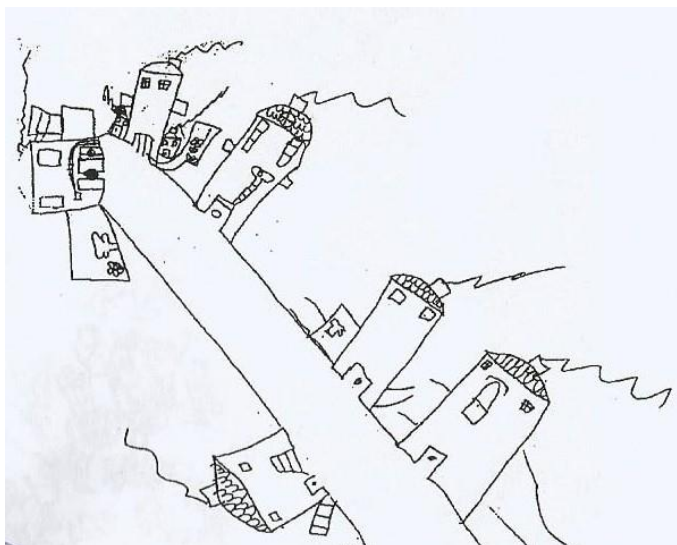
U ovoj fazi dijete također može dozvati u sjećanje vizualne predodžbe, može se nečega sjetiti i to prikazati.

Osim pozitivnoga razvoja, u ovoj fazi može se razviti fiksacija koju nazivamo šablone. Moramo paziti da djeci dopuštamo slobodno razvijanje, da ih ne kočimo u stvaralačkome činu tako što im namećemo kako se nešto „mora“ nacrtati.

3.3 FAZA INTELEKTUALNOG REALIZMA

U fazi intelektualnoga realizma dešava se niz fizičkih, fizioloških i duševnih promjena. Pojavljuje se apstraktno mišljenje, socijalizacija, odnosi s okolinom, međutim i dalje se tu pojavljuje mašta koja ostavlja tragove na dječje emocije i postupke. Dijete još ne može spoznati svoja psihička stanja, već svijet i sebe upoznaje tako da aktivno sudjeluje u njemu.

Kod prikaza ljudskoga lika pojavljuje se profil i pokret. Javlja se prikaz „pravog kuta“, a njime dijete želi prikazati najveće moguće razlike između pojedinih predmeta.

Slika 6. "Ulica". Pojava pravog kuta. Olovka (7 g.). Izvor: Grgurić i Jakubin, 1996.

Postoje određeni načini prikazivanja u crtežu djeteta:

a) Transparentni prikaz

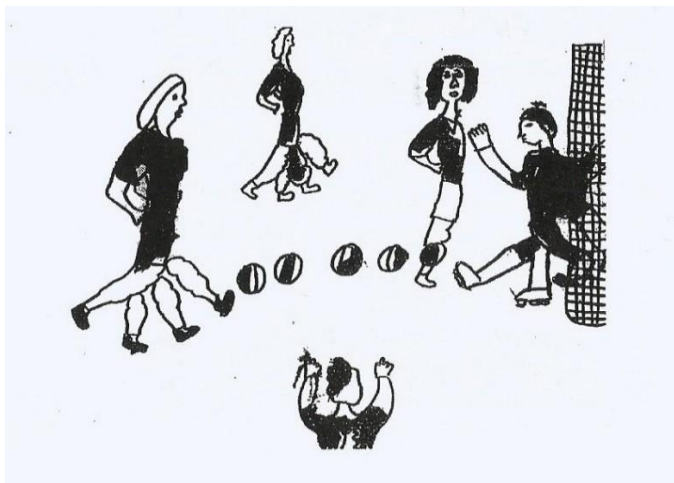
Dijete crta mamu koja je trudna te se vidi nacrtana beba u truhu. Nadalje, dijete crta kuću no ne prikazuje samo fasadu kuće, već se izvana vidi interijer i predmeti koje voli. Ovakav način prikazivanja je rezultat znanja i predodžbi koje dijete posjeduje o datoj figuri ili predmetu.

Slika 7. "Lutka u tavanskoj sobi". Transparentnost prikaza, desno dodatni sadržaji izvan kuće koji se događaju u kući i kućica za ptice, vanjski prostor. Olovka (5,5 g.). Izvor: Grgurić i Jakubin, 1966.

b) Prikaz akcije u fazama kretanja

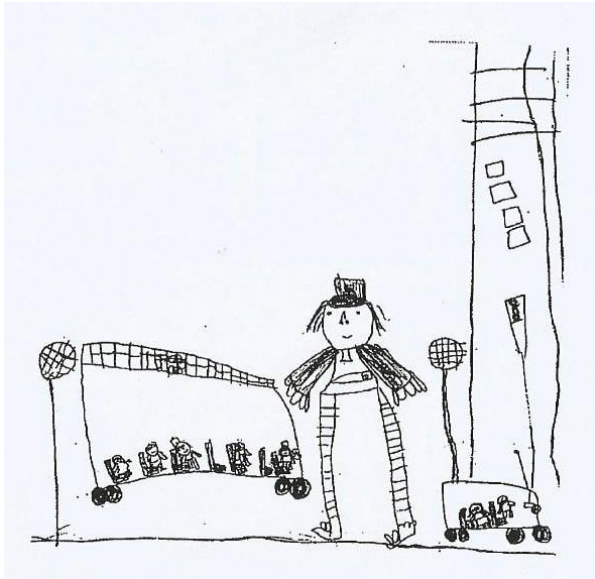
Dijete ponekad crta sve faze jednoga kretanja, primjerice igranje loptom. Dijete će prikazati loptu od svoje početne do završne pozicije te će lopta na papiru zapravo biti multiplicirana, a u stvarnosti je samo jedna. Isto vrijedi i za noge.

Slika 8. "Nogomet". Za oznaku kretanja, učenik multiplicira noge i loptu u putanji. Olovka (8 g.). Izvor: Grgurić i Jakubin, 1996.

c) Emotivna proporcija

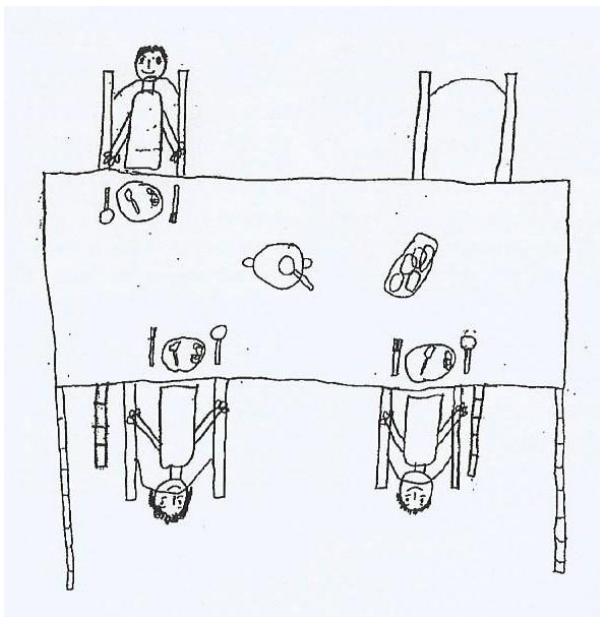
Emotivna proporcija označava situaciju u kojoj dijete predmete ili likove koji su mu bitniji od ostalih znatno povećava, a ostale crta manje u odnosu na taj veliki. Ako su djetetu neki predmeti, likovi, životinje, jednako važni, bez obzira što su u realnosti znatno različite veličine, kao npr. miš i slon, dijete će ih nacrtati jednake veličine.

Slika 9. "U prometu". (Policajac je najvažniji lik). Olovka (5 g.). Izvor: Grgurić i Jakubin, 1996.

d) Prevaljivanje oblika

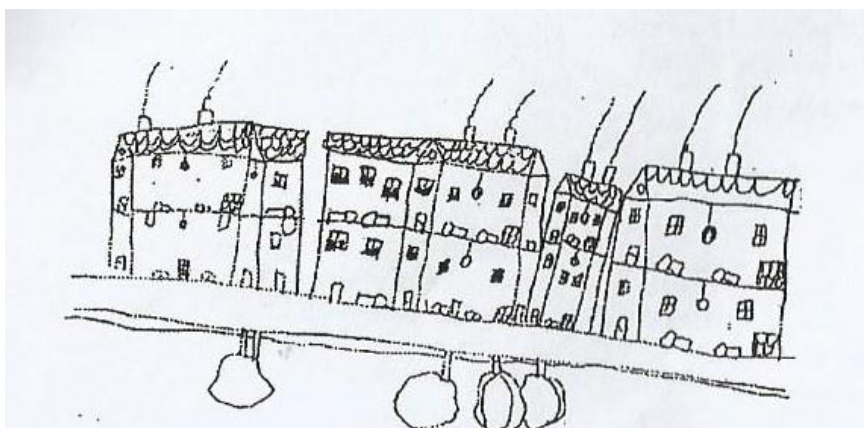
Dijete još ne mari za liniju tla, primjerice, ako crta svoju obitelj za stolom, okreće papir tako da svaka figure dobije svoje tlo. Zato nam izgleda da su oblici prevaljeni na tlo.

Slika 10. "Obitelj za stolom!". Likovi i stolci prevaljeni u ravnini papira. Poliperspektiva. Olovka (8 g.). Izvor: Grgurić i Jakubin, 1996.

e) Rasklapanje oblika

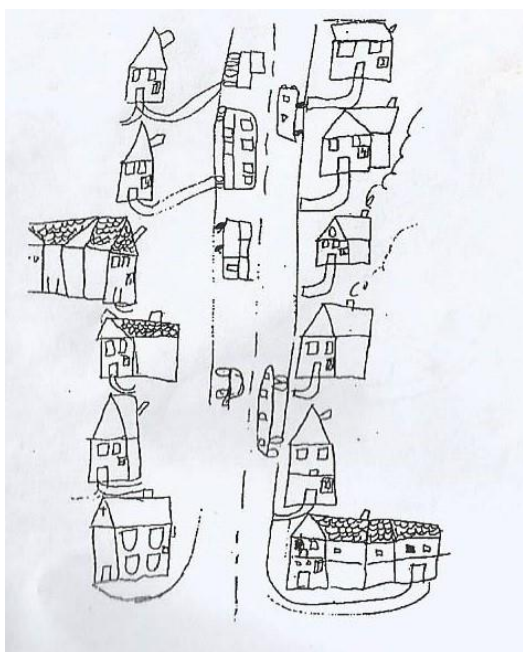
Takav način prikaza najviše uočavamo u prikazu kuće. Ona se sagledava s prednje, zadnje i bočne strane, te se tako i prikazuje.

Slika 11. "Kuće u nizu", Rasklopljeni oblik. Kuće sagledane s prednje, zadnje i s bočnih strana. Transparentnost kuća i prevaljenosti drveća. Olovka (8 g.). Izvor: Grgurić i Jakubin, 1996.

f) Vertikalna perspektiva

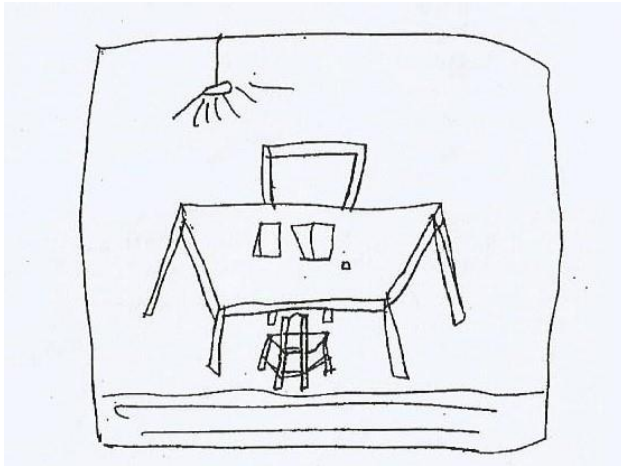
Ono što je bliže dijete prikazuje u donjem djelu slike, a ono što je prostorno dalje nalazi se iznad bližeg te se tako niže u vertikalnu perspektivu.

Slika 12. "Ulica". Vertikalna perspektiva. Olovka (7 g.). Izvor: Grgurić i Jakubin, 1996.

g) Obrnuta perspektiva

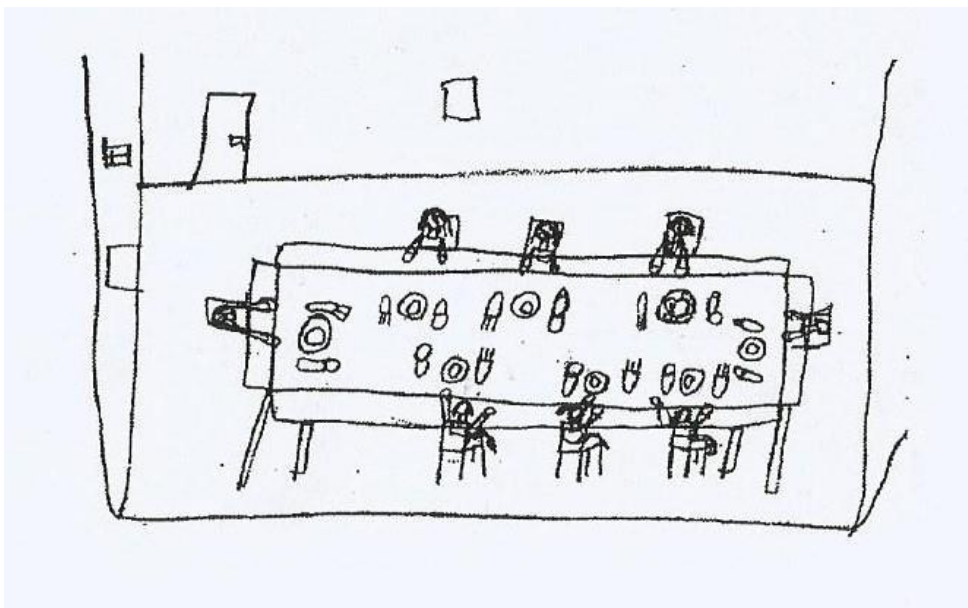
Ono što je prostorno dalje prikazuje se kao veće, a ono što je prostorno bliže prikazuje se kao manje.

Slika 13. "Radni stol": Obrnuta perspektiva. Olovka (7 g.). Izvor: Grgurić i Jakubin, 1996.

h) Poliperspektiva

Dijete može predmet ili osobu izraziti iz više kutova gledanja. Tako se mogu pojaviti predmeti i likovi gledani odozgo, drugi frontalno ili iz profila. Ovisno o tome koji je dio predmeta djetetu najbitniji i kojega želi prikazati, tu će perspektivu odabrati.

Slika 14. "Obitelj za stolom". Poliperspektiva. Olovka (6 g.). Izvor: Grgurić i Jakubin, 1996.

Ovo razdoblje nosi puno spoznaja i promjena te pridonosi djetetovoj komunikaciji kroz likovno izražavanje. Upravo zbog toga se ovo doba naziva *zlatnim dobom dječjeg likovnog izražavanja i stvaranja*.

3.4 FAZA VIZUALNOG REALIZMA

U fazi vizualnog realizma dijete ulazi u predpubertet ili pubertet, što znači da se javlja između desete i četrnaeste godine. Karakteristična je po realističnijem izražavanju objekta. Bogatija je detaljima, proporcije su skladnije kod figura i u prostornim odnosima. Slika se gradi kao cjelina, usvaja se geometrijska, zračna i koloristična perspektiva. Spontani plošni izraz postupno se gubi te ga zamjenjuje svjesno istraživanje svjetla i sjene, tonska modelacija.

U ovoj fazi dolazi do individualne diferencijacije koja izdvaja likovno nadarenu djecu od manje nadarene.

Ove faze dokazane su kod djece cijeloga svijeta. Usporedili su se radovi djece iz drugih zemalja (Pakistan, Brazil, Egipat, Indija, Urugvaj, Japan...) te se pokazalo da su faze likovnog razvoja slični kod sve djece. Stoga ne samo da su to univerzalne sposobnosti nego su i urođene. No, ne dolaze sva djeca u iste faze istodobno. Ono što utječe na to je nasljedni faktor i okolina, što dovodi do mogućeg odstupanja od norme (Grgurić i Jakubin, 1996).

4. LIKOVNI JEZIK

U govornoj komunikaciji osnovni element za tvorbu riječi je glas odnosno slovo kao pismeni znak za glas. Glasovi i slova su građa za tvorbu riječi. Međusobnim redanjem riječi po pravilima, sintaksi i estetskim kriterijima, dolazimo do jezika kao načina komuniciranja, izražavanja i stvaranja. Isto to možemo reći za likovno izražavanje i stvaranje koje obuhvaća područje: crteža, grafike, slikarstva, kiparstva, arhitekture. Kao što su glasovi odnosno slova elementi za tvorbu rečenice, tako su primjerice linija i boja elementi za gradnju slike. Kada ih međusobno povežemo i složimo određenim slijedom dobivamo složenije likovno značenje (Jakubin, 1989).

Kao i svaki drugi jezik i oblik komunikacije, likovni jezik djece ima svoje osnovne simbole i svoju strukturu, ima svoju funkciju i značenje te kako bismo najbolje mogli pratiti djetetov razvoj i poticati dječje stvaralaštvo, potrebno je proučiti te simbole i faze razvoja (Belamarić, 1978).

Crteži često otkrivaju ideje koje dječje riječi ne otkrivaju i zato je on za nas prozor kroz kojeg se vidi kako dijete razmišlja, njegov način učenja i spoznavanja svijeta. (Paragvaj, 1999).

5. POČETAK LIKOVNOG JEZIKA

Likovni jezik ili likovni izraz djece urođena je sposobnost izražavanja i komuniciranja (Belamarić, 1978).

Dijete najčešće oko druge ili treće godine primjećuje da roditelji ili ostali članovi obitelji po površini papira pomiču ruku u kojoj drže neki izduženi predmet i njime stvaraju tragove po papiru. Prvom prilikom kada dijete dođe do olovke i papira, napraviti će točno ono što je vidjelo, pokretati će ruku olovkom po površini papira. Takva se djetetova aktivnost naziva imitacijom, međutim, imitacija je pasivno ponavljanje, a ovdje dijete svjesno pomiče ruke pri pisanju jer je to zapamtilo gledajući ostale. Njegov um šalje impulse mišićima da bi se ruka pomicala. Ono želi činiti ono što je vidjelo, postoji namjera, nema pasivne imitacije.

Neko vrijeme su za dijete linije samostalna pojava, nešto što postoji kao dio papira. No nakon nekog vremena dijete će uočiti da zbog pokreta kojega ono čini olovkom ostavlja trag, nešto čega prije nije bilo. Dijete će ponoviti pokret i uvidjeti novi trag, što će prije ili kasnije dovesti do povezivanja uzročno-posljedičnih veza. Shvatit će da je ono uzrok tih tragova, da ih ono stvara, a posljedice su linije na papiru.

Uočavanje takvih uzročno-posljedičnih veza veliko je otkriće za dijete. Neko će vrijeme uživati samo u tom otkriću, stvarati tragove. Zatim će početi istraživati te tragove s obzirom na njihov zamah, snagu linija, kontinuitet i prekid. Igrati će se raznim načinima prilikom stvaranja linija. U međuvremenu, dijete će uočiti kako odrasli govore o onome što oni pišu ili crtaju na papiru, pa će i ono govoriti što je nacrtalo ili napisalo. U početku ono što govori i ono što crta neće biti povezano, no doći će trenutak kada će se te dvije radnje povezati. Primjerice, mislit će na kuću, a crtati će kružeće linije kao izraz življenja i kretanja u kući.

6. LIKOVNI SIMBOLI

Likovni izraz, odnosno likovni jezik najmlađe djece zasniva se na likovnim simbolima koji svojim oblikom i odnosima izražavaju unutrašnju ili vanjsku stvarnost djeteta.

Likovni se simboli kod djece javljaju spontano. Oni nastaju kao izraz procesa u svijesti djece. Osim što izražavaju neposredne i trenutne sadržaje, likovni simboli gotovo uvijek govore o univerzalnim sadržajima života (Belamarić, 1987).

Likovne simbole koje susrećemo kod djece su sljedeći:

6.1 LINIJE

Linija je osnovni likovni element crteža (Jakubin, 1989).

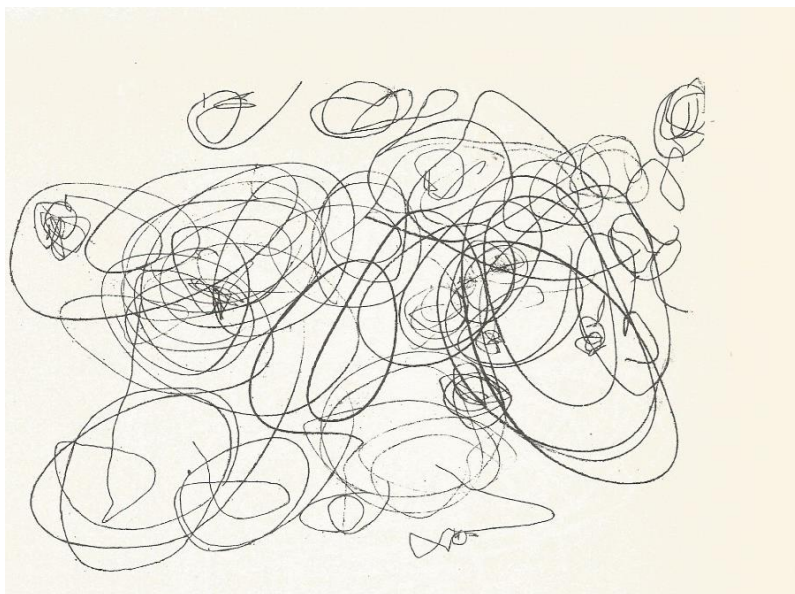
Prvi likovni znakovi kojima djeca počinju likovnu igru i izražavanje su različite linije. To se obično događa oko druge godine, no može se dogoditi i ranije, ali i kasnije, što ovisi o pojedinačnom razvoju djeteta i okoline u kojoj se nalazi (Belamarić, 1978).

Crtajući linije, dijete slijedi unutrašnju sliku nekog događanja, poistovjećuje se s njime, sudjeluje u njemu i ponovo ga stvara. (Belamarić, 1978).

Prvi i najčešći sadržaj likovnih radova najmlađe djece jest pojam kretanja, a to se najpogodnije može izraziti linijama. Za djecu kretanje znači življenje, život znači kretanje, a linija pokazuje neku vrstu kretanja.

Kada djeca usmjere svoju pažnju na neki oblik, oni ne opažaju izgled nego gledaju "kroz" oblik, što taj oblik pokreće. Oni gledaju u funkciju i svrhu toga oblika ili pojave, energiju koju uzrokuje, što taj oblik daje. Time djeca postižu konceptualnu, apstraktnu spoznaju (Belamarić, 1987).

U svoje poimanje kuće dijete ne uključuje izgled kuće, njezine zidove, predmete u njoj pa ni osobe. Kuća za njega znači življenje, a ono se manifestira kroz kretanje. Stvarajući kružeće linije, dijete u svojoj predodžbi proživljava događanja u kući. Veća kruženja prelaze u manja te u vrlo male i nježne spirale, čime dijete iskazuje važnost i različitost zbivanja. Funkcija i svrha kuće je življenje u njoj. Življenje se prikazuje kružecima linijama koje daju dojam kretanja.

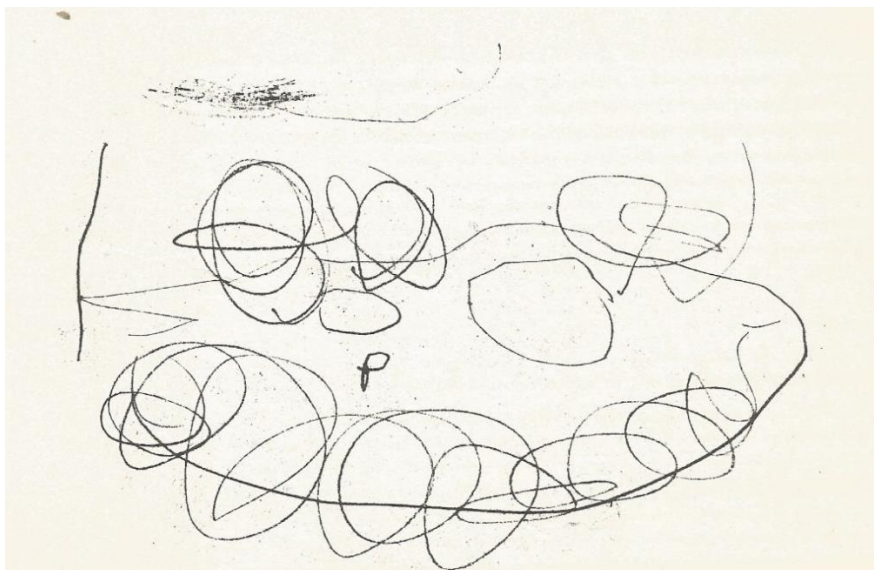

Slika 15. Dijete (2-4 g.). Olovka. Izvor: Belamarić, 1987.

Postoje razni načini na koje linije mogu biti izražene te svaki način dovodi do drugog značenja i funkcije same linije. Svaka linija opisuje različito kretanje.

6.2 KRUŽEĆE LINIJE

Kružće linije izražavaju kretanje prostorom. Mogu izražavati da je nešto živo i da je nešto pokrenuto živom snagom, kao na slici broj 16. Veća zakrivljena linija okrunjena je nizom manjih kružnih linija koje dijete tumači kao njegovo "lovljenje mačke". Veća linija označava putanju kojom se kreće, a manje kružće linije sâmo kretanje djeteta i mačke. Oblik mačke i vlastiti oblik djetetu nisu bitni, bitna je funkcija, odnosno bitno je kretanje.

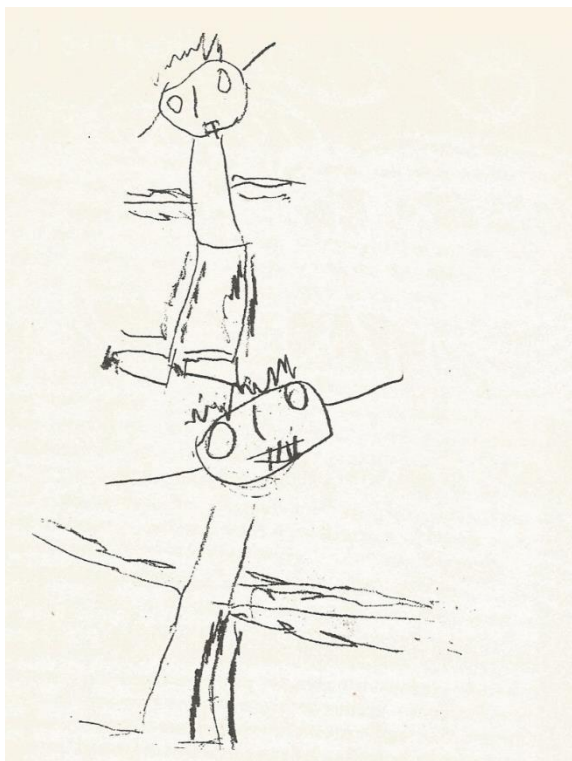

Slika 16. Dijete (2-4 g.). Olovka. Izvor: Belamarić, 1987.

6.3 VIBRIRAJUĆE LINIJE

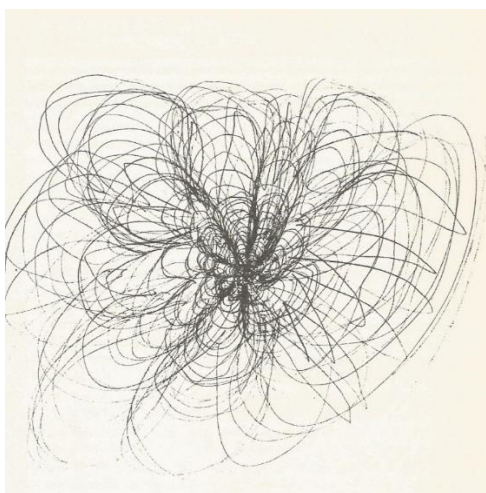
Treperave ili vibrirajuće linije najčešće izražavaju unutrašnju životnost nečega, vanjskom oku nevidljivo treperenje života (Belamarić, 1978).

U slici 3, djetetu od oko 4 godine nametnut je shematski oblik čovjeka. Takav oblik čovjeka djetetu je prazan i mrtav. Stoga, uzduž ruku i nogu on dodaje vibrirajuće linije kako bi njima oživio figuru.

Slika 17. Dijete (4 g.). Olovka. Izvor: Belamarić, 1987.

Neke linije na prvi pogled mogu biti „slučajne linije“ u dječjem crtežu, slika 18. Vrlo brzim kružnim pokretima, što otkrivaju same linije, dijete prikazuje svoje viđenje strukture čipke. Postupno i kontrolirano smanjivanje pokreta, oblikovanje dijelova, sužavanje prema centru u stalnom brzom toku i sve to provedeno simultano označava vrlo visoku sposobnost koju je ovo dijete od pet i pol godina razvilo. Kada bismo mi probali izraziti istu stvar, shvatili bismo kolika koncentracija i koliki trud je ovdje potreban, te bi shvatili kako ovo nikako nisu „slučajne linije“.

Slika 18. Dijete (5,5 g.). Olovka. Izvor: Belamarić, 1987.

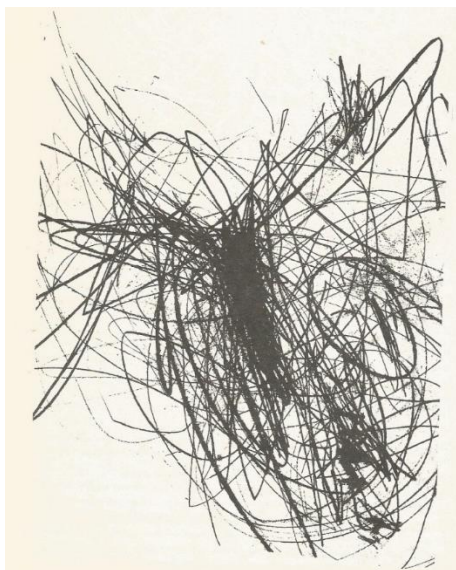
Okolina prihvaća i misli da razumije dječje crteže zbog prepoznavanja i imenovanja predmeta. No, prvi sadržaji kojima se dijete bavi nisu predmeti i njihov izgled nego njihova funkcija, razlog njihova postojanja.

6.4 ŠARANJE

Prepoznatljivost predmeta postavlja se kao mjerilo vrijednosti dječjih radova, a slobodno kretanje linija, što se obično naziva šaranjem, smatra se manje vrijednim, odnosno smatra se da dijete „ne zna“ crtati, nema mašte, nije sposobno.

Tako dolazimo do dvostrukoga nerazumijevanja, nerazumijevanja sadržaja i nerazumijevanja načina dječjeg izražavanja. Kako se u kretanjima, vrstama i strukturama linija ne prepoznaju konkretni oblici, tu dječju aktivnost nazvali smo “šaranje” (Belamarić, 1978).

Tim našim stavom sputavamo slobodan razvoj likovnih sposobnosti djece. Kada ne dobiju pozitivnu potvrdu za svoj način izražavanja, djeca su zbunjena, ne znaju što od njih očekujemo i u toj situaciji će mehanički kružiti rukom zbog čega će nastati linije. Sada je to šaranje. No, i ono ima svoje značenje kojima dijete likovnim jezikom govori: “Ne razumijem što se od mene traži”. Mehaničkim šaranjem djeca govore da im nešto nije zanimljivo, da se osjećaju nesigurno, prividno obavljaju ono što misle da mi od njih očekujemo. U sljedećem crtežu možemo to i primijetiti. Linije se agresivno lome i sukobljavaju, dobivamo dojam prljavosti crteža (Belamarić, 1978).

Slika 19. Dijete (2-4 g.). Olovka. Izvor: Belamarić, 1987.

6.5 MRLJE

Kada dijete povećava frekvenciju vibrirajućih linija, nastaju veća ili manja zgusnuta i tamna područja – mrlje (Belamarić, 1978).

Dijete tako izražava pojam materije. Mrljama prikazuje je li nešto čvrsto, meko ili tvrdo.

Zamislite pomutnju u djetetu kada na njegovo otkriće materije, reagiramo tako da to podcijenimo, kao da je bez veze. Tako kočimo prirodni tok razvoja i slobodu djeteta.

6.6 TOČKE – CRTICE

Dijete jedno vrijeme crta kontinuirano u jednom tijeku, potezom koji kruži i ne prekida se. Međutim, prije ili kasnije dijete opaža da događaji traju neko vrijeme, a onda u jednom trenu završe ili su prekinuti, odnosno dijete opaža da su neki događaji trajni, a drugi trenutačno nestaju. Dijete će to izraziti udarcima olovke po papiru, zbog čega se pojavljuju točke koje često skliznu u kratku liniju.

6.7 NIZ

Niz kraćih linija ili točaka znači da je dijete uočilo neku pravilnost, neko ponavljanje odnosa, odnosno neki ritam. Time ono usvaja pojam reda.

6.8 RAVNE LINIJE

Da bi ostvarilo ravne linije, dijete mora imati namjeru i kontrolu ruke, što zahtjeva viši stupanj koncentracije.

Ravne linije znače otkrivanje prve dimenzije – smjera prostora. Ravne linije mogu značiti i životnu snagu, energiju.

6.9 HORIZONTALNE LINIJE

Označavaju širenje u prostoru, odnosno protezanje.

6.10 VERTIKALNE LINIJE

Dublje vertikalne linije obično izražavaju neko kretanje uvis ili u dubinu, izražavaju nešto živo, aktivno, izražavaju rast.

6.11 KOSE LINIJE

Kose linije se javljaju kao prijelaz iz okomitog u vodoravni položaj, rijetko će kada dijete nacrtati potpuno vertikalnu, ona će obično biti malo nagnuta i time iskazivati da je također riječ o nečem živom, pokretnom.

6.12 KRUG

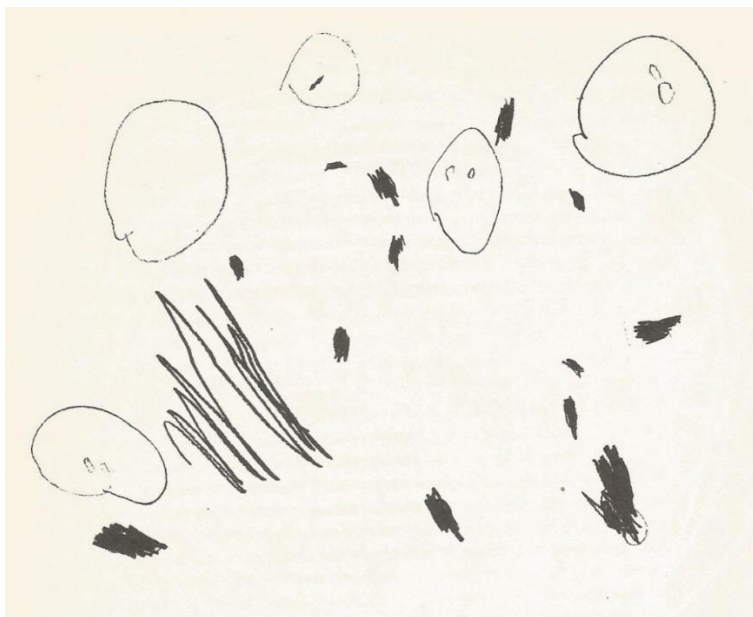
Krug je prvi oblik – lik koji djeca pronalaze i ostvaruju. Da bi se krug ostvario, dijete treba vratiti liniju od mjesta s kojeg je krenula, odnosno spojiti početak i kraj. Krugom dijete iz neodređenog prostora, izdvaja i određuje dio prostora - plohe na određenom mjestu i određene veličine što je likovni ekvivalent za njegovo otkriće oblika kao izdvojenih pojava (Belamarić, 1987).

Svijet se tada pojavljuje kao mnoštvo pojedinačnih oblika te dijete sebe doživljava kao pojedinačni i izdvojeni oblik, kao da se promatra izvana. Što odgovara pojavi da najmlađa djeca o sebi govore u trećem licu. Pojava krugova u crtežima obično znači da se ta faza dječjeg razvoja bliži kraju i da dijete postaje svjesno sebe kao pojedinačnog i individualnog bića.

Dječji krugovi neće biti nacrtani savršeno. Većinom će dijete početi od jednog kraja, ući u kružni zamah, i promašiti početak, nakon čega će ono vratiti liniju na početak, zbog čega ti krugovi često postaju uglati. Upravo ta "pogreška" govori da u djetetu postoji neka unutrašnja tendencija da nešto zaokruži, obuhvati, osvoji, kontrolira, da dobije cjelinu.

U ovoj fazi razvoja krug je simbol za svaki pojedinačni oblik, bilo za ljude, životinje ili stvari.

Dijete malo starije od tri godine crta ribu u akvariju, slika 20. Jednom ih ono doživljava kao krug, a drugi put kao mrlju - materiju, što govori o percipiranju materija. Iako dijete te ribe nije dodirivalo, ono na njih primjenjuje svoje dotadašnje iskustvo doživljavanja različitih oblika opipom.

Slika 20. Dijete (3 g.). Olovka. Izvor: Belamarić, 1987.

Ni krugom ni mrljom dijete ne govori o izgledu riba, nego o načinu na koji njegova svijest doživljava njihove oblike.

6.13 KVADRAT

Pri crtanju kvadrata kontrolirano usmjeravanje ruke postaje još bitnije nego u crtanju kruga. Pažnja je usmjerena da vodimo liniju u nekom smjeru, pazimo da linija bude ravna, zatim u jednom momentu liniju zaustavljamo i određujemo joj novi smjer. Nakon toga, opet u određenom momentu, mijenjamo smjer crte imajući na umu konačni cilj do kojeg stižemo nakon još jedne promjene. Ovaj pothvat zahtjeva veliki stupanj namjere te u tom trenutku dijete postaje svjesnije sebe, i počne za sebe koristiti zamjenicu „ja“.

Obično se zamjenica „ja“ počinje koristiti prije crtanja kvadrata, iz razloga što se okolina više usmjerava na napredak u govornoj nego u likovnoj komunikaciji.

Kvadrat ili pravokutnik, jednako kao i krug mogu značiti bilo koju stvar, životinju, čovjeka, odnosno neku cjelinu, osobito u početku pojavljivanja.

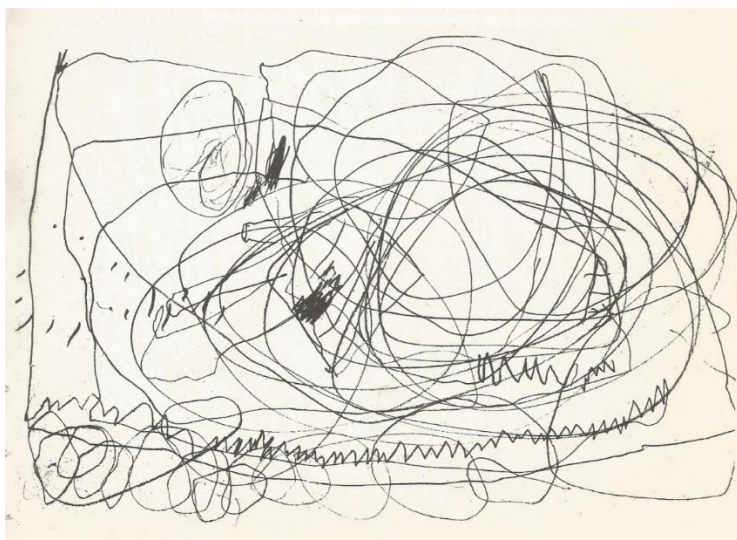
7. IZRAŽAVANJE LINIJAMA, KRUGOM I KVADRATOM

7.1 DJECA U DOBI OD 2 DO 4 GODINE

7.1.1 ZNAČENJE LINIJA

U likovnim radovima djece javljaju se različite linije. Svojim osobinama (ravne, zakrivljene), smjerom (vodoravne, horizontalne, kose), duljinom, čvrstoćom i tamnoćom, omogućuju djeci izražavanje različitih sadržaja.

Različitim linijama dijete gradi svoje viđenje dječje garderobe. Kružće linije označavaju prostor i zbivanja u njemu. One prelaze u dvije horizontalne linije koje se na lijevoj strani slike lome u vertikalne, određujući tako dva smjera, dvije dimenzije prostora.

Slika 21. Dijete (2-4 g.). Olovka. Izvor: Belamarić, 1987.

Cik-cak ili vibrirajuće linije u horizontalnome toku te kružće linije u nizu na donjoj strani slike, izdvajaju se i naglašavaju kretanje u prostoru koje dijete uočava kao najčešće događanje.

Dijete uz kontinuitet izražava i prekid događanja u vidu niza udarca – crtica na lijevoj strani crteža. Zatamnjene mrlje govore o prisutnosti neke materije.

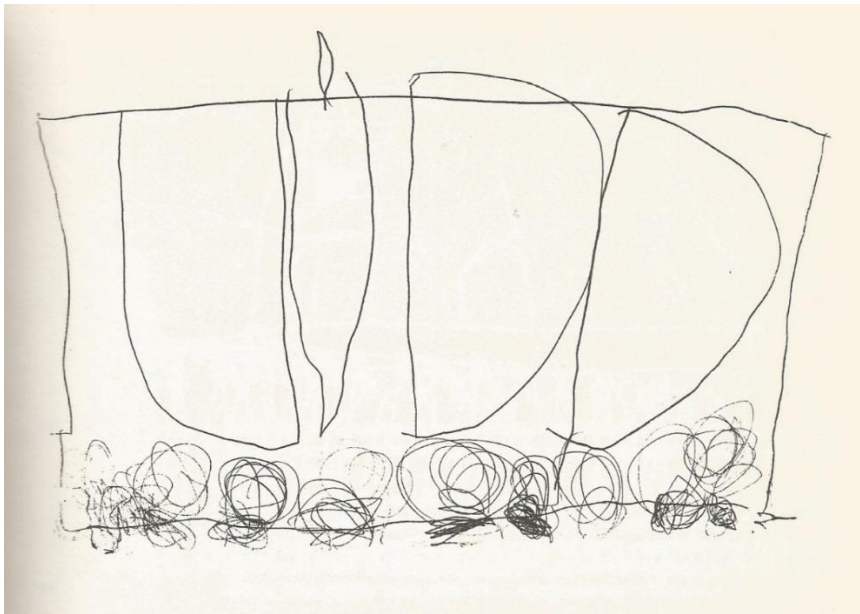
Prisutne su linije finijega karaktera, razlikuju se po debljini i tamnoći. Za svaku liniju potreban je neki stupanj kontrole, svjesnosti, namjere. Svaka linija ima svoju namjeru iskazivanja.

Jako je važno ne ometati taj prirodni tok razvoja. Od svoje okoline dijete treba dobiti sredstva za rad, potvrdu da je njegova aktivnost pozitivna i razumijevanje za njegovo viđenje svijeta. Dakle, dok za nas garderoba znači konkretan sadržaj i pri njezinom spominjanju mislimo na izgled, za dijete je to mjesto kretanja, oblačenja, hodanja, mjesto koje sadrži meke i čvrste stvari, mjesto gdje se odvija življenje.

7.1.1.1 KRETANJE

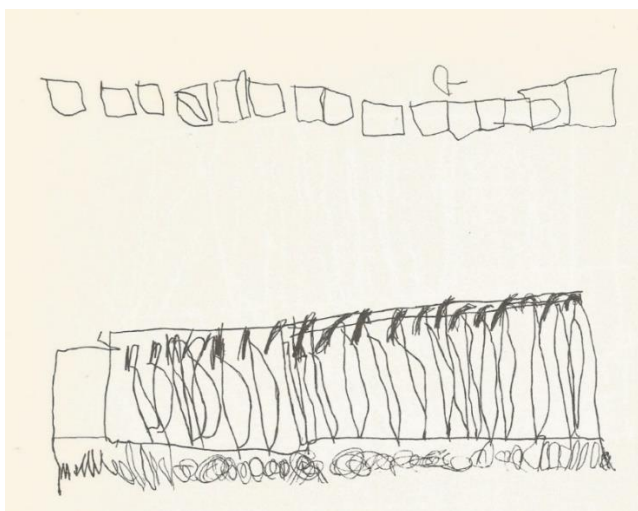
Kružće i vibrirajuće linije govore o kretanju. Kretanje kao doslovno kretanje po prostoru, ali i životnost i životne sile koje pokreću svijet (Belamarić, 1987).

Dijete u dobi oko četiri godine crta svoju predodžbu stvarnog vlaka. Niz vagona predočeni su oblicima koji su jednom svojom polovicom okrugli, a drugom uglati. Jasan niz tih oblika pojačan je velikim pravokutnim oblikom koji sve obuhvaća. U donjem dijelu "vrte" se kotači. Njihov se oblik izgubio u brzim spiralnim linijama. Kada bi dijete nacrtalo jasan oblik kotača, to bi u njegovu shvaćanju značilo da vlak stoji, a tada ne bi bio zanimljiv, ne bi bilo kretanja.

Slika 22. Dijete (4 g.). Olovka. Izvor: Belamarić, 1987.

U sljedećem crtežu, kružće linije označavaju cipele. Iako ni u njihovom obliku, ni u načinu hodanja nema ničeg kružnog, dijete na taj način jasno prikazuje da cipele služe za kretanje. Predmeti, u dječjem poimanju, postoje samo kao asistencija za neku funkciju, sami po sebi nisu bitni.

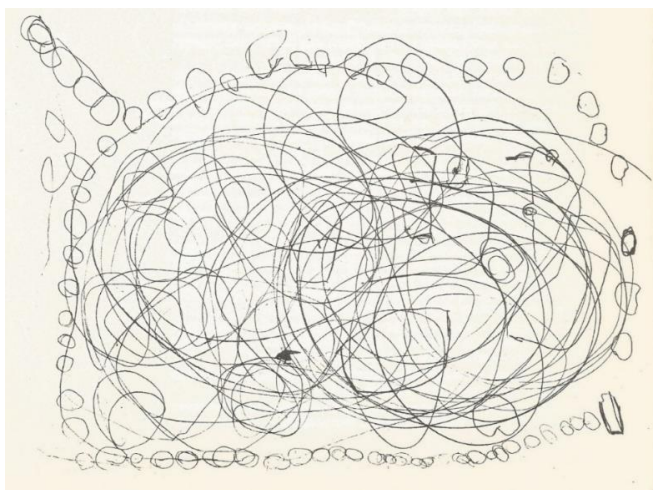

Slika 23. Dijete (4 g.). Olovka. Izvor: Belamarić, 1987.

Ostali oblici u crtežu su: niz uglatih prozora, koso postavljene vješalice od tvrde plastike, meke linije kaputa. To sve ukazuje na to da dijete uočava različitosti oblika i materijala.

7.1.1.2 RADNJE

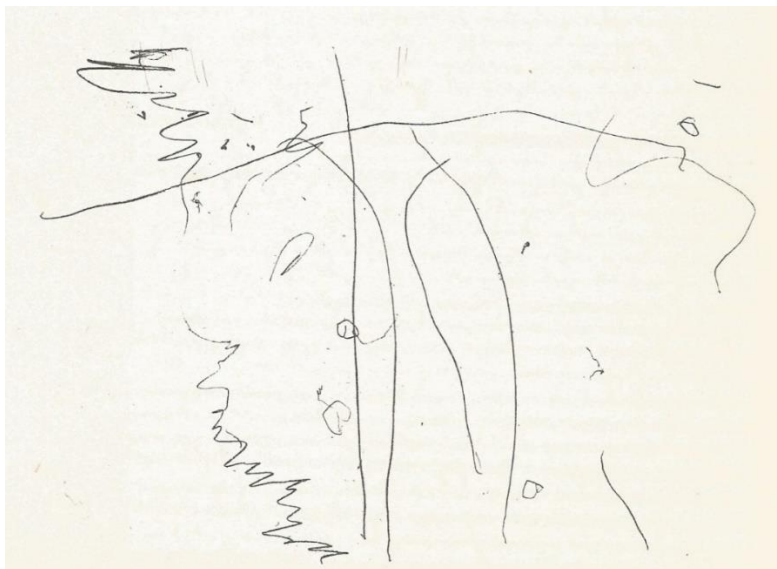
Jedno dijete crta skupinu djece koja sjede za stolovima i gledaju slikovnice. Jednu za drugom, djeca okreću stranice slikovnica. Da bi to izrazilo, dijete crta velike kružne linije i tumači: "To je listanje slikovnica". Za krugove koji uokviruju kružne linije ono kaže da su djeca koja sjede oko stolova.

Slika 24. Dijete (4 g.). Olovka. Izvor: Belamarić, 1987.

7.1.1.3 ŽIVA BIĆA

Dijete je nacrtalo svoju obitelj. Prva linija zdesna označuje njega, druga mamu, treća tatu. Iako su na crtežu i krugovi, što pokazuje da je dijete zakoračilo u sljedeću fazu likovnog izražavanja, on ih ne uzima za tumačenje čovjeka, nije zainteresiran za oblik čovjeka. Dijete te dobi shvaća čovjeka kao živu energiju, kao aktivnu silu, te je za izražavanje toga najpogodnija linija.

Slika 25. Dijete (2-4 g.). Olovka. Izvor: Belamarić, 1987.

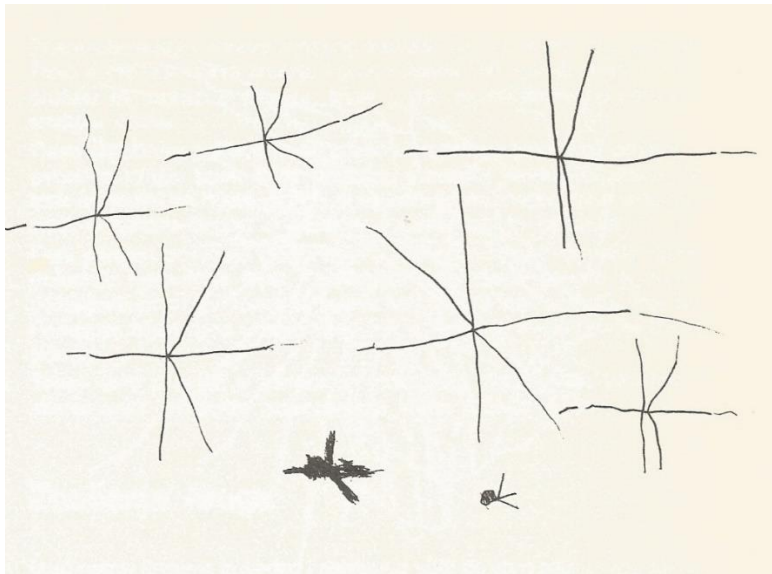
Tri linije koje znače ljude blago su povijene. Četvrta, vertikalna linija povučena ravno i energično, svojom visinom nadmašuje ostale tri linije, znači smjer prostora, njegovo pružanje uvis. Pojavljuje se i horizontalna linija, koja označava širenje prostora. Možemo vidjeti i vibrirajuću liniju čiji tok počinje odozdo, negdje u sredini se prekida, zatim nastavlja dalje i na kraju završava točkicama – kao simbol prekida.

Tako na prvi pogled vrlo siromašan crtež otkriva niz primarnih simbola i otkrića kojima se bavi dijete.

Izražavanje linijama najčešće je u djece do četiri godine, no linije će upotrebljavati i starija djeca kao najpogodniji način izražavanja svojstava nekog oblika (Belamarić, 1987).

Tako je dijete od 5 godina promatralo let ptica i o tome govori u svom crtežu. Vrlo kratka linija označava glavu, druga je tijelo, a treća, duža i svjetlija, označava rep, kojega dijete očito doživljava kao nešto manje čvrsto i lakše od tijela i glave. Krila su nacrtana kao duga linija postavljena poprijeko na liniju koja označava tijelo. Mahanje

krila pokazuje unazad koso povučene linije i na jednom obliku dijagonalno postavljene dvije crte. Dijete crta energiju koja pokreće ptice. U donjem dijelu papira imitira izgled ptice koji mu je nametnut. Oblici su mali i neuvjerljivi. Takvi oblici zapravo prikazuju da dijete ne razumije takav prikaz ptice. Ako i mi usmjerimo pogled na let ptica, shvatit ćemo da one u letu više liče načinu crtanja djeteta nego kako bismo ih mi nacrtali, po šabloni. Ono što zapravo vidimo jesu linije, kraće, duže, svijetlije, tamnije.

Slika 26. Dijete (5 g.). Olovka. Izvor: Belamarić, 1987.

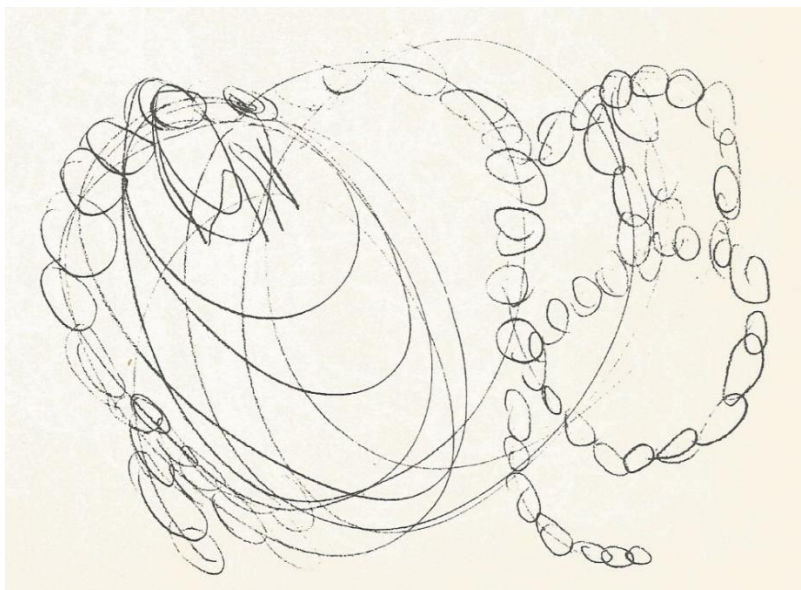
Šablonizirani način crtanja predmeta ili živih bića skreće pažnju s pulsiranja i energičnosti života na imitaciju. Djeteta ne zanima savršen izgled nečega, već ga zanima sama funkcija predmeta (Belamarić, 1987).

7.1.2 ZNAČENJE KRUGA

Slobodno i nesmetano izražavanje linijama, postepeno će dovesti do stvaranja prvoga kruga. On može biti vrlo неправиан, uglat, šiljak oblik, no to ne mijenja njegov smisao jer je djetetu bitno da je spojilo početak i kraj, da je „zaokružilo“ neku cjelinu te spoznalo novi oblik.

7.1.2.1 POJEDINAČNOST OBLIKA

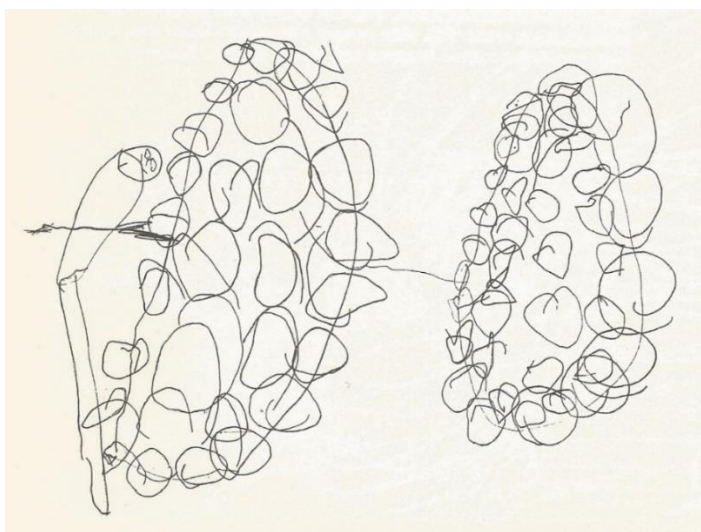
Kružna linija javlja se kao izraz kretanja u igri vlaka. Krugovi su još u počecima stvaranja, otvoreni su. Oni su simbol za ljude, odnosno djecu u igri. Svaki pojedini krug označava jedno dijete, oblik za sebe izdvojen od ostalih.

Slika 27. Dijete (2-4 g.). Olovka. Izvor: Belamarić, 1987.

7.1.2.2. KRETANJE

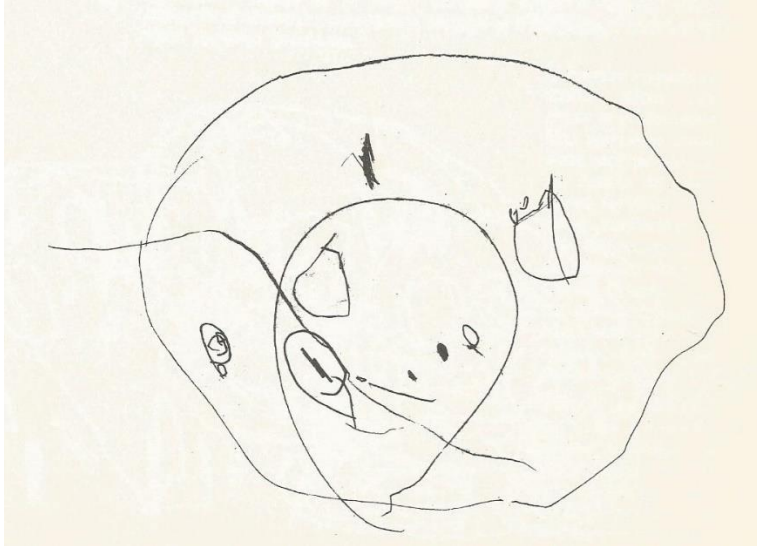
Krug može imati i druga značenja. U sljedećoj slici, dva velika ovalna oblika okrunjena su i ispunjena mnoštvom krugova čime je dijete izrazilo svoju predodžbu automobila. „Auto ima puno kotača jer mora brzo juriti“, objašnjava dijete. Pod kotače dijete ne misli na stvarni broj kotača nego na okretaje, što omogućava automobilu da se kreće prostorom. Krugovi po cijelome crtežu označavaju da se automobil cijeli kreće, što je za nas logično. Zaboravili smo da naša logika ima svoje početke u nekom prvom iskustvu te da smo i mi to u jednom trenutku spoznali.

Slika 28. Dijete (2-4 g.). Olovka. Izvor: Belamarić, 1987.

7.1.2.3. PROSTOR

Osim kruga koji označava znak za oblik ili kretanje, krugom djeca označavaju i zaokružuju prostor kao cjelinu, a s više krugova izražavaju različite odnose u prostoru.

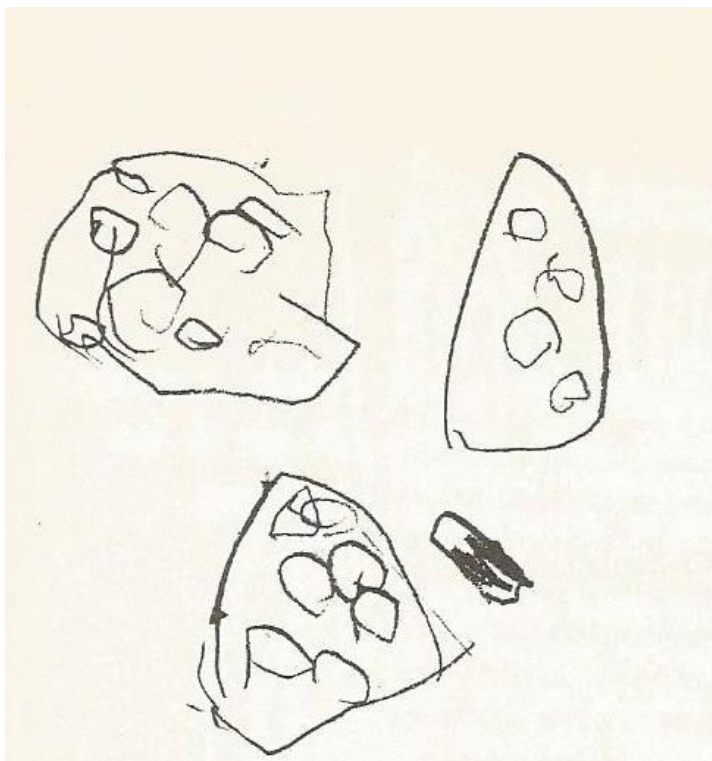
Slika 29. Dijete (2-4 g.). Olovka. Izvor: Belamarić, 1987.

Sam prostor dječje garderobe u vrtiću označen je jednim velikim krugom. Manji krug nacrtan u njemu označava police. Pored toga kruga su dva mala oblika i mrlja koji označavaju djecu, a krugovi i točke u njemu su predmeti na polici.

Manjim i većim krugovima dijete označava odnose predmeta u prostoru, odnose velikih i malih šupljina.

7.1.2.4 KRUGOVI U SLOŽENOM OBLIKU

U ovome crtežu, za veće krugove ispunjene manjim dijete kaže da su grane drveta. Daleko su od našeg vizualnog poimanja grana. Dijete je izrazilo ono što je za njega najbitnije, a to je da se na velikim granama nalaze male. Stoga ono crta tri veća kruga, grane, i u njih postavlja manje krugove, grančice.

Slika 30. Dijete (2-4 g.). Olovka. Izvor: Belamarić, 1987.

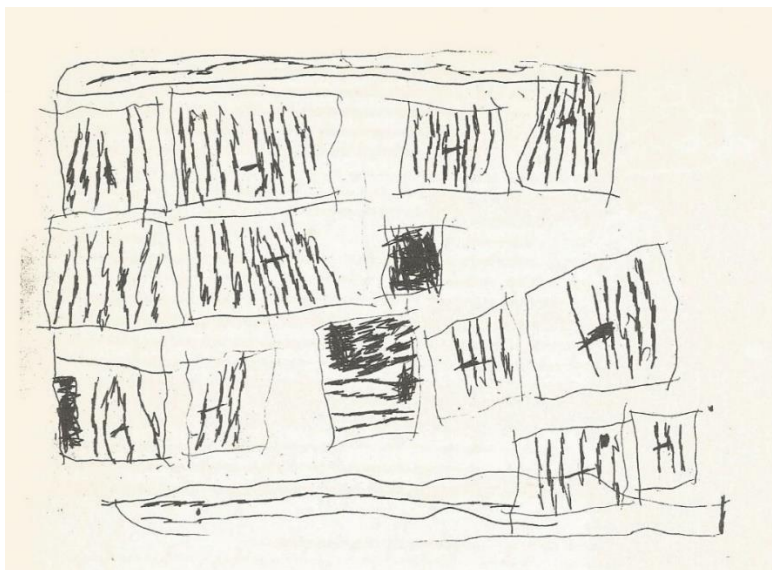
Odnos veliko – malo jedan je od osnova našeg svijeta, pa ga djeca vrlo rano otkrivaju (Belamarić, 1987).

7.1.3 ZNAČENJE KVADRATA

Interes djece o predmetima oko sebe, prije ili kasnije, dovest će do uočavanja i razlikovanja predmeta po zaobljenim ili uglatim dijelovima. Stoga će u svoje crteže unositi i uglate oblike. Na početku će ti oblici biti nepravilni, nedovršeni te kombinacija okruglih i uglatih strana. Otkriće uglatog oblika toliko je djetetu novo i zanimljivo da taj oblik, poput kruga, postaje opći simbol za sve, pa i žive oblike.

U slici 31, nizovi kvadratnih oblika ispunjeni su nizovima strpljivo crtanih vibrirajućih linija. To je „jato ptica u letu“. Kvadrat je simbol za cjelovitost i pojedinačnost ptice, a vibrirajuće linije u njemu označavaju kretanje i životnost ptice. Za izdužene oblike uz gornji i donji rub slike dijete kaže: „To ptica daleko leti.“

Slika 31. Dijete (2-4 g.). Olovka. Izvor: Belamarić, 1987.

Djeca mogu početi crtati uglate oblike i ranije ako ih netko iz okoline tome podučava. No to onda nije spontano izražavanje djeteta iz vlastitog iskustva, već imitacija. Ako se takva podučavanja nastave i netko uči dijete kako se crta kuća, drvo, čovjek, ono će odustati od vlastitoga viđenja svijeta i tako poremetiti svoju radoznalost i vlastitu interpretaciju. To uzrokuje unutrašnje „sljepilo“ koje se kasnije objašnjava kao nedostatak talenta za crtanje.

Bitno je da poštujuemo djetetov razvoj, da potičemo dijete da samostalno izražava ono što vidi te da to prikaže svojim očima, svojim iskustvom. Jedino će na taj način dijete osjećati zadovoljstvo pri crtanju, uživati u likovnom radu i nastaviti će proučavati svijet oko sebe bez straha od tuđih osuđivanja.

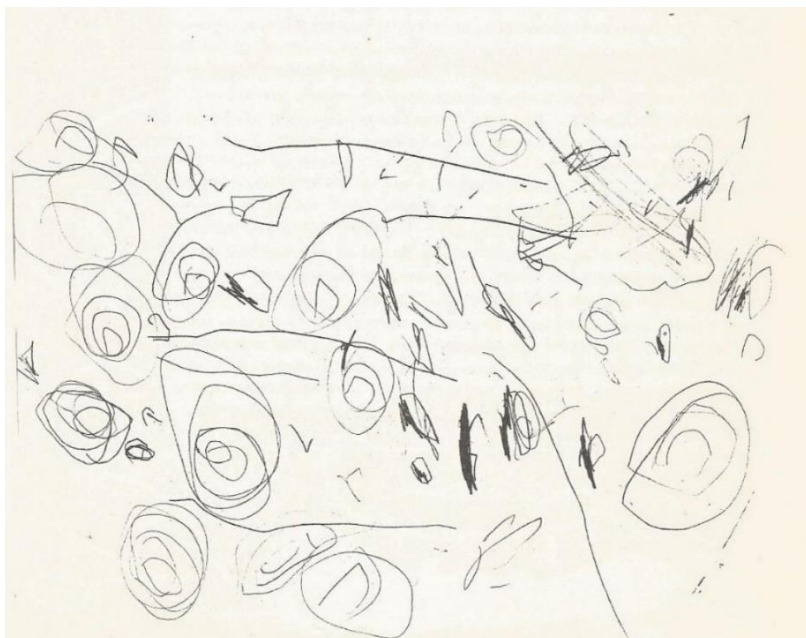
8. ŽIVA BIĆA

8.1 DJECA U DOBI OD 2 DO 4 GODINE

8.1.1 SPIRALA

Kod najmlađe djece živa bića te ostali oblici i pojave nisu izdvojeni iz sveukupnog dječjeg poimanja življenja, najčešće izraženi kružecim linijama. U tome se kao prvi znak javljaju spirale. Malo kasnije se te spirale „osamostaljuju“ i postaju simbol za neki oblik, što taj oblik čini, što se s njime događa (Belamarić, 1987).

Spirala je također jedan od prvih simbola za živa bića, odnosno čovjeka. Dijete crta puno spirala i objašnjava da je to „puno mama“.

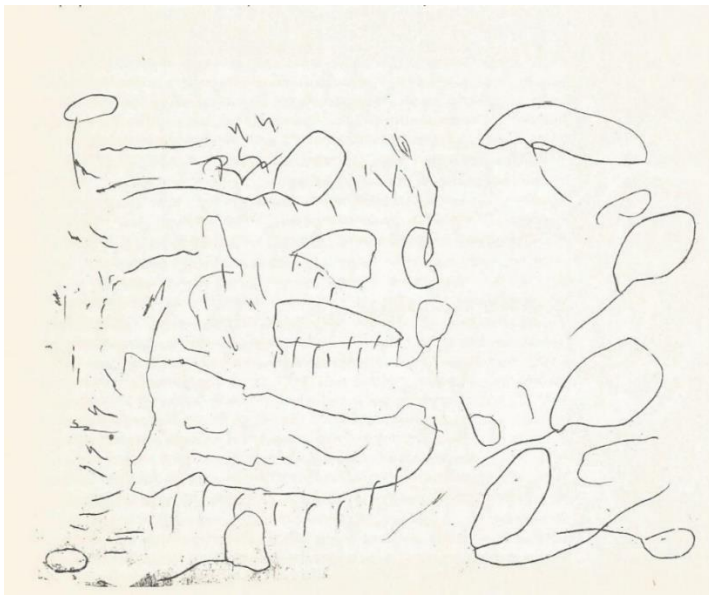
Slika 32. Dijete (2-4 g.). Olovka. Izvor: Belamarić, 1987.

8.1.2 KRUG

U prijašnjim crtežima (SLIKA 7 i SLIKA 15) su i djeca i ribe označeni krugom kao i svi ostali oblici u toj fazi razvoja.

8.1.3 KRUG I LINIJA

Kasnije će dijete osjetiti potrebu da izrazi razliku između živih i neživih bića. Živim bićima dodat će jednu ili više linija. Ljudi su izraženi krugom i linijom, a oblaci samo krugom nepravilnog oblika.

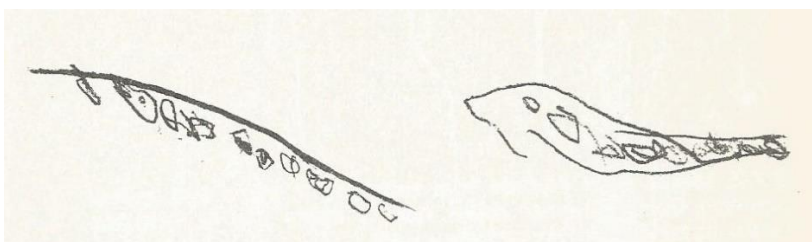

Slika 33. Dijete (2-4 g.). Olovka. Izvor: Belamarić, 1987.

Živa bića i predmeti su cjeline, no kako linija označava energiju, živu silu, ona je dodana krugu za izražavanje čovjeka.

8.1.4 LINIJE I KRUGOVI

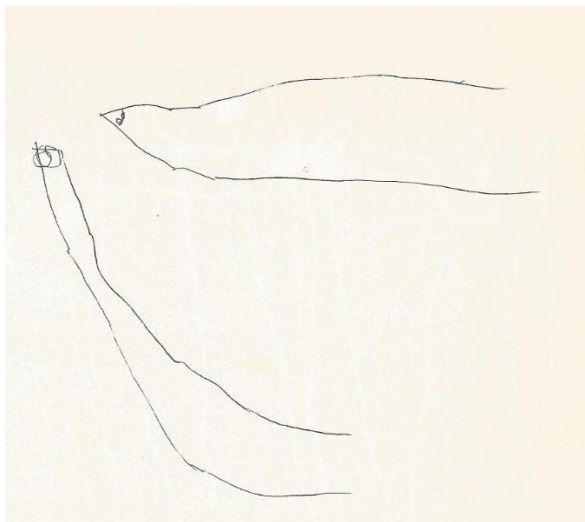
Neka djeca živa bića crtaju jednom linijom i nizom krugova uz nju. Ili dvjema približno paralelnim linijama i nizom krugova između njih. Obje varijante dijete prikazuje kao majku i sebe.

Slika 34. Dijete (2-4 g.). Olovka. Izvor: Belamarić, 1987.

8.1.5 DVIJE LINIJE

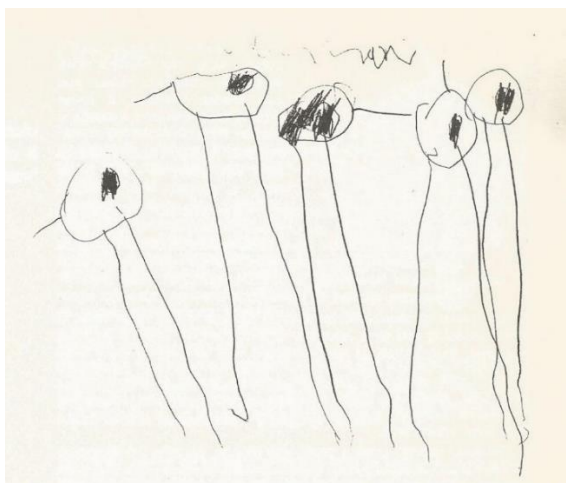
Dvije lebdeće linije sastaju se u vrhu i time, prema djetetu, stvaraju oblike njega i majke. U vrhovima oblika dijete je smjestilo simbole za oči.

Slika 35. Dijete (2-4 g.). Olovka. Izvor: Belamarić, 1987.

Majku i sebe dijete poima kao živu energiju, prikazuje to linijama te okruglim oblikom za oči, simbol svijesti i budnosti.

Tri linije dodane krugovima u crtežu niza ljudi, nastale su zbog povezivanja dviju faza: kruga s jednom linijom u lebdećem položaju, kao unutrašnjeg djetetovog viđenja, i istoga kruga s dvije vertikalne linije, kao donekle vizualnog opažanja uspravnosti čovjeka. Više faza u jednom crtežu česta je pojava i pokazuje prijelaz iz jedne u drugu fazu.

Slika 36. Dijete (2-4 g.). Olovka. Izvor: Belamarić, 1987.

9. ČOVJEK

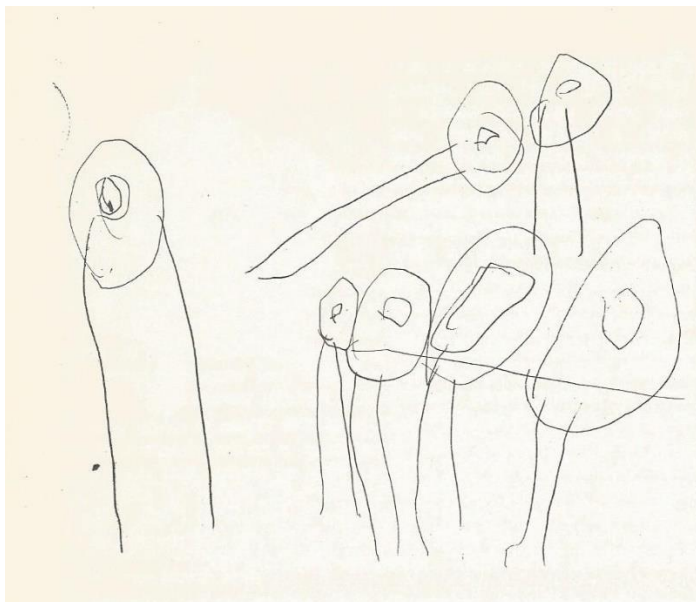
9.1 DJECA U DOBI OD 2 DO 4 GODINE

9.1.1 PERCEPCIJE

Nakon što dijete koristi svoj prvi simbol za prikaz čovjeka, u taj oblik počinje unositi manje krugove. Radi se o očima. Veliki krug je glava, a linije su ruke i noge. Zato takvog čovjeka nazivamo *glavonožac*. Međutim, veliki krug ne znači glavu samu po sebi, već cjeloviti živi sustav. Tako ni manji krugovi ne znače oči, već općenitu funkciju percipiranja.

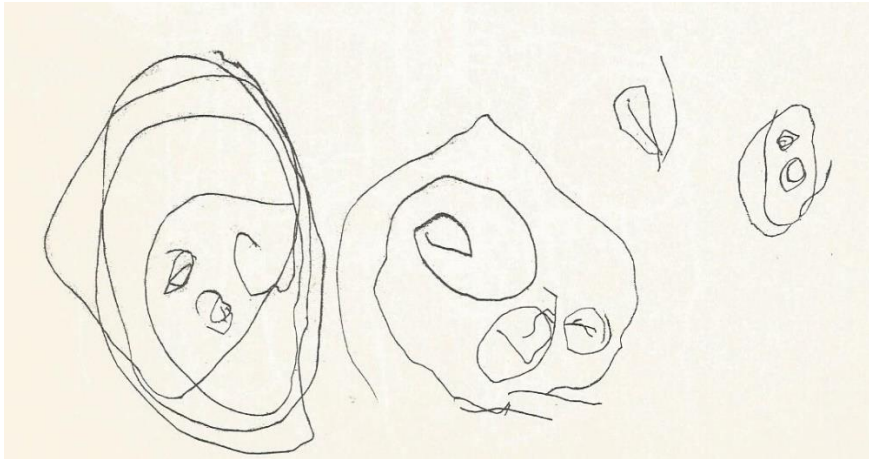
9.1.2 OČI

Dijete u svoje oblike ljudi crta samo po jedno oko. Ne radi se o tome da dijete ne vidi da čovjek ima dva oka, nego oči predstavljaju sposobnost percipiranja, što dijete izražava jednim krugom koji likovno znači otvor, kanal kroz koji unutrašnje biće ili svijest prima informacije o vanjskome svijetu te crta samo jedan, djetetu dovoljan, krug.

Slika 37. Dijete (2-4 g.). Olovka. Izvor: Belamarić, 1987.

Za neku djecu sposobnost percipiranja je toliko važna da ih u svojim oblicima prikazuju vrlo rano, dok čovjeka još poimaju kao spiralu. Članove obitelji dijete doživljava kao nešto što živi i percipira.

Slika 38. Dijete (2-4 g.). Olovka. Izvor: Belamarić, 1987.

9.1.3 USTA I NOS

Kod najmlađe djece ne postoji još interes za prikaz usta, osim ako ih netko u tome ne podučava, i to podučavanje često bude krivo. Kada djeca samostalno razvijaju sebe, usta će se naposljetku prikazivati simbolom kruga ili neodređene mrlje, ponovo kao značenje za protoka informacija, kretanja informacija.

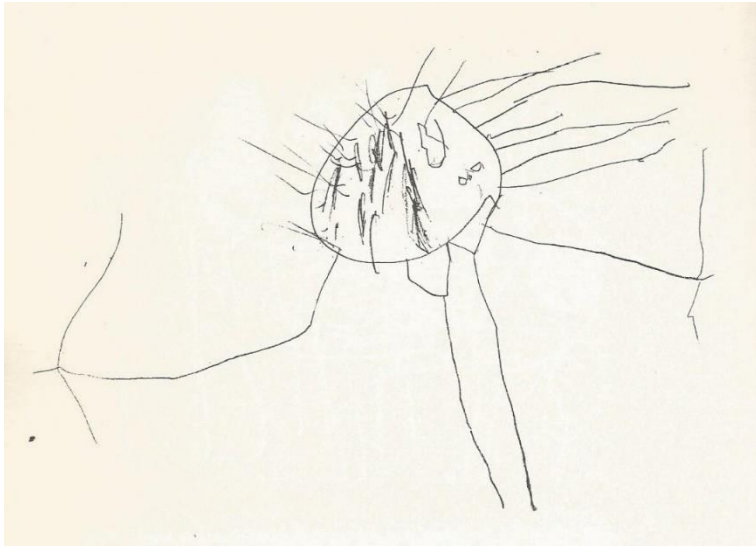
Tipična horizontalna crtica za usta ili zakrivljena „nasmiješena“ crtica, tuđa su nametanja i ona djeci nisu jasna, jer su zatvorena, statična, ne obavljaju svoju namjenu, ne dopuštaju da se kroz njih nešto kreće.

Za nos se interes budi još kasnije, i teško je definirati na koji ga način djeca percipiraju jer oblik nosa biva već mnogo prije nametnuta shema u vidu vertikalne crtice ili L oblika te se na taj način potiskuje dječja interpretacija.

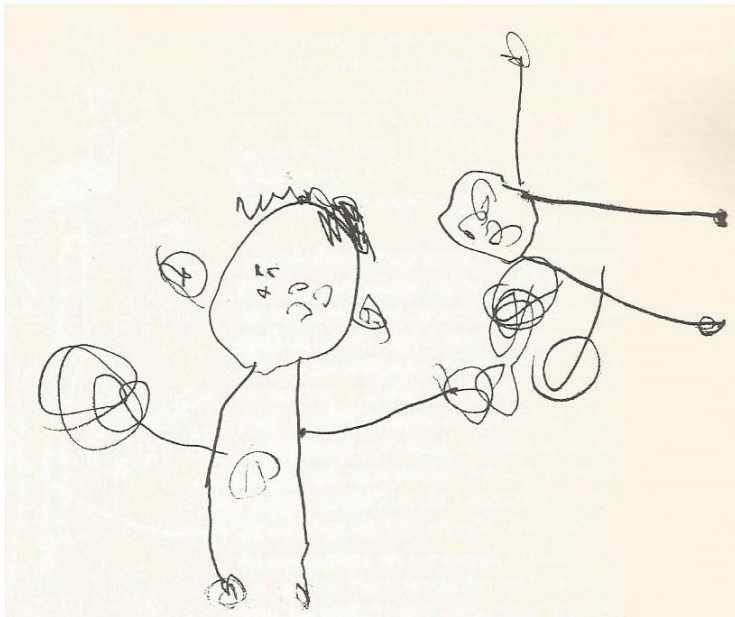
9.1.4 RUKE I NOGE

Obično se najprije pojavljuju linije koje označavaju ruke i noge, odnosno živu snagu koja je u njima, a zatim šake i stopala. Sve se to događa postupno. Djeca najčešće prvo označavaju sposobnost kretanja crtanjem „nogu“ u vidu jedne ili dviju linija koje izlaze iz kruga. Potom dolazi označavanje sposobnosti ruku koje mogu izlaziti izravno iz kruga, slika 39, ili iz nogu, slika 40. Dalje djeca usmjeravaju pažnju na funkciju šaka

i stopala koju izražavaju crtanjem kružećih linija za krajevima „ruku“ i „nogu“ kao funkciju kretanja.

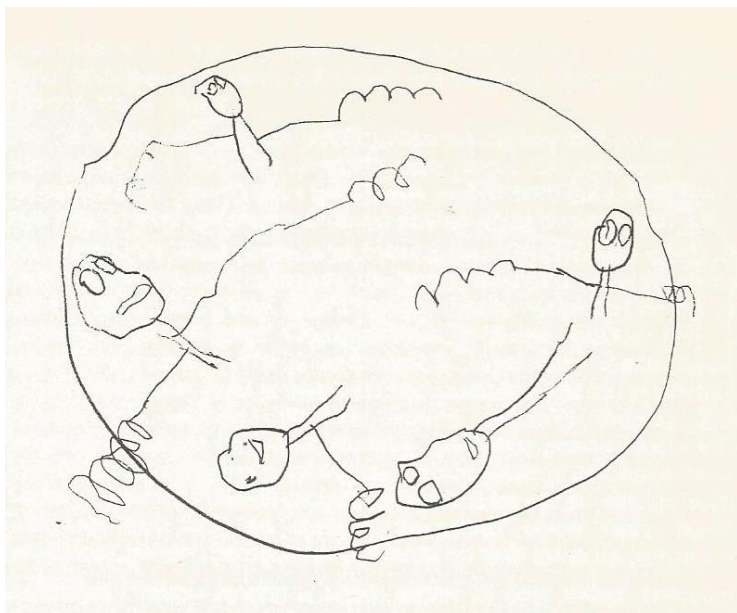

Slika 39. Dijete (2-4 g.). Olovka. Izvor: Belamarić, 1987.

Slika 40. Dijete (2-4 g.). Olovka. Izvor: Belamarić, 1987.

Ponekad, da naglase sposobnost i ulogu ruku odnosno šaka, neka djeca to čine proporcionalnim povećavanjem tih oblika u crtežu. Djeci su za ples u kolu ruke veoma važne, stoga su jako produljene i završavaju nizom ritmičkih ponavljanih kružnih linija i lukova.

Slika 41. Dijete (2-4 g.). Olovka. Izvor: Belamarić, 1987.

9.1.5 TRUP

Iako je trup vizualno najveći dio, djeca ga dugo vremena ne uvrštavaju u crteže. Sam trup je slabo pokretan oblik koji ne gleda, ne sluša, nema funkciju u očima djeteta. Stoga nije ni zanimljiv za prikazivanje, pa se javlja u crtežima tek starije djece u kojima su razvijenije vizualne sposobnosti.

9.1.6 KOSA

Kosa obično počne interesirati djecu od oko četiri godine, no naravno to se može desiti ranije ili kasnije. Kada dijete spoznaje kosu, svakom svom liku daje isti simbol za kosu. Simbol može biti samo jedna ravna ili zadebljana crta, mnoštvo linija koje iz osnovnoga kruga izlaze radijalno poput sunčevih zraka, mogu biti kružeće, vibrirajuće linije, ali može se pojaviti i sam simbol kruga ili bilo koji drugi oblik.

9.1.7 ODJEĆA

Najmlađa djeca obično nemaju interesa za crtanje odjeće. No, ako se zbog bilo čega njihova pažnja usmjeri tome, odjeća se pojavljuje u svojoj funkciji omatanja, oblačenja.

9.2 DJECA U DOBI OD 4 DO 5 GODINA

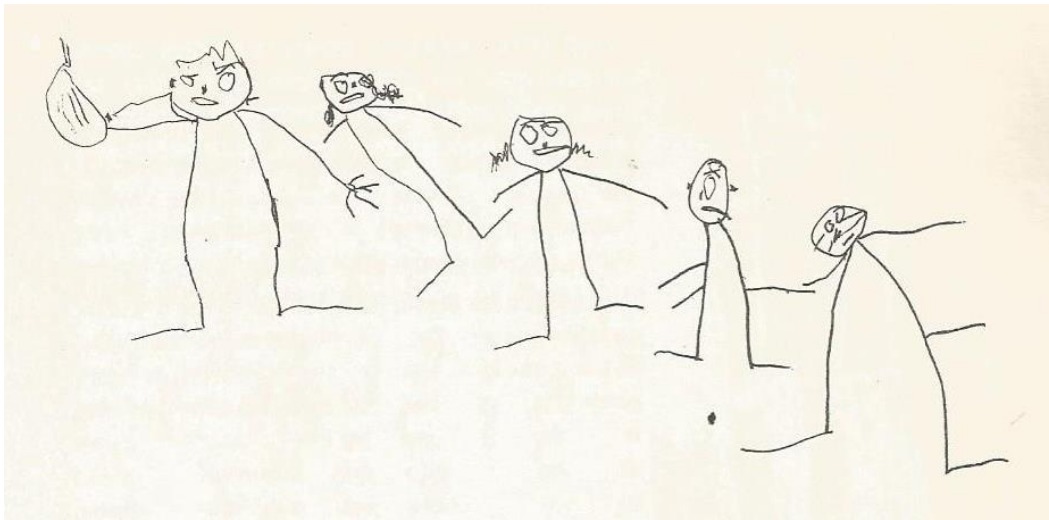
9.2.1 SLOŽENI SIMBOL

Pojava složenih simbola znači da dijete počinje usmjeravati svoju pažnju na dijelove koji čine cjelinu.

Prijašnje značenje kruga kao cjelovitost živog sustava odnosno čovjeka, postupno počinje preuzimati značenje glave.

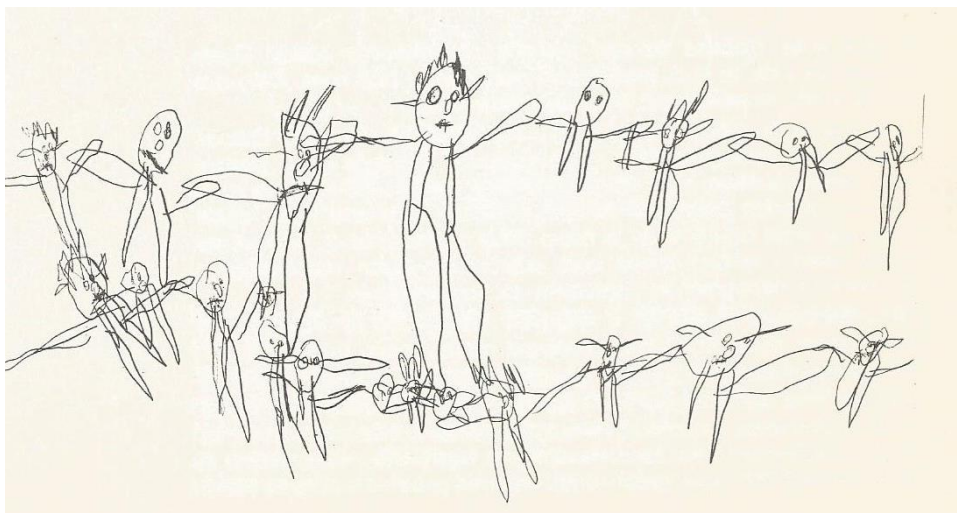
Značenje kruga kao glave počinje biti vidljivo zbog odnosa veličina drugih dijelova tijela. Dijete je ilustriralo priču *Djed i repa*. Prva tri oblika su simbol za ljude: za djeda, baku i dijete, a zadnja dva za životinje: mačku i miša. Razliku između čovjeka i životinja dijete naznačuje dodavanjem pete linije za rep kod životinja te drugačije komponiranim „licima“.

Slika 42. Dijete (4-5 g.). Olovka. Izvor: Belamarić, 1987.

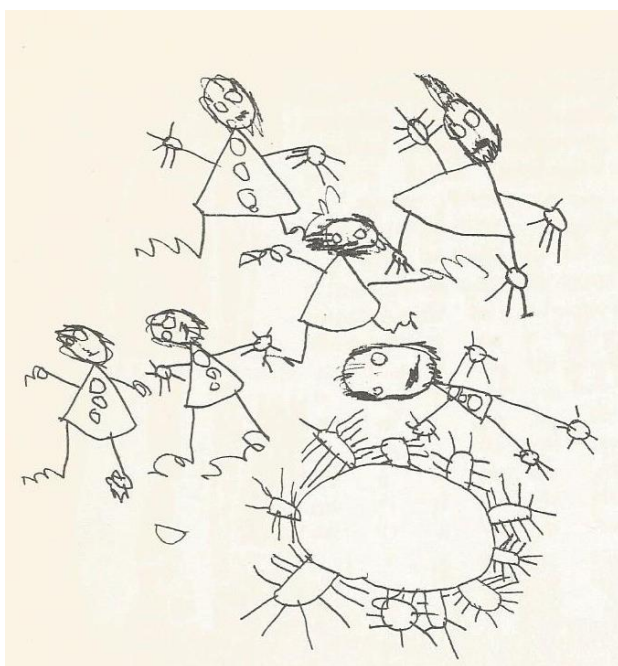
Sljedeća razlika koju djeca te dobi počinju unositi jest razlika u spolu, obično naznačena kosom. Djed ima kratku kosu na vrhu glave, a baka i unuka dugu kosu koja visi ispod ušiju.

Sljedeće shvaćanje vizualnih podataka vidljivo je u dječjem crtanju debljini udova.

Slika 43. Dijete (4-5 g.). Olovka. Izvor: Belamarić, 1987.

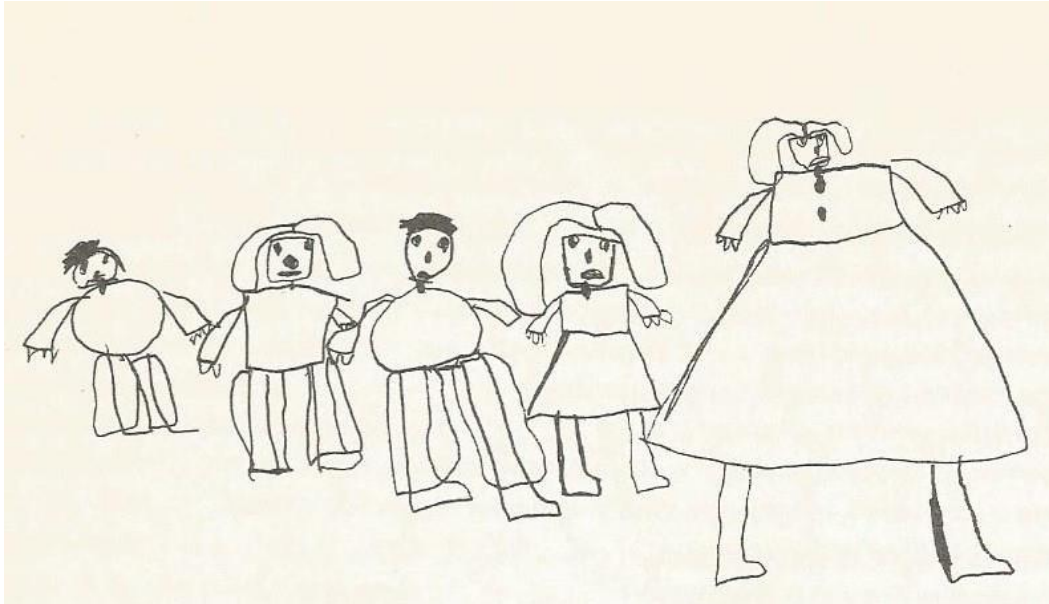
Nakon kruga i uglatoga oblika djeca obično otkrivaju trokut i naznačuju ga u svoje oblike, slika 44, kao simbol za tijelo iz kojeg izlaze ruke, čije šake dijete razdvaja na dlan i prste, a to znači da uočava nove vizualne podatke. Veliki oblik sa strane je stol sa stolicama. Stol i stolice zajedno imaju mnogo nogu, pa pojam „puno nogu“ dijete primjenjuje i na svaku stolicu.

Slika 44. Dijete (4-5 g.). Olovka. Izvor: Belamarić, 1987.

9.2.2 TRANSPARENTNOST

Već dugo poznata pojava u dječjim crtežima nazvana je transparentnošću. Cijelom duljinom hlača vide se noge, izgleda da su hlače prozirne. Dijete crta ono što zna o nekom obliku, a ne ono što trenutno vidi.

Slika 45. Dijete (4-5 g.). Olovka. Izvor: Belamarić, 1987.

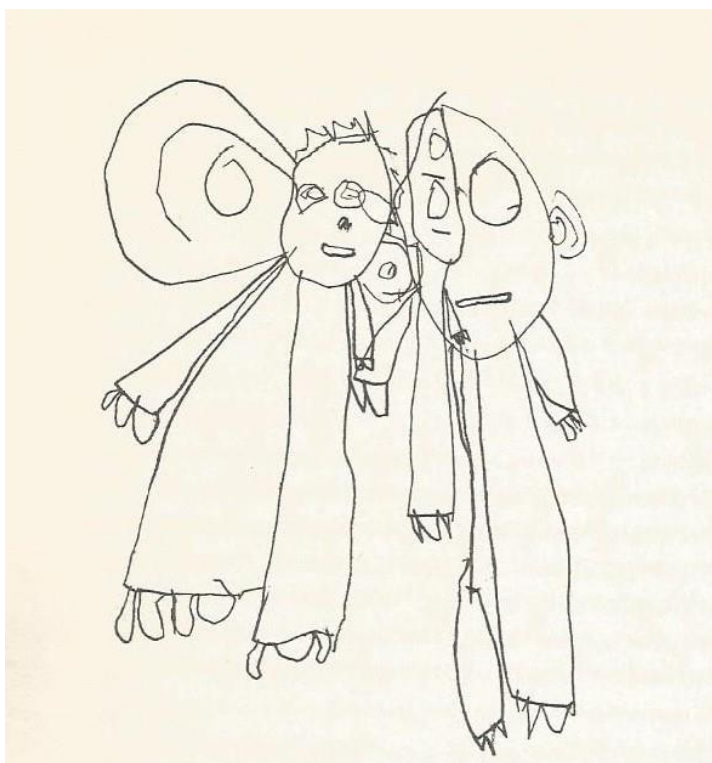
No, najvažniji razlog zbog čega djeca gotovo nikad ne crtaju djelomično živo biće je zato što su živa bića kompletna, prikazuju cjelovitost življenja, stoga trebaju biti kompletno prikazana, a ne polovično.

9.2.3 VELIČINE

Veličina likova u dječjem crtežu nisu stvarne vizualne mjere, već veličina predstavlja važnost oblika za dijete. U crtežu gdje dijete crta djecu i odgojiteljicu, nju nacrtava veoma veliko, što ne odgovara stvarnoj proporciji, već njenoj važnosti za dijete (emocionalna proporcija).

9.2.4 PREDIMENZIONIRANJE

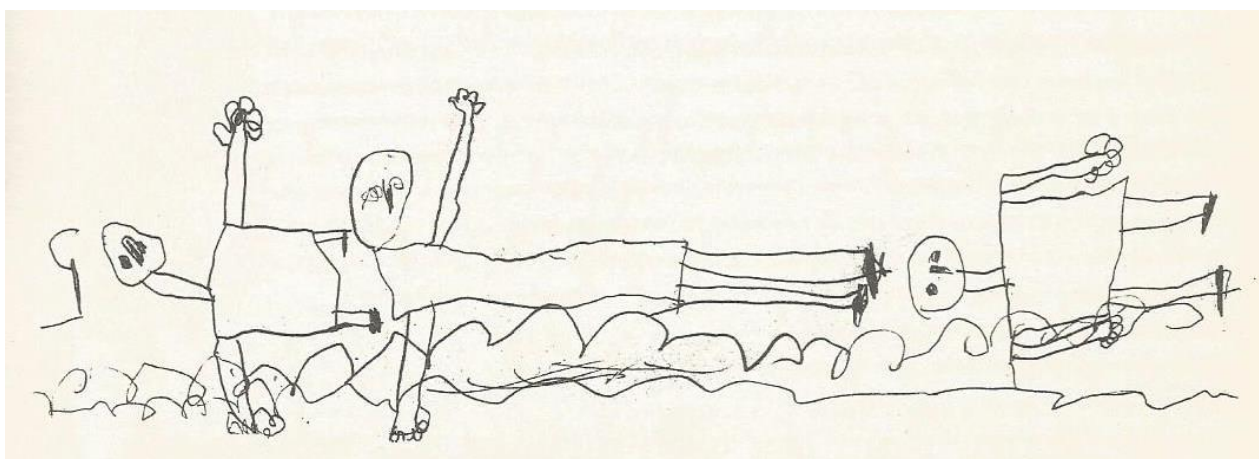
Kada neki dio tijela djetetu postane izrazito važan, zbog neke trenutne ili općenite funkcije, taj dio može biti veoma povećan, predimenzioniran. Za slušanje zanimljive priče potrebne su uši, te ih zato dijete povećava.

Slika 46. Dijete (4-5 g.). Olovka. Izvor: Belamarić, 1987.

9.2.5 POKRET

Učenje plivanja usmjerilo je djetetovu pažnju na pokrete ruku. Kada se voda zahvati, ruke su raširene, a zatim se skupe uz tijelo. Dijete je također zapamtilo da pokušava održati glavu iznad vode, stoga figurama crta malo iskrenute glave.

Slika 47. Dijete (4-5 g.). Olovka. Izvor: Belamarić, 1987.

9.3 DJECA U DOBI OD 5 DO 6 GODINA I STARIJA

9.3.1 PROFIL

U toj dobi djeca polako počinju uviđati da se oblik može promatrati s više strana i da su te strane različite. Crtanje jednoga oka znači da je taj oblik čovjeka dijete zamislilo sa strane, iz profila. No, budući da je nos važan dio izražavanja profila, djeca ga unose na različite načine. Sudeći po jednome oku, dijete svoje figure zamišlja iz profila, a sudeći po nosu i ustima, ono ih vidi sprijeda.

Slika 48. Dijete (5-6 g.). Olovka. Izvor: Belamarić, 1987.

Dijete će izabrati onu perspektivu koja mu najviše u trenutku odgovara ovisno o tome što želi njome prikazati.

9.3.2 MINIJATURA

Neka djeca crtaju vrlo sitne oblike. Za takvo minijaturno crtanje potreban je oštar vid, kontrola ruke, stoga je to rjeđa pojava kod djece, no ne treba ju ometati već omogućiti da se prirodno razvija.

Slika 49. Dijete (5-6 g.). Olovka. Izvor: Belamarić, 1987.

Na sljedećem crtežu, djeca sjede za stolovima i razgledavaju slikovnice. Oni s prednje strane stola prikazani su kao što se prirodno vide, s leđa. Djeca pored stolova prikazana su iz profila. Figure koje su prikazane s leđa nisu prikazane cjelovito. Vide se glave iznad naslona stolice i noge ispod sjedala. To ne znači da se dijete u ostalim sadržajima neće vraćati transparentom prikazu.

Slika 50. Dijete (5-6 g.). Olovka. Izvor: Belamarić, 1987.

9.3.3 POKRET

Zanimanje za pokret još je veće u ovoj dobi. Takav sadržaj donosi dijete u crtežu. Prikazuje razne pokrete. Ruke i noge su u različitim položajima. Zbog trčanja, vijori

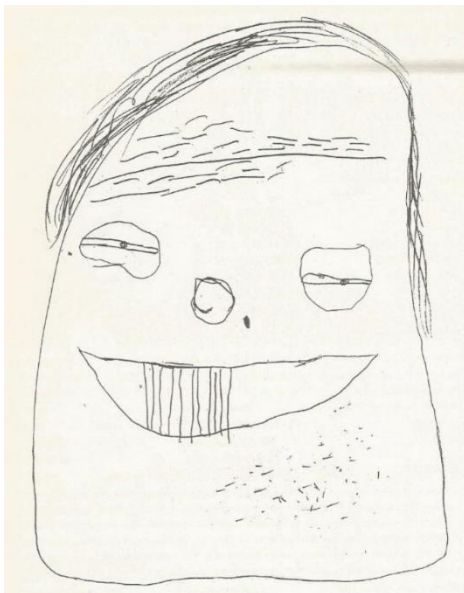
ogrtač. Dva djeteta su pala, noge su im odletjele u zrak. Crtež je pun pokreta i različitih načina trčkanja.

Slika 51. Dijete (5-6 g.). Olovka. Izvor: Belamarić, 1987.

9.3.4 LICE

Djeca s vremenom uočavaju sve više i više detalja. Oblik, boju kose, šarenicu, usta koja mogu biti otvorena, zatvorena, nasmiješena, sa zubima ili bez njih, crtaju brkove ili naočale ako ih netko ima i razne detalje po licu.

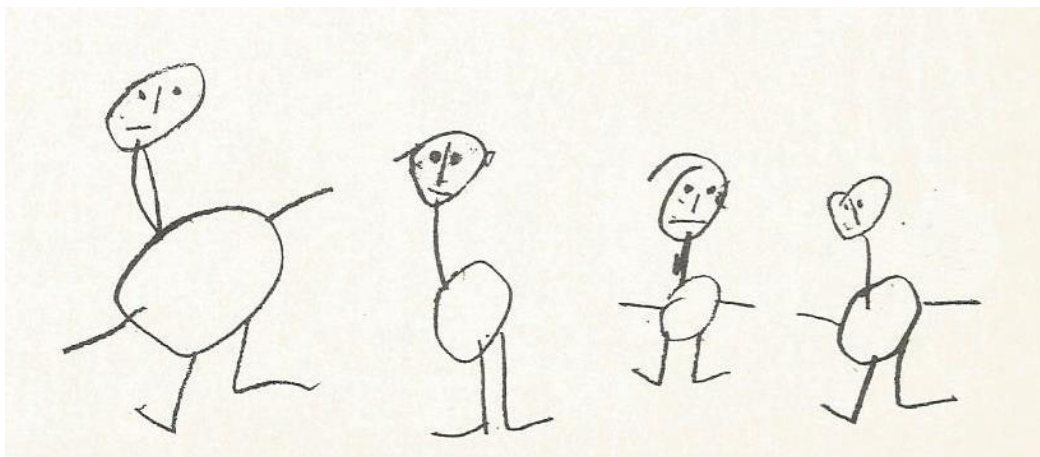
Slika 52. Dijete (5-6 g.). Olovka. Izvor: Belamarić, 1987.

9.4 SHEME

Kod najmlađe djece možemo pronaći izvoran i originalan način izražavanja. Nažalost, takvo što ne traje dugo jer odrasli nameću djetetu kako se nešto mora crtati.

Ta „dobra namjera“ sve je samo ne dobra za dijete. Dijete ne razumije zašto mu se pokazuje baš taj način crtanja koji se protivi njegovoj logici. Na taj se način u djetetu potiskuje unutrašnja potreba da izrazi svoje viđenje, nameće mu se da je njegovo viđenja svijeta krivo što ga još više zbunjuje i utišava njegovo likovno izražavanje.

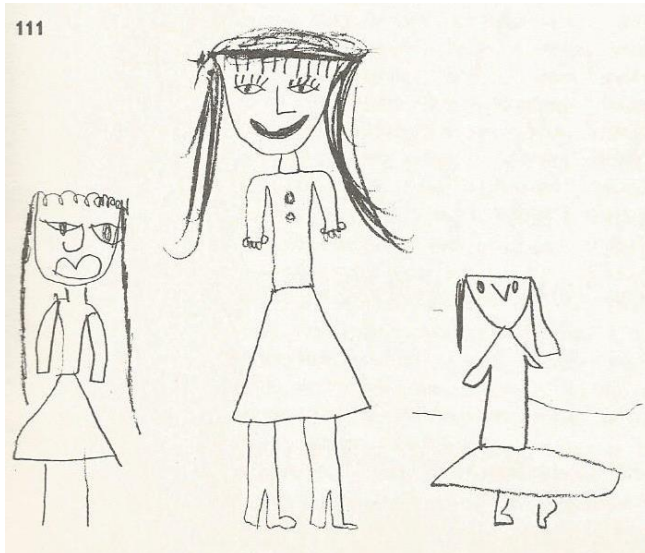
Često se to čini uz pomoć poznatih pjesmica „Točka, točka, točkica, crta, crta, crtica i gotova je glavica..“. Dijete se naučilo imitirati nešto što zapravo ne razumije, nešto mrtvo i prazno, bez žive snage.

Slika 53. Dijete (5-6 g.). Olovka. Izvor: Belamarić, 1987.

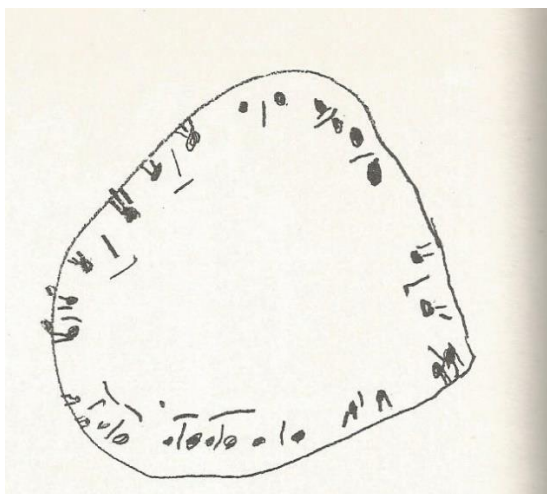

Sljedeći primjer crtalo je troje djece. Crtanje takve „prerezane“ glave ubrzo se kao epidemija širi među djecom. Ukočenost figura, kratke, nepomične ruke. Djeca ne žive kroz te oblike nego ih samo ponavljaju. Izdužene oči s trepavicama također su dio naučenih shema.

Slika 54. Dijete (5-6 g.). Olovka. Izvor: Belamarić, 1987.

U sljedećem primjeru, radi se o crtežu djeteta malo starijeg od tri godine. Netko ga je naučilo crtati čovjeka, odnosno njegovo lice. Lice sastavljeno od shematskih oblika: oči i trepavice, uspravna crtica za nos i položena crta za usta. Kasnije, kada dijete crta ljude u kolu, ono zaboravlja na sam oblik čovjeka, te crta samo naučene dijelove: oči s trepavicama, uspravne i položene crtice nanizane jedne do druge. Crta mehanički, imitiranjem.

Slika 55. Dijete (3 g.). Olovka. Izvor: Belamarić, 1987.

Djeca imaju iznimno dobar vid, opažaju svaki detalj, stoga miješanje u njihovo viđenje svijeta ima negativne posljedice i ometa njihov slobodan razvoj.

10. ŽIVOTINJE

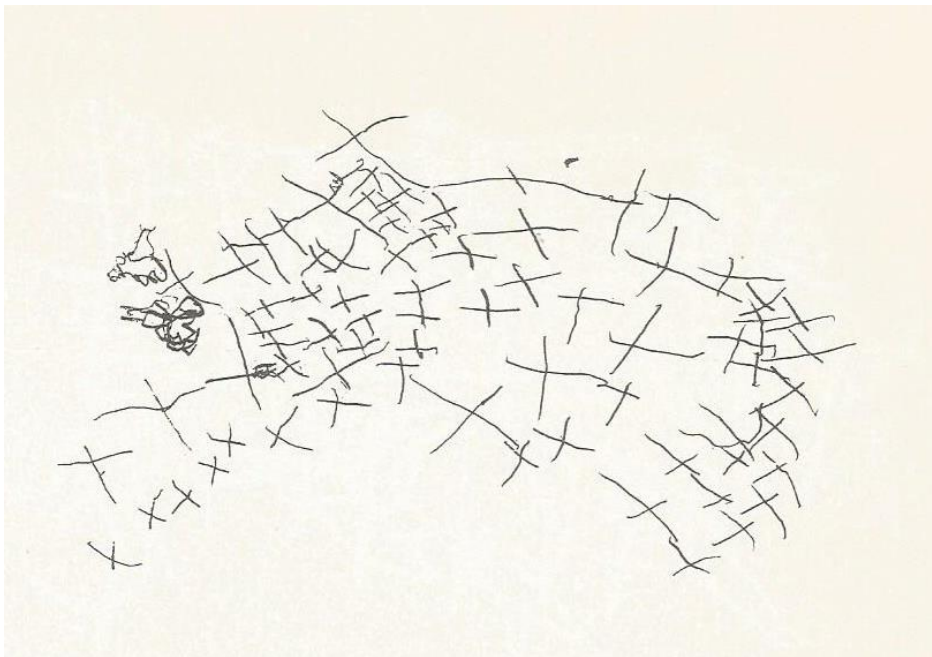
10.1 DJECA U DOBI OD 2 DO 4 GODINE

Početni simboli za pojedine životinje jednaki su simbolima za ljude.

10.1.1 SPONTANO KOMPONIRANJE

Kada djeca prikazuju neko događanje u grupi, ona se više fokusiraju na sam događaj nego na pojedinačne oblike.

Na takav je način dijete s intenzivnom pažnjom promatralo kretanje jata ptica. Križevi su simboli za pojedine ptice koji se čas zgušnjavaju, a čas razilaze. Na prvi pogled kaotičan crtež, no dijete prikazuje nekoliko nizova. Dijete je sve zapamtilo: opći dojam ptičjega jata i ritmičko gibanje i promjene u tokovima grupe, odnosno u prividnome neredu ono je uočilo smisao i red.

Slika 56. Dijete (2-4 g.). Olovka. Izvor: Belamarić, 1987.

10.2 DJECA U DOBI OD 4 DO 5 GODINA

Djeca se u ovoj dobi počinju interesirati za pojedine dijelove tijela čovjeka, kao i za dijelove tijela životinja koji se javljaju u vidu složenih simbola. Nadograđuju svoja znanja na prijašnjim fazama.

Niz oblika na prvi pogled podsjeća na čovjeka. No, tako ovo dijete crta ptice. Najbitnija razlika između ljudi i ptica za njega je perje. Stoga prekriva perjem cijelo tijelo, glavu i noge što dijete izražava vrlo mekim i nemirnim linijama. Glava ptice nacrtana je prema shemi. I ovdje je shema nažalost zamaglila vizualno opažanje, jer teško je povjerovati da je dijete opazilo kako ptice sklapaju krila, a da nije uočilo kljun.

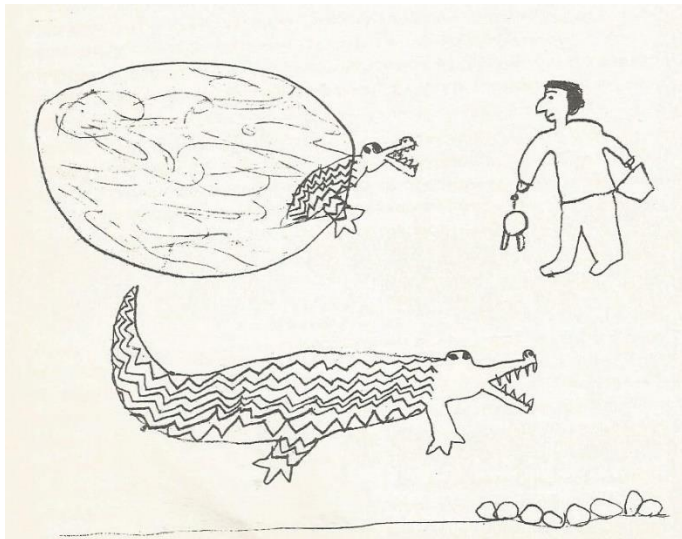

Slika 57. Dijete (4-5 g.). Olovka. Izvor: Belamarić, 1987.

10.3 DJECA U DOBI OD 5 DO 6 GODINA I STARIJA

10.3.1 DETALJ

U djeci te dobi javlja se interes za detalj. Veliki i mali krokodil imaju oštre zube. Hrapava koža prikazana je cik-cak linijama. Tijelo je prikazano iz profila, a lice sa prednje strane. Dijete je koristilo poliperspektivu kao način prikazivanja.

Slika 58. Dijete (5-6 g.). Olovka. Izvor: Belamarić, 1987.

10.3.2 STVARANJE

Svaki put kada dijete iskaže neko svoje izvorno viđenje i poimanje, ono stvara. Stvara slike unutrašnjega ili vanjskoga svijeta, stvara znakove i načine kojima te slike izražava. Djetetovo stvaranje je spontano i za njega je ono jedino moguće tumačenje nekog oblika i pojave (Belamarić, 1978).

11. DRVO

11.1 DJECA U DOBI OD 2 DO 4 GODINE

Osim ljude i životinje, djeca često crtaju drvo. Ono je također živi oblik pa ga djeca najmlađe dobi izražavaju isto kao i ostala živa bića.

11.1.1 RAST

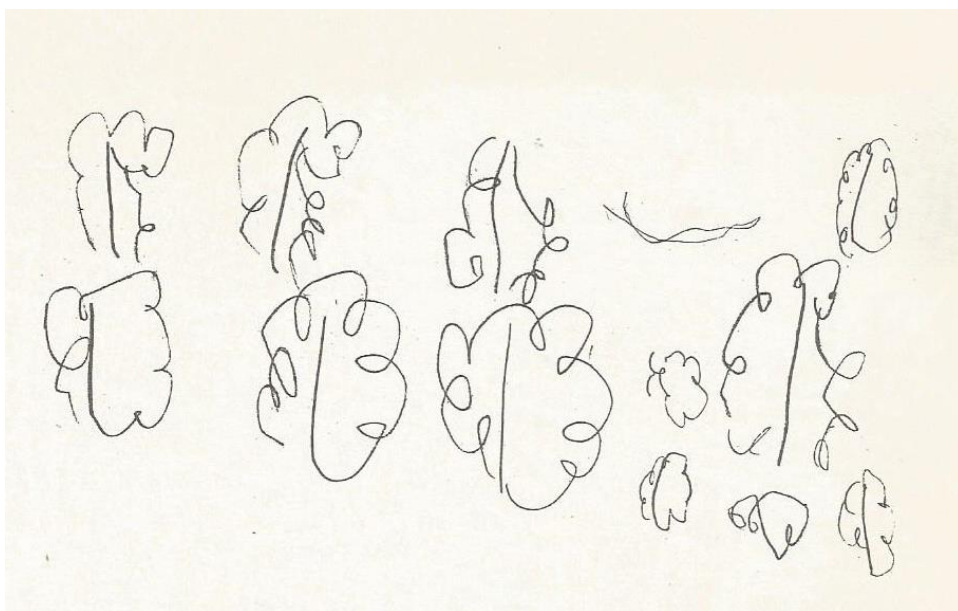
Ono što je kod drveta djeci zanimljivo je sam pojam rasta, njegova visina.

Iz jednog malog skupa linija, izrasta jasna vertikalna crta koja na kraju prelazi u ritmičku i valovitu liniju. Na takav način dijete prikazuje rast drveta, najjednostavnije viđenje u očima djeteta.

Slika 59. Dijete (2-4 g.). Olovka. Izvor: Belamarić, 1987.

U sljedećem poimanju drveta jasna je vertikala. Po njezinoj dužini i oko nje zbiva se svojstvo rasta, kretanja, koje je prikazano kružecim linijama.

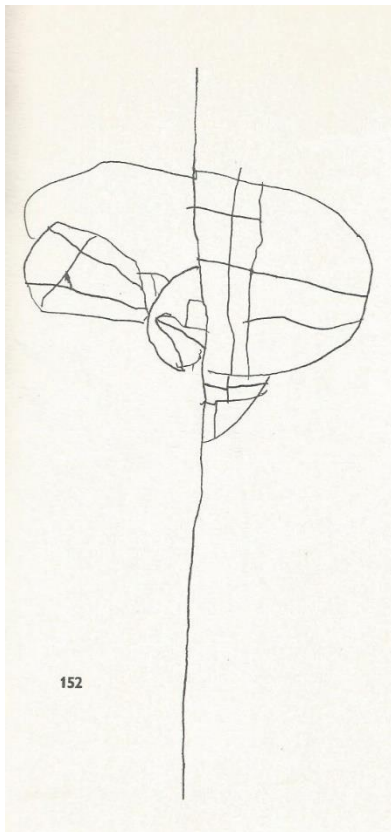

Slika 60. Dijete (2-4 g.). Olovka. Izvor: Belamarić, 1987.

11.1.2 NEOMETANA IZVORNOST

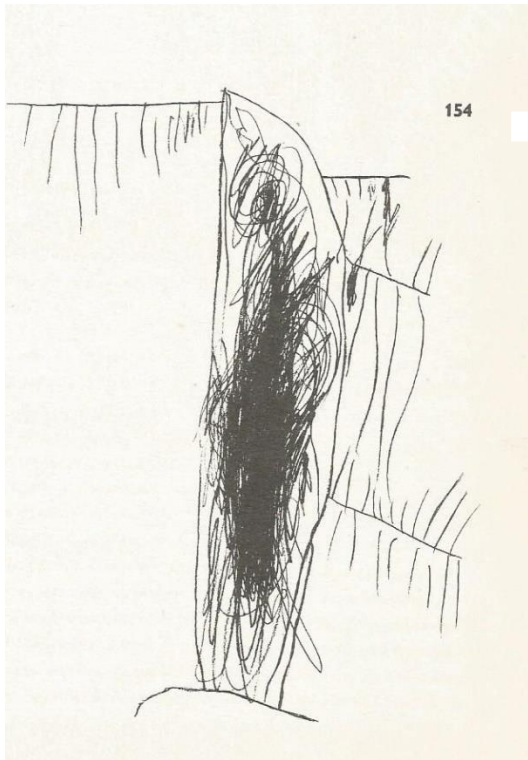
Uz likovni izraz djece često se čuje riječ izvornost. Izvornost znači prvo, primarno viđenje u kojemu se svijest djeteta nekim unutrašnjim impulsom opredjeljuje za određeni način percepcije, logike i shvaćanja nekoga oblika ili pojave (Belamarić, 1978).

Cijelom visinom ovoga crteža, od donjega do gornjega ruba papira, pruža se vertikalna linija kao simbol rasta i visine drveta. Iz nje se šire oblici koji sugeriraju na krošnju.

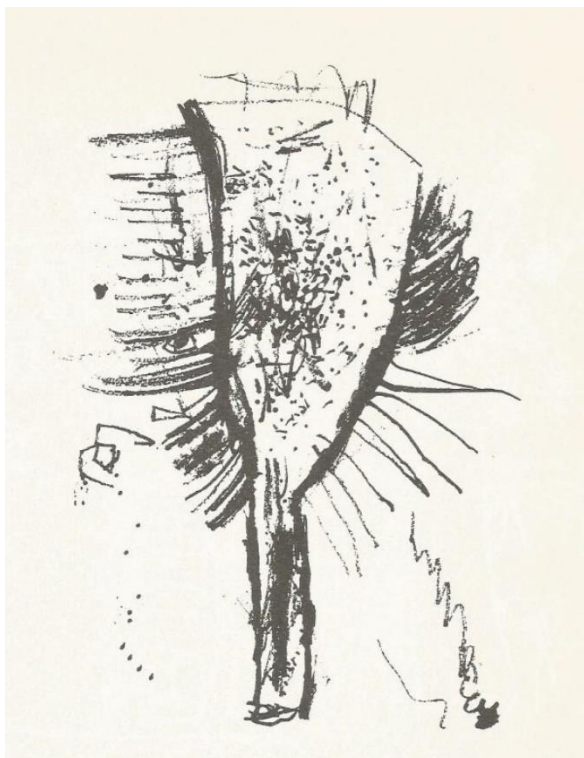
Slika 61. Dijete (4-5 g.). Olovka. Izvor: Belamarić, 1987.

Snaga i visina debla privlači dječju pažnju. Iz tla izrasta uspravni oblik u kojemu titra život. Kružeeće linije koje govore o životu dijete je naknadno prekrilo zatamnjenim crtama, odnosno materijom drveta.

Slika 62. Dijete (4-5 g.). Olovka. Izvor: Belamarić, 1987.

Što drvo više raste, ono se više širi. Stojeći ispod drveta, dijete se divi njegovoj visini i širenju prema nebu. Grane se pružaju u prostor, lišće je u krošnji.

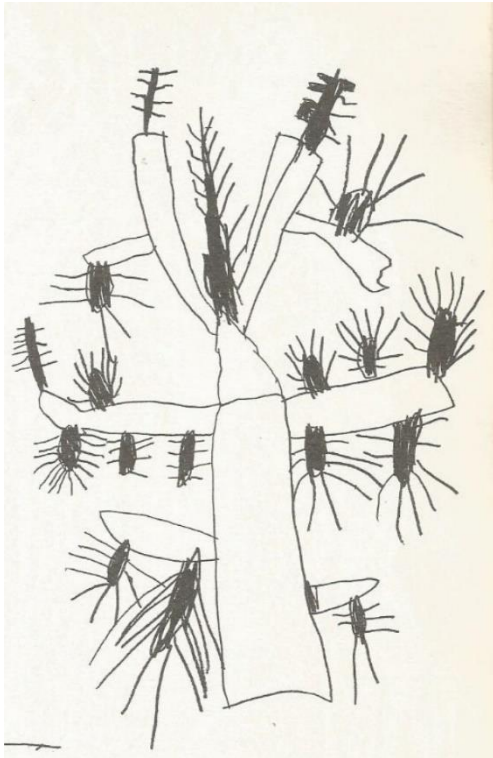
Slika 63. Dijete (4-5 g.). Olovka. Izvor: Belamarić, 1987.

Sve te crteže možemo nazvati „drvo u djetetu“ jer to je zapravo unutrašnja slika vanjske pojave. To je način dječjeg percipiranja, otkrivanja, čuđenja. Ovoj djeci još uvijek nisu nametnuti oblici viđenja sa strane društva, pa mogu izražavati vlastito izvorno viđenje.

11.2 DJECA U DOBI OD 5 DO 6 GODINA I STARIJA

11.2.1 SIMETRIJA

Deblo je sastavljeno od odrezanog trupca na kojemu je nadodan trokutasti oblik kao vrh drveta. Drvo je komponirano na simetričan način.

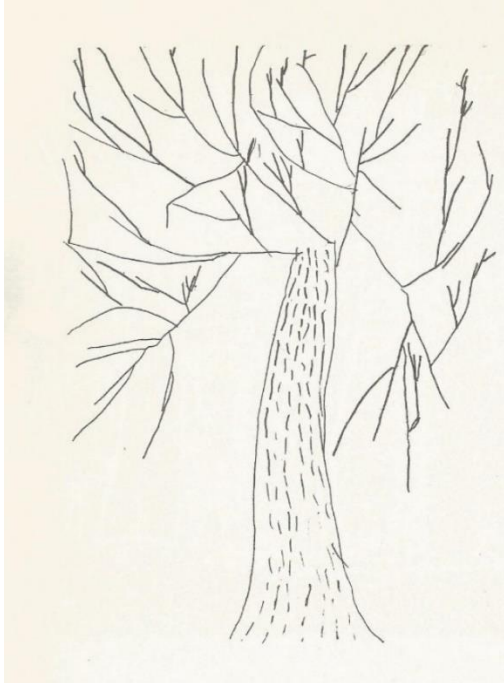
Slika 64. Dijete (5-6 g.). Olovka. Izvor: Belamarić, 1987.

Dijete opušteno i „matematički“ razvija svoj oblik. Broji, odmjerava oblike, uspoređuje odnose među oblicima ne gubeći cjelovitost.

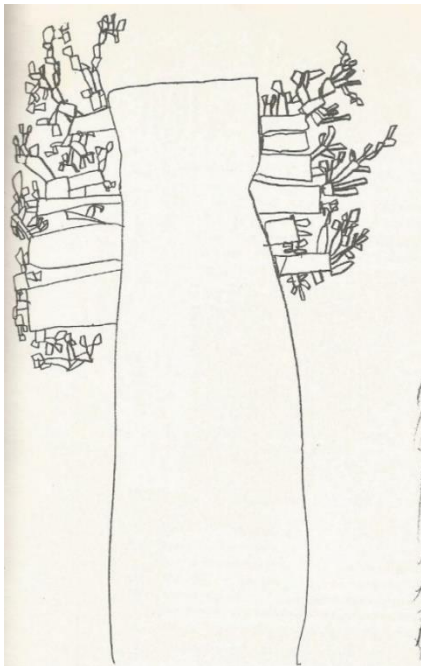
11.2.2 GRADA DRVETA

Pažnja djeteta usmjerila se na tri linije/grane iz kojih se razvija cijela krošnja, po principu iz grane raste grana.

Slika 65. Dijete (5-6 g.). Olovka. Izvor: Belamarić, 1987.

Drugome djetetu nema samo deblu debljinu, već svaka grana.

Slika 66. Dijete (5-6 g.). Olovka. Izvor: Belamarić, 1987.

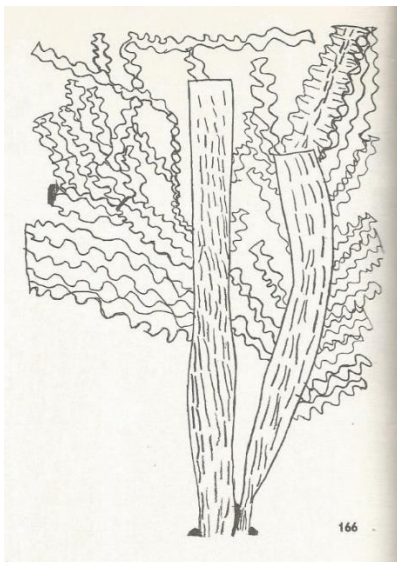
Neka djeca izražavaju više sam dojam nego pravi oblik. Deblo žalosne vrbe, obraslo je granama koje izgledaju poput kose.

Slika 67. Dijete (5-6 g.). Olovka. Izvor: Belamarić, 1987.

11.2.3 PREOBRAŽAJ

Dijete drvo doživljava kao živo biće kroz koje teku sokovi i impulsi pa stvarne oblike grana potpuno preoblikuje.

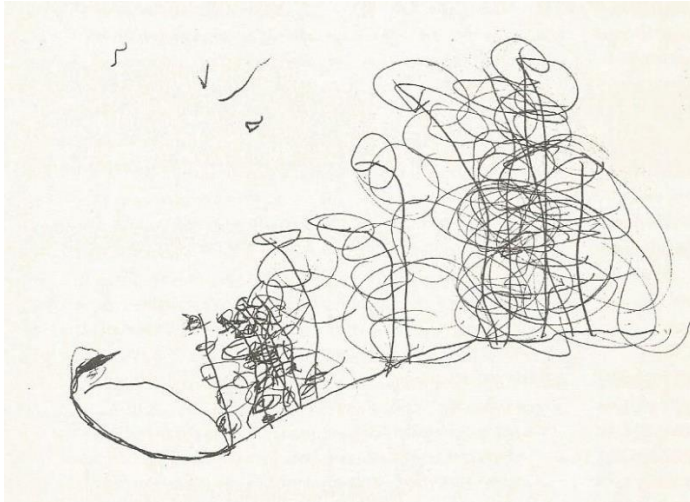
Slika 68. Dijete (5-6 g.). Olovka. Izvor: Belamarić, 1987.

Time ukazuje na svoju zainteresiranost za unutrašnje žive tokove, a ne za suhoparni izgled.

12. CVIJET

12.1 DJECA U DOBI OD 2 DO 4 GODINE

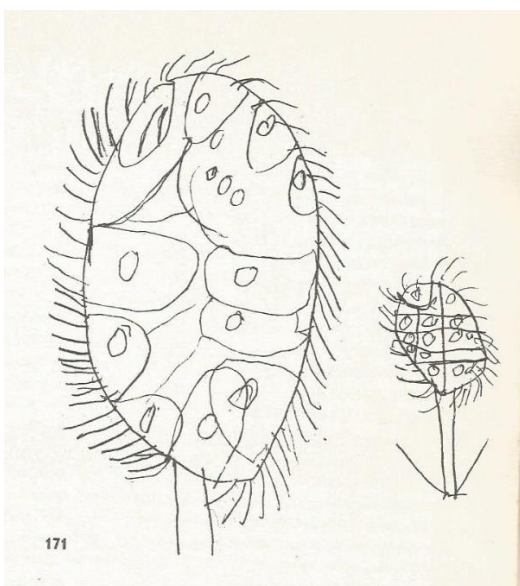
Najmlađa djeca poimaju i crtaju cvijeće na već poznat način: u vidu kružecih i vibrirajućih crta.

Slika 69. Dijete (2-4 g.). Olovka. Izvor: Belamarić, 1987.

12.2 DJECA U DOBI OD 4 DO 5 GODINA

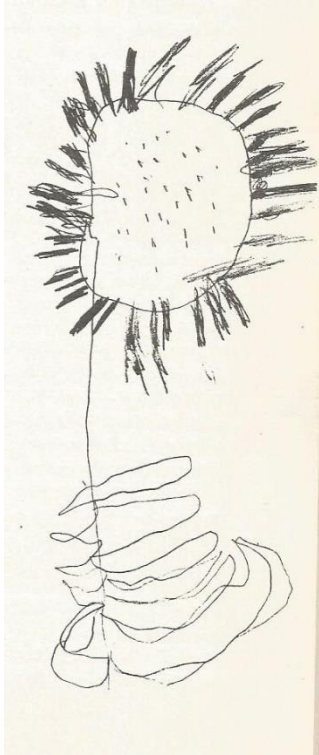
Krug ostaje kao najčešći oblik cvijeta. Dijete prvo crta cvjetne latice kao linije koje rastu iz kruga, a drugi put crta latice unutar kruga. Kako dijete sve više gleda u cvijet, tako otkriva njegove pravilnosti, pa to pokušava izraziti crtanjem mrežnih linija i krugova u drugome obliku na slici.

Slika 70. Dijete (4-5 g.). Olovka. Izvor: Belamarić, 1987.

12.3 DJECA U DOBI OD 5 DO 6 GODINA I STARIJA

Kada dijete crta prema svome poimanju, bez nametnutih shema, simetričnih i tvrdih linija, onda te simetrije i tvrdoće nestaju te oblik cvijeta poprima živu i energičnu silu.

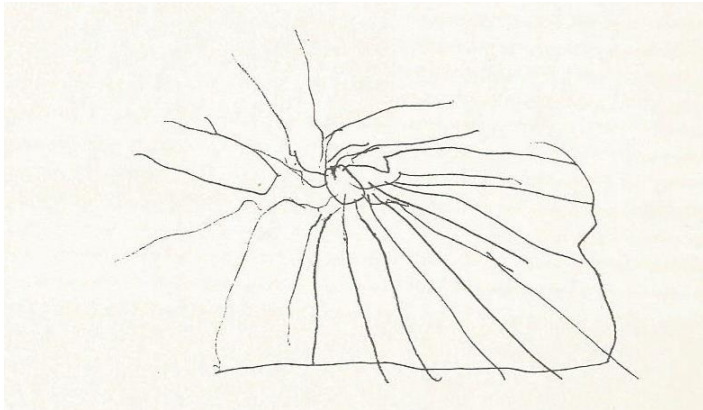
Slika 71. Dijete (5-6 g.). Olovka. Izvor: Belamarić, 1987.

13. SUNCE

Crtež Sunca je najčešća shema. Takve sheme potječu iz ilustracija u kojima je Sunce personificirano i prikazano s očima, nosom, ustima i s nekoliko crta koje predstavljaju zrake. Na taj način shema koči djetetove sposobnosti izražavanja, a time i sposobnost percipiranja. Posljedica toga je da rijetko nailazimo na izvorno poimanje sunca.

13.1 DJECA U DOBI OD 2 DO 4 GODINE

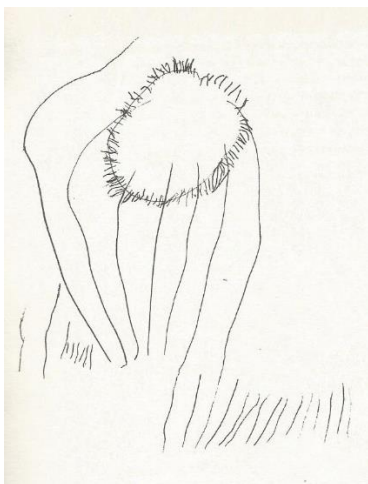
Najmlađa djeca Sunce prikazuju kružnim linijama i spiralama. Dok su u shemama zrake obično kratke, ovo dijete crta vrlo duge zrake koje se s jedne strane pružaju u neograničen prostor, a s druge ih ograničava jedna savijena linija koja znači zemlju i oblike na njoj. Na vrlo logičan način dijete govori da se zrake zaustavljaju na punim i čvrstim oblicima.

Slika 72. Dijete (2-4 g.). Olovka. Izvor: Belamarić, 1987.

13.2 DJECA U DOBI OD 4 DO 5 GODINA

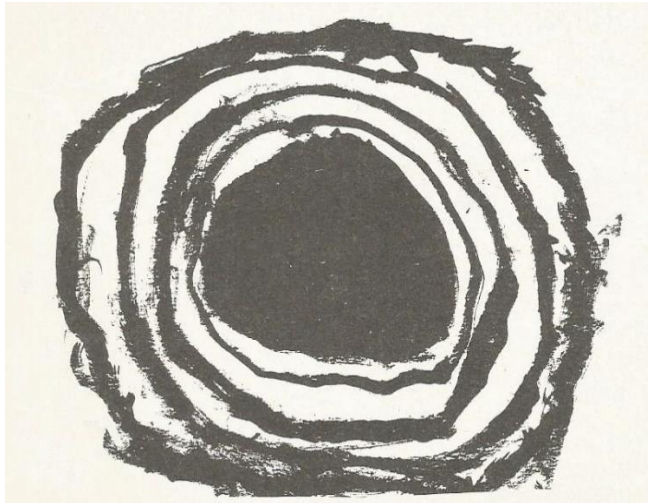
Uz rub kruga odnosno Sunca dijete je pažljivo nizalo crticu do crtice. Kada crtaju prema shemi, djeca obično nacrtaju nekoliko površnih i tvrdih linija. No pedantnost ovog djeteta, dokazuje da je ovo bar donekle izvorno viđenje. Ono crta i duge linije koje izlaze iz kruga odnosno Sunca i spuštaju se dolje na nizove crtica za koje dijete kaže da je trava. Tako ono iskazuje svoje viđenje dolaska Sunčevih zraka na zemlju.

Slika 73. Dijete (4-5 g.). Olovka. Izvor: Belamarić, 1987.

13.3 DJECA U DOBI OD 5 DO 6 GODINA I STARIJA

Kada dijete u potpunosti odbaci shematski način prikazivanja, tada nastaje sasvim novi oblik prikaza Sunca. Nema uobičajenih linija nego se kružnice kreću oko središta.

Slika 74. Dijete (5-6 g.). Olovka. Izvor: Belamarić, 1987.

14. KUĆA

14.1 DJECA U DOBI OD 2 DO 4 GODINE

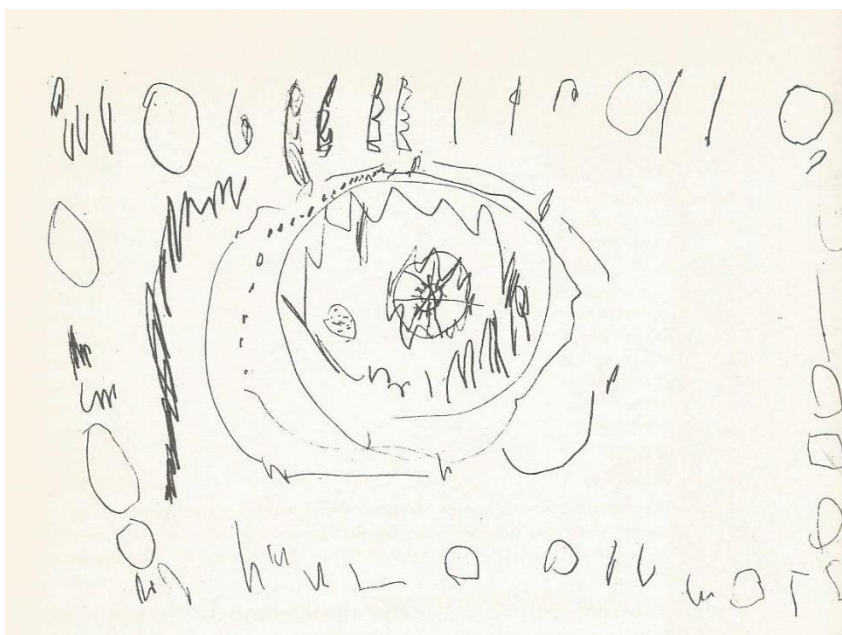
Kuća je prostor u kojemu se odvija život. Zidovi i sam izgled kuće nisu bitni nego življenje u njoj. Kuća postaje vrsta mikrosvijeta ispunjenog oblicima. Svaki pojedini oblik ili predmet u kući dijete predstavlja krugom.

Slika 75. Dijete (2-4 g.). Olovka. Izvor: Belamarić, 1987.

14.1.1 PRAOBLIK KUĆE

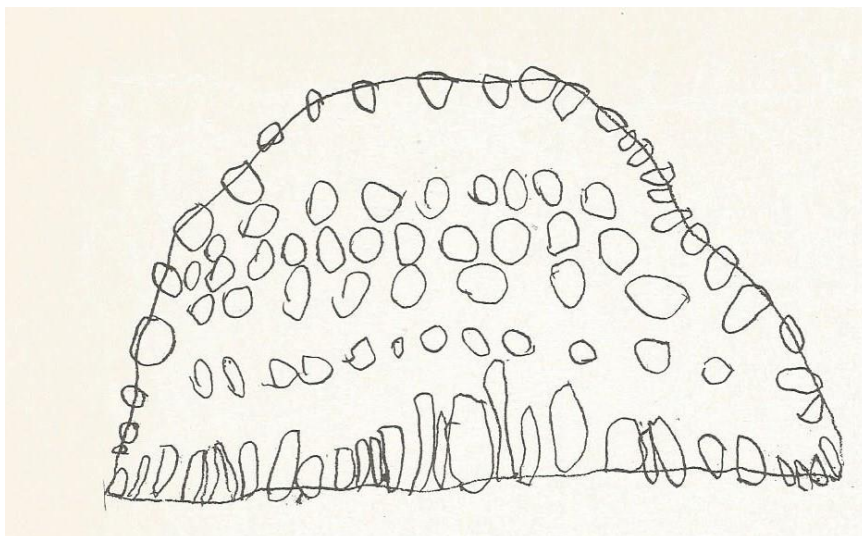
Kuća je sigurno mjesto, mjesto okupljanja. Takvo viđenje djeteta iskazuje s nekoliko koncentričnih krugova. Iz središta najmanjega kruga izlaze linije postavljene kao dvostruki križ i povezuju ga sa sljedećim krugom koji je oživiljen po rubu vibrirajućim linijama koje govore o nekom kretanju. S lijeve strane nacrtan je manji krug ispunjen točkicama, a oko oba oblika ponovno su vibrirajuće linije. Sljedeći, treći krug, ostaje otvoren i nastavlja se u četvrti koji se jednom svojom trećinom pretvara u niz sitnih krugova. Zadnji je krug otvoren na šest mjesta, a mali znakovi u otvorima znače vrata odnosno mogućnost zatvaranja. Oblici nacrtani uokolo označavaju stvari unutar kuće.

Slika 76. Dijete (2-4 g.). Olovka. Izvor: Belamarić, 1987.

14.1.2 OTVORI, UDUBINE

Otvori, udubine, šupljine i rupice stvarne su vrijednosti za dijete te ih shvaća kao funkcije same za sebe, bez posrednih predmeta. U crtežu, dijete odgovara da je nacrtalo „rupe u ogradi“. Dijete ne gleda u konkretne drvene ili željezne dijelove od kojih je napravljena ograda, nego u prostore među njima, u rupe koje su mu važne da bi kroz njih mogao gledati. Fokusira se na samu funkciju ograde - kao otvori koji imaju funkciju gledanja kroz njih. Oblik ili materijal ovdje nije bitan.

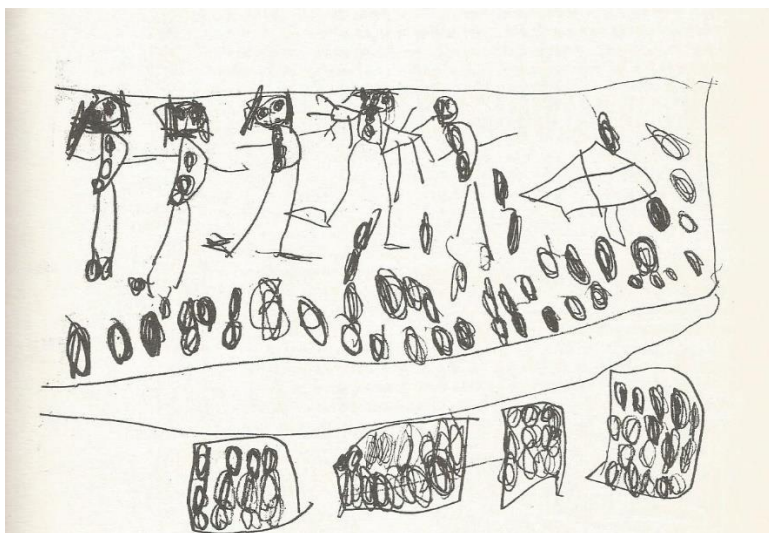

Slika 77. Dijete (2-4 g.). Olovka. Izvor: Belamarić, 1987.

14.2 DJECA U DOBI OD 4 DO 5 GODINA

Djeca te dobi i dalje na kuću gledaju kao prostor iznutra, a ne na njezin vanjski izgled.

U prostoru kuće prisutan je red. Postoje predmeti i prolazi među njima te slobodni prostor u sredini. Vrlo jasno je iskazan prolaz. S jedne strane prolaza su ormari ispunjeni predmetima, a s druge strane djeca koja se slobodno igraju.

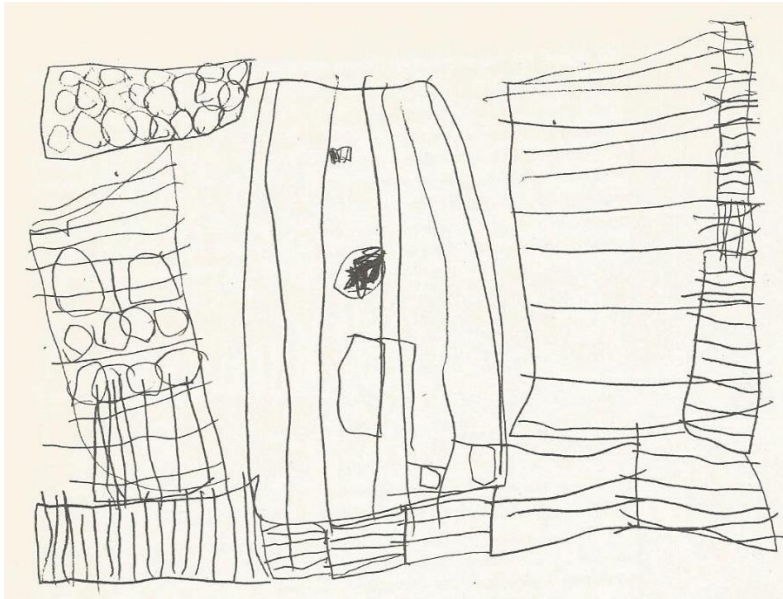

Slika 78. Dijete (4-5 g.). Olovka. Izvor: Belamarić, 1987.

14.2.1 POGLED ODOZGO

Kako bi na što lakši način prikazali predmete u kući, djeca zamišljaju da ih vide odozgo.

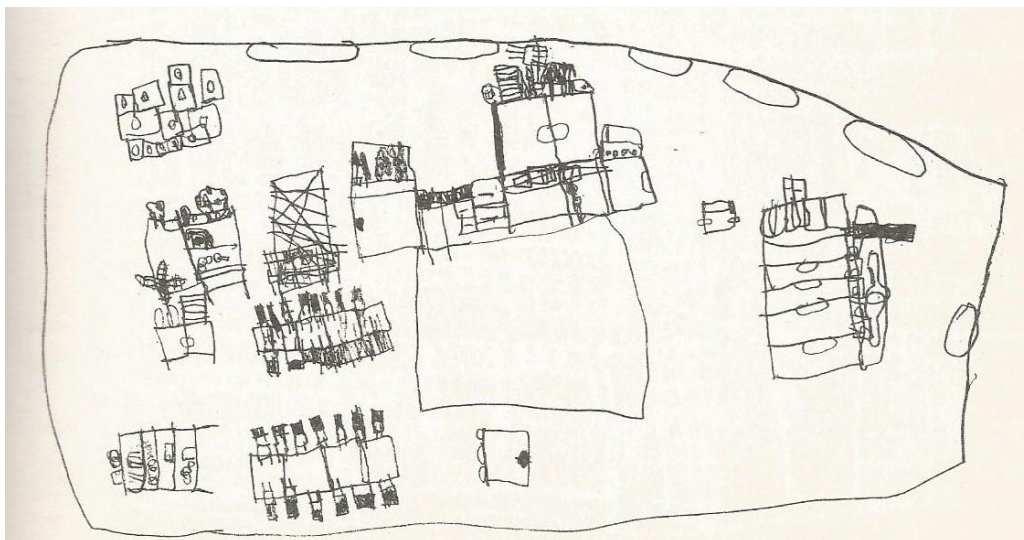

Slika 79. Dijete (4-5 g.). Olovka. Izvor: Belamarić, 1987.

Kada zamišlja određeni predmet, dijete bira njegovu najkarakterističniju ili najveću stranu, pa će primjerice, krevet prikazati odozgo, a ormar s njegove prednje strane. Dijete će prikazati onu stranu predmeta u kojemu je funkcija tog istog najizraženija i najpotrebnija.

14.2.2 PREVALJIVANJE OBLIKA

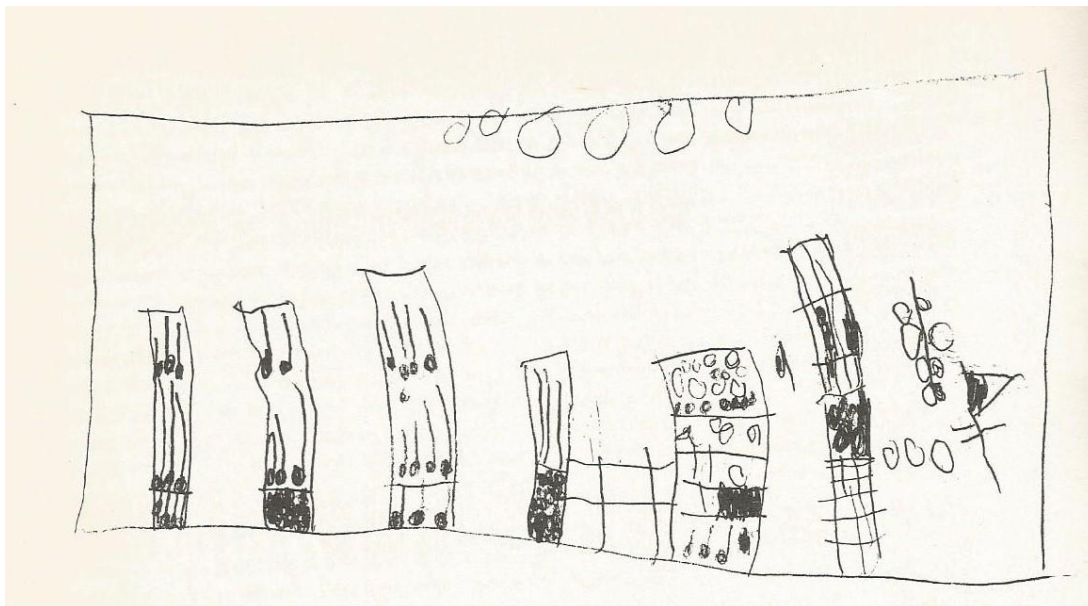
Ovo dijete jasno označuje četiri zida koji zaokružuju prostor. Ovalni oblici uz gornju crtu su prozori, krug na desnoj strani označuje vrata. Na sredini crteža nalazi se tepih. Oko njega postavljeni su ormari i police tako da stoje okomito, ne odgovarajući rubu tepiha. Želeći da se ti oblici dobro vide, dijete ih je prevalilo, poleglo na pod odnosno u ravnini papira. Stolove zamišlja odozgo, a stolice pored njih, prevaljene.

Slika 80. Dijete (4-5 g.). Olovka. Izvor: Belamarić, 1987.

14.2.3 POGLED SA STRANE

Postupno djeca u svoje radove uključuju i segmente zatvorenih prostora. Osim zidova, prostor određuju pod i strop. Da bi ih lakše uključilo u sliku, dijete crta prostor gledan sa strane. To mu omogućuje da ormare postavi na crtu koja označava pod, a svjetiljke tik ispod crte koja označava strop.

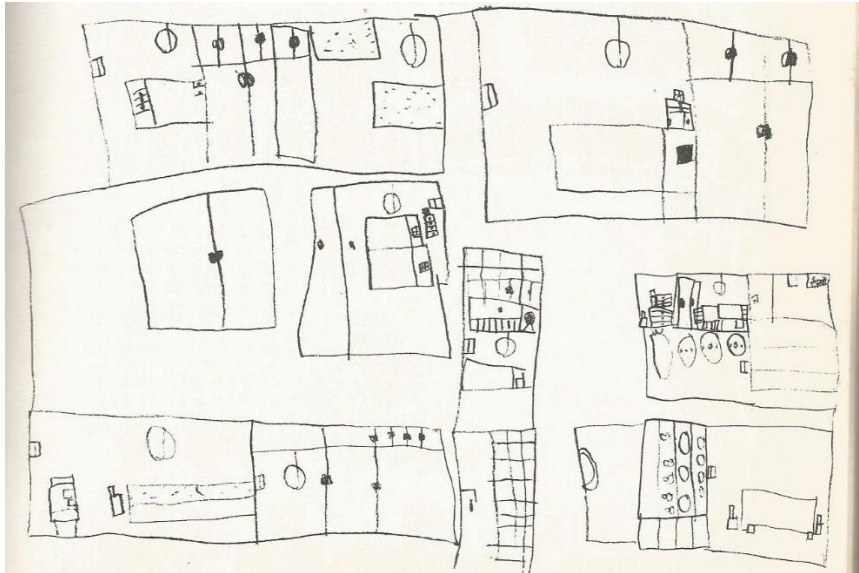

Slika 81. Dijete (4-5 g.). Olovka. Izvor: Belamarić, 1987.

14.3 DJECA U DOBI OD 5 DO 6 GODINA I STARIJA

14.3.1 ORGANIZACIJA PROSTORA

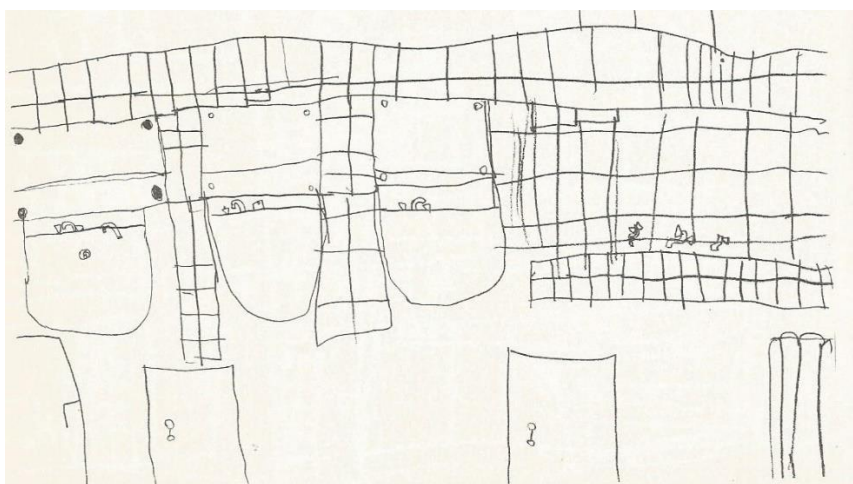
Svoju kuću ili stan dijete prikazuje s više prostorija. Ne zanima ga kako su te sobe i prostorije povezane i postavljene, bitno je da one pripadaju jednoj cjelini.

Slika 82. Dijete (5-6 g.). Olovka. Izvor: Belamarić, 1987.

14.3.2 SUPERPOZICIJA

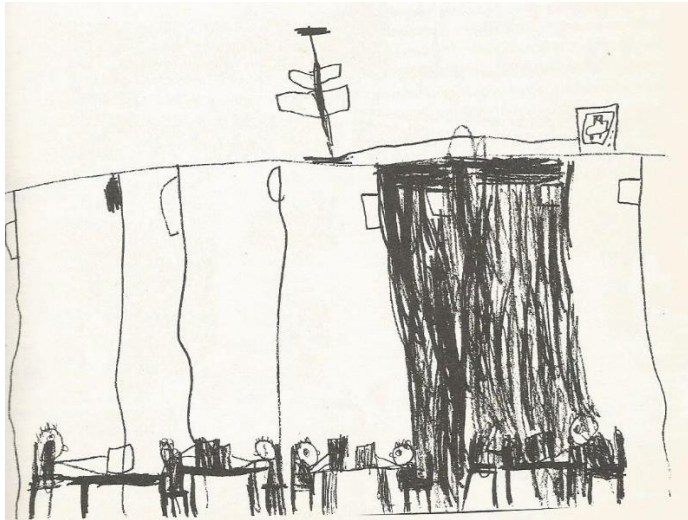
Ovdje se postavlja pitanje kako na jednoj ravnini pokazati više strana nekog prostora? To dijete rješava postavljanjem jedne strane iznad druge. Zid s vratima je donji dio, iznad njega dijete postavlja drugi, popločani zid kupaonice s umivaonicima i ogledalima, a treći zid s prozorima u gornjem dijelu slike.

Slika 83. Dijete (5-6 g.). Olovka. Izvor: Belamarić, 1987.

14.3.3 RAVNINA TLA

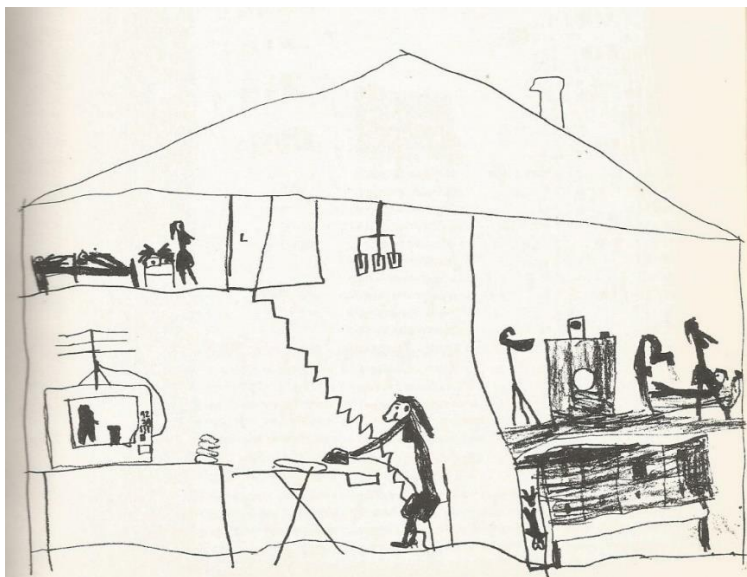
Ravnina zemlje počinje se označavati horizontalnom crtom. Takva crta pada ili tla često zauzima donji rub papira. Osobe i stolove dijete zamišlja iz profila. Također, uočilo je odnos veličina. Zapazilo je da su ormari u odnosu na djecu i stolove vrlo visoki. To ne znači da se dijete neće vraćati relativnom povećavanju oblika kada mu neki od njih postane osobito važan.

Slika 84. Dijete (5-6 g.). Olovka. Izvor: Belamarić, 1987.

14.3.4 PRESJEK

Presjek kuće omogućuje uvid ne samo u organizaciju prostora nego i u življenje u kući.

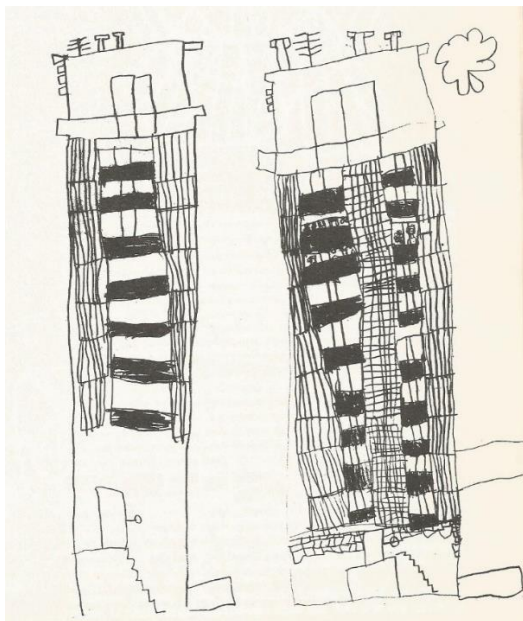

Slika 85. Dijete (5-6 g.). Olovka. Izvor: Belamarić, 1987.

Zamišljanje i crtanje kuće sa strane odnosno u presjeku tako da se vidi njezina unutrašnjost i neki elementi koji pripadaju fasadi (krov, dimnjak, prozori, vrata) obično se nazivaju transparentnim ili rendgenskim crtežom. Djeca crtaju ono što o kući znaju, a ne samo vanjski izgled kuće.

14.3.5 FASADA

Prirodno će se razviti interes za izgled tj. za fasadu kuće. Kameno ili betonsko podnožje kuće, vrata, stubište te zadnji kat s dimnjacima i antenom ukazuju na veću sposobnost vizualnog opažanja.

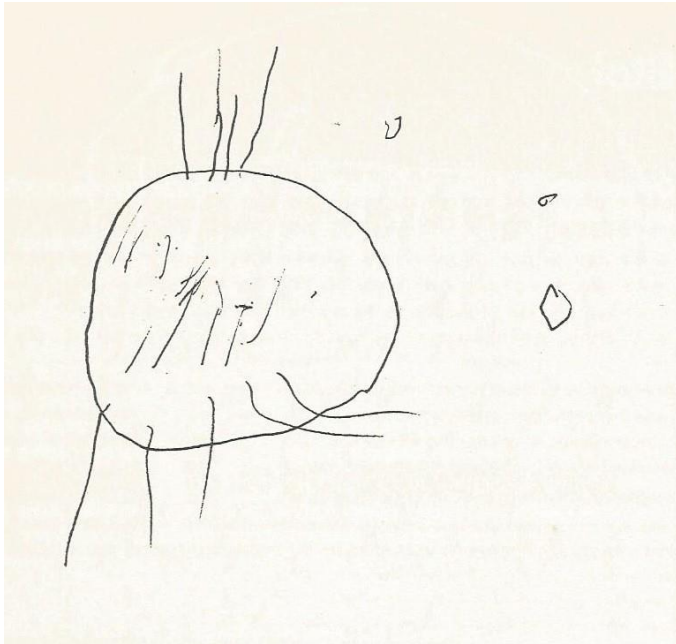
Slika 86. Dijete (5-6 g.). Olovka. Izvor: Belamarić, 1987.

15. STOL

15.1 DJECA U DOBI OD 2 DO 4 GODINE

Od svih uglatih oblika, stol prolazi kroz najviše preobrazbi u očima djeteta.

Djeca najčešće crtaju stol kao krug ili krug s crtama koje označavaju noge. S bilo koje strane gleda, dijete uvijek vidi četiri noge koje onda i crta na dvjema suprotnim stranama.

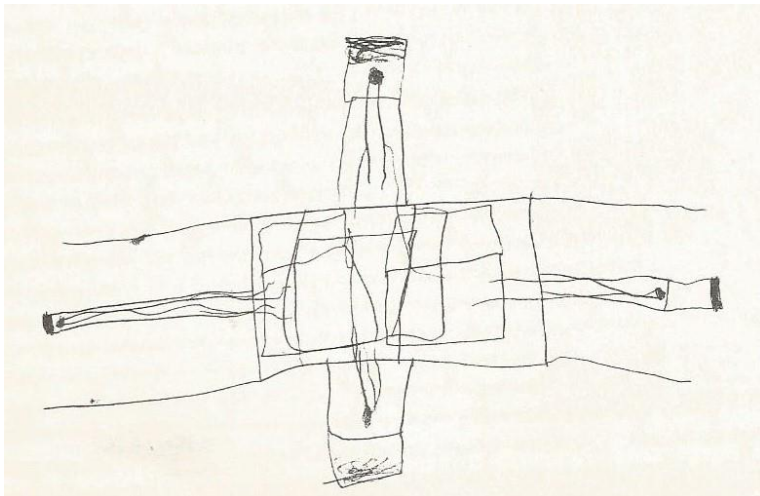

Slika 87. Dijete (2-4 g.). Olovka. Izvor: Belamarić, 1987.

15.2 DJECA U DOBI OD 4 DO 5 GODINA

15.2.1 TREĆA DIMENZIJA

Osim gornje plohe stola, i noge stola postanu veoma važan dio crteža. Plohu je pak lako nacrtati na listu papira, no kako nacrtati noge koje su okomite na tu plohu? Djeca se onda opet služe prevaljivanjem, točnije noge se polegnu na pod. Dvije noge pružaju se po papiru iz jedne, a druge dvije iz suprotne strane stola. Stolice su također nacrtane na listu papira, a na njima, u istome položaju, nacrtani su ljudi u obliku malih krugova sa dvije ili četiri crte.

Slika 88. Dijete (4-5 g.). Olovka. Izvor: Belamarić, 1987.

15.3 DJECA U DOBI OD 5 DO 6 GODINA I STARIJA

15.3.1 PROFILI

Kao i u prikazu čovjeka, prikaz profila počinje se prikazivati u ovoj dobi, a ponekad i ranije.

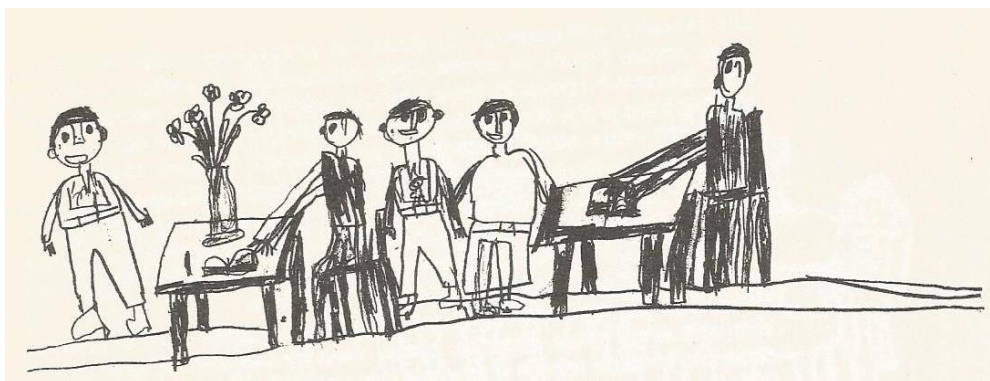
Prikazuje se jedna strana stola sa samo dvije noge, dok je debljina nogu izražena dvostrukom linijom kao i gornja ploča stola, što crtežu daje konkretnost. Prednju i stražnju figuru djeteta smanjuje i postavlja ispod stola, kako bi izbjeglo njihovo zaklanjanje.

Slika 89. Dijete (5-6 g.). Olovka. Izvor: Belamarić, 1987.

15.3.2 PRIVID POJAVA

Nakon određenoga vremena djetete shvaća da noge koje crta nisu baš onakve kakve ih ono vidi u realnosti. Stoga ponovno promatra stol, obilazi ga i shvaća da ga najbolje vidi gledajući iz kuta.

Slika 90. Dijete (5-6 g.). Olovka. Izvor: Belamarić, 1987.

Otkriće prostornoga privida pojava veliki je napredak u percepciji djece (Belamarić, 1978).

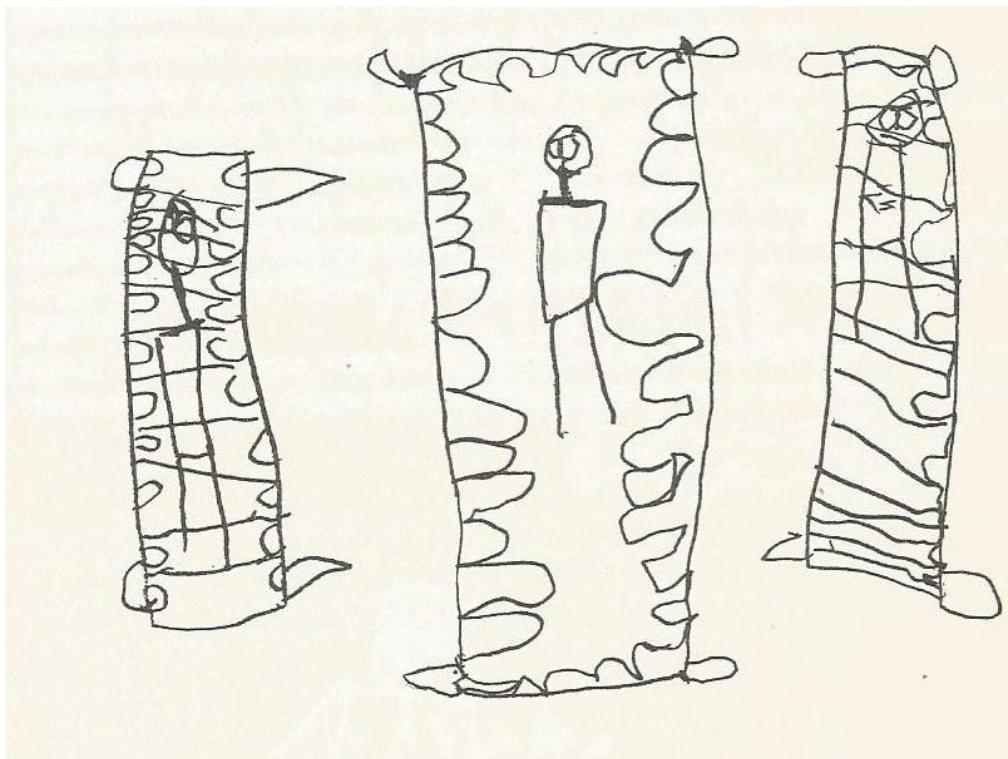
Sve tri noge vidi u vertikalnome položaju, shvaća da lijeva i desna strana ploče stola bivaju kose. Tlo više ne prikazuje jednom crtom, nego dvjema, tako da sve noge stola stoje na zemlji. Na donju crtu postavlja tri noge, a na gornju crtu postavlja četvrtu, prividno kraću nogu.

Osim toga, dijete vidi da se debljina stola vidi samo na dvjema stranama, njemu bližim, što naglašava tako da ih zatamnjuje. Kada to želi napraviti i na desnome stolu, u brzini radi suprotno.

15.3.3 RAZLIČITOST MATERIJALA

Vizualno opažanje djeteta vodi do različitoga načina izražavanja materijala koje primjećuje oko sebe. Tako će stol i stolice nacrtati čvrstom i tvrdom linijom, dok će ljude crtati mekšom i finijom linijom.

Krevet također može biti primjer kako dijete prikazuje različitost materijala. Nosiva konstrukcija obično je napravljena od nekakvoga tvrdoga materijala što dijete prikazuje ravnim linijama dok madrac prikazuje zakrivljenim linijama, kao meku, pokretnu površinu.

Slika 91. Dijete (5-6 g.). Olovka. Izvor: Belamarić, 1987.

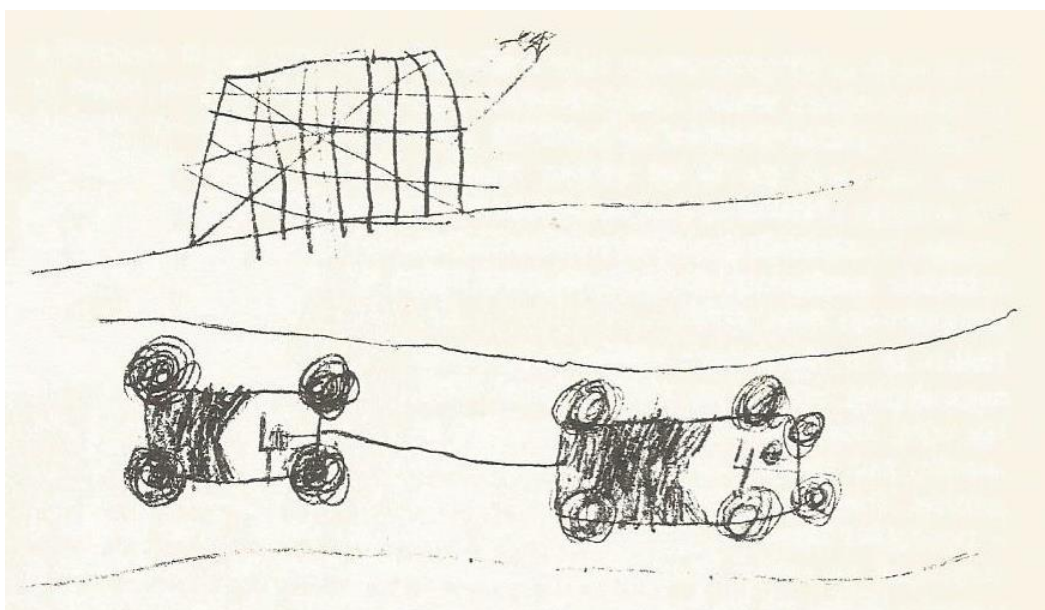
16. TEHNIČKI OBLICI

U današnjim dječjim crtežima neizbježno je da sadržavaju vozila, strojeve, uređaje te različite mehanizme i konstrukcije.

16.1 VOZILA

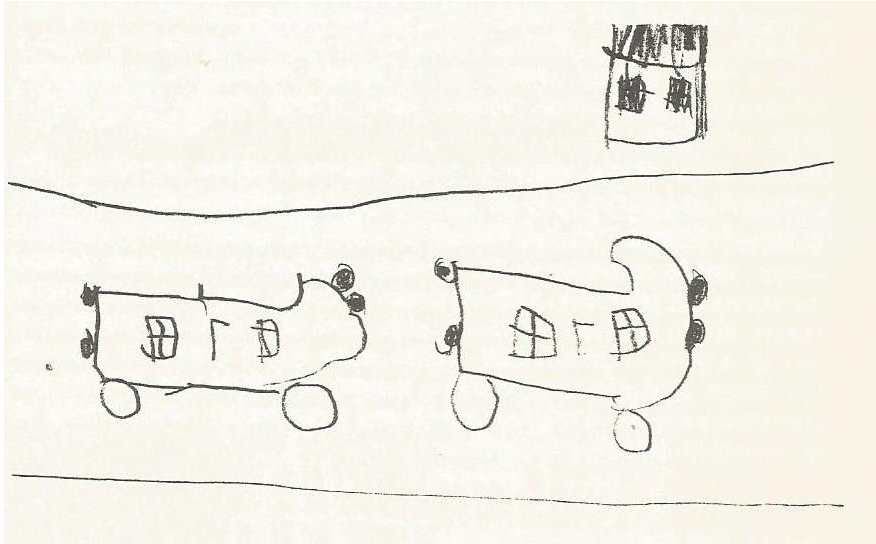
Najčešća vozila koja susrećemo u dječjim crtežima su automobili. Najmlađa djeca ih prikazuju simbolom kruga kao simbolom za kretanje.

U dobi od 4 do 5 godina djeca najčešće zamišljaju automobil gledajući ga odozgo, kako bi se najbitniji dijelovi mogli vidjeti. Osim kotača, važna su i svjetla, volan i gas.

Slika 92. Dijete (4-5 g.). Olovka. Izvor: Belamarić, 1987.

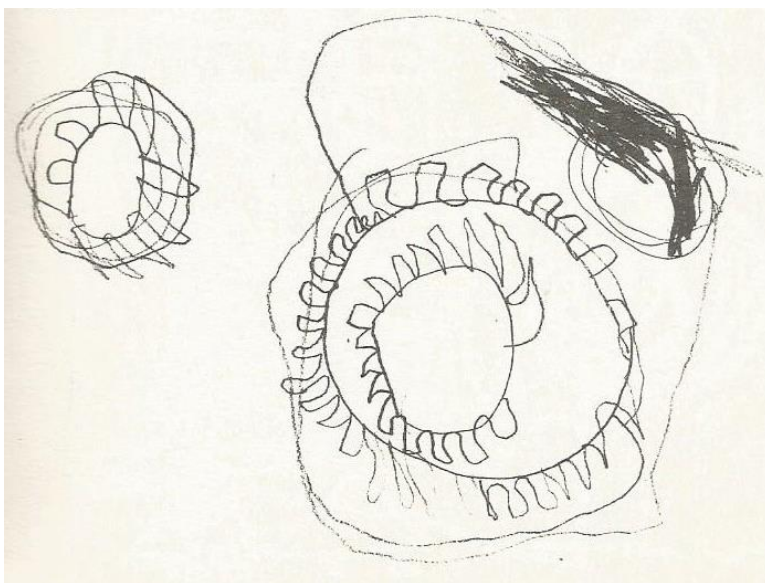
U drugome crtežu, dijete prikazuje automobil tako da malo izvija prednji kraj, želeći pokazati da se automobil stalno kreće. Prozore prikazuje isto kao prozore kuće jer po logici djeteta prozori su prozori i svuda imaju istu funkciju stoga im ne treba mijenjati izgled.

Slika 93. Dijete (4-5 g.). Olovka. Izvor: Belamarić, 1987.

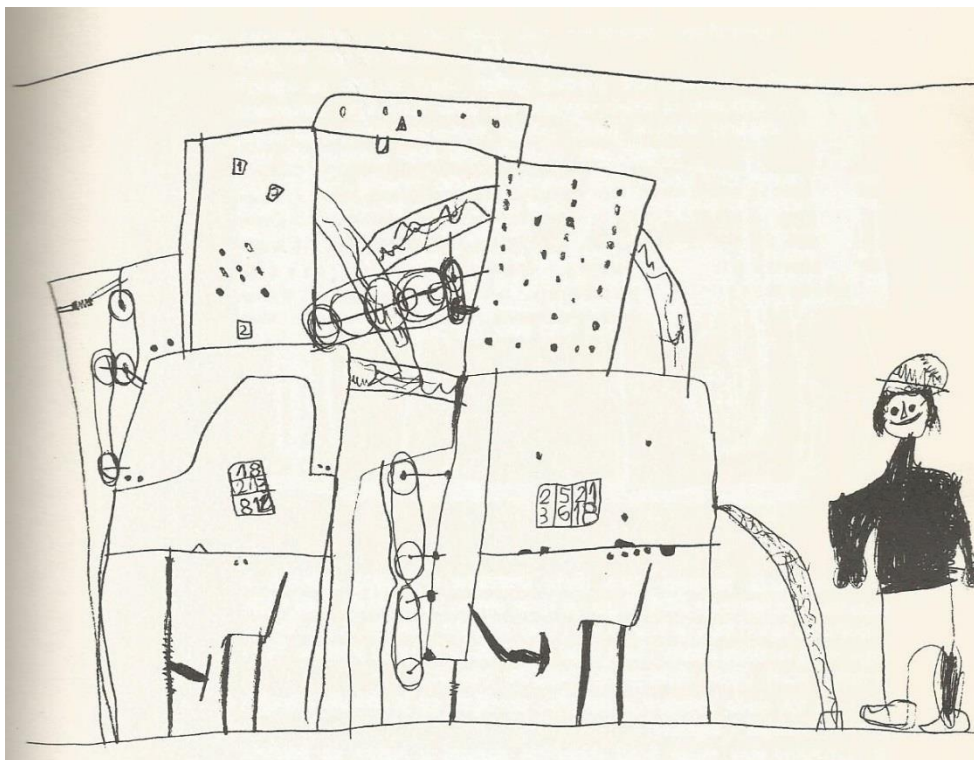
16.2 MEHANIZMI I STROJEVI

Dijete crta zupčanike u mehanizmu sata te ih prikazuje valovitim crtama jer se oni kreću. Uz veći oblik crta manji krug, djelomično zatamnjen, da bi označilo materiju. Zatim sve dijelove velikim kružnim linijama povezuje u jednu cjelinu. Na isti način nacrtan je i manji oblik zaokružen linijama koje označavaju da se sat pokreće.

Slika 94. Dijete (4-5 g.). Olovka. Izvor: Belamarić, 1987.

Šestogodišnje dijete nacrtalo je tiskarski stroj. Veliki dijelovi postavljeni su simetrično, no razlikuju se po detaljima unutar njih. Možemo uočiti upravljačka mjesta koja su premalena u usporedbi s čovjekom. Dijete je ovdje više fokusirano na detalje stroja, pa mu proporcije stroja i čovjeka nisu toliko bitne već je bitnija funkcija. Na stroju vidimo i nekoliko cijevi kroz koje nešto teče što dijete prikazuje vibrirajućim linijama.

Slika 95. Dijete (6 g.). Olovka. Izvor: Belamarić, 1987.

Tehnički oblici vrlo su inspirativni za dijete jer obogaćuju radoznalost, sposobnost uočavanja detalja i razumijevanje veza i odnosa među njima kao i uzročno-posljedičnih veza. Općenito se obogaćuje vizualna memorija djeteta.

17. IZRAŽAVANJE BOJOM

Olovka bude često zamijenjena olovkama u boji, pastelama ili flomasterima. Ta sredstva ne prikazuju pravu sposobnost djece, te zapravo osiromašuju likovni izraz djeteta. Olovke u boji ne ostavljaju jasnu i finu liniju, flomasteri daju previše određenu i uvijek jednoličnu liniju, pastele zahtijevaju jači pritisak pa umjesto da se razvija osjetljivost dječje ruke, razvija se tvrd i jednoličan potez.

Osim toga, ta sredstva ne omogućavaju minijaturene i detaljne prikaze što je kod djece potrebno, a vrlo su sposobna za to jer imaju dobar uvid za detalje.

Kada nešto crta, a ima mogućnost biranja raznih olovaka u boji, flomastera, pastela i slično, dijete ih zapravo bira „kako mu dođu pod ruku“. Jedino što dijete ovdje uči je prepoznavanje boja, dok boja kao pojavni fenomen ili izražajno sredstvo nemaju nikakvu važnost u likovnom izražavanju (Belamarić, 1987).

Također, postoji pogrešna misao da djeci valja davati samo debele, plosnate i tvrde kistove, jer se smatra da su nevjesta u baratanju tanjim kistovima. No umjesto da djeca njeguju osjećaj ruke za mekoću i lak dodir kistom, grubi kistovi donose jednolične oblike i ne pokazuju dječje likovno izražavanje.

U dobi od 4 do 5 godina dijete ide korak dalje u shvaćanju boje kao pojave koja se javlja u prirodi kao površina. Više ne koristi konturnu liniju koja u prirodi ne postoji nego unosi plohu boja, te se tada može govoriti o stvarnom izražavanju bojama.

U dobi od 5 do 6 godina i starija djeca već bolje postavljaju boje bez prethodnog naznačivanja obrisa, što znači veću sposobnost opažanja pojava i oblika. U toj dobi djeca počinju unositi pojedine boje kao stalne za neke pojave primjerice, smeđu za deblo drveća, žutu za sunce, zelenu za travu... Međutim ne znamo koliko je to utjecaj okoline, a koliko stvarno djetetovo opažanje.

Stalan privid vizualnih podataka obogaćuje i osnažuje maštu i obrnuto: mašta razbija moguću pojavu jednoličnog i jednoobraznog realizma koji zbog svoje suženosti prestaje biti istinit, stvaran. Takav realizam donosi vrlo površnu i opću sliku o nekoj pojavi u svijetu i samim time suprotan je dječjem angažiranom istraživanju i doživljavanju toga svijeta (Belamarić, 1978). Stoga vizualni realizam i mašta daju kao rezultat djetetovo likovno izražavanje koje bez nametnutih shema daje slobodu.

18. PRAKTIČNI DIO

PRIPREMA ZA IZVOĐENJE LIKOVNE AKTIVNOSTI

TEMA: OTISAK PRSTA

Zbog situacije uzrokovane Covid pandemijom, nisam bila u mogućnosti provesti aktivnost u vrtiću. Aktivnost sam provela sama, snimajući video uradak i napisavši pripremu. Prilažem link video uratka i dolje napisanu pripremu.

- https://www.youtube.com/watch?v=pVnHdo9KITM&ab_channel=giuliapavlov

STRUČNI PODACI

Prethodne aktivnosti: dan ranije pogledali smo jedan zanimljiv isječak dokumentarca raznih životinja koji puštaju svoje tragove te ih po njima možemo raspoznati.

Cilj aktivnosti: cilj ove aktivnosti je da djeca razumiju kako je svatko od nas poseban na svoj način, kako je svatko od nas osoba za sebe, i da svatko od nas nosi svoj otisak. No, da smo ipak slični, da bezobzira na različitosti potičemo zajedništvo i međusobno poštovanje. Osim takvog cilja, djeca u ovoj aktivnosti upoznaju opisivanje linije, razne oblike i smjerove, te kako jednu liniju možemo otisnuti na papir i imati je dokumentiranu, i naposljetku iste te linije otiska pokušati nacrtati flomasterom vlastitom rukom, paziti na njihove detalje.

RAZVOJNE ZADAĆE:

a) tjelesni, psihomotorni i zdravstveni razvoj: poticati razvoj motorike prstiju i dlana, motorike cijelog tijela, koordinacije, poticati djecu da vode brigu o prostoru i osobnoj higijeni. Pridržavanje konturne linije.

b) emocionalno-socijalni razvoj ličnosti: poticati razvoj pozitivnih emocionalnih stanja tijekom aktivnosti; poticati razvoj dječje kompetencije na način da dijete djeluje i poželjno se ponaša prema sebi i drugima; razvoj odnosa s vršnjacima potičući poštivanje sebe i drugih.

c) spoznajni razvoj: spoznavanje okoline, njene karakteristike i odnosa s ljudima, stjecanje iskustva dodirrom, istraživanje novom tehnikom, spoznavanje o vlastitim fizičkim karakteristikama otiska i načinima na koje se otisak može nacrtati.

d) komunikacijsko-stvaralački razvoj: poticati razvoj likovnog senzibiliteta ponuđenim likovnim materijalima, poticati razvoj osjetljivosti za otiskivanje otiska na papiru i njegovo crtanje.

LIKOVNI JEZIK

a) likovni elementi: crte po toku.

b) kompozicijska načela: ravnoteža.

LIKOVNO PODRUČJE

a) likovna tehnika: crtačka tehnika: bijeli papir, tanki crni flomaster .

b) materijali i pribor: printane slike otiska, drveni kolutovi, lišće, crni flomaster, bijeli papir, povećalo.

c) postupci: bojanje flomasterom jagodicu prsta, otiskivanje prsta na bijeli papir, crtanje uvećanog otiska flomasterom na bijelom papiru.

Korelacija: tjelesna zdravstvena kultura (boravak u prirodi), sociološka (međusobno poštovanje i poštivanje različitosti).

Metode: opće didaktičke metode: izlaganja, razgovora, demonstracije, radna metoda. Specifične likovne metode: autonomnost postupaka, likovno estetske komunikacije.

Metoda likovnog oblikovanja: slikanje.

Socijalni oblici rada: frontalni, individualni.

Priprema odgojitelja za rad:

-Herceg, Rončević, Karlavaris (2010). *Metodika likovne kulture djece rane i predškolske dobi*, Alfa d.d Zagreb.

-Plastificirane slike raznih otiska

ARTIKULACIJA AKTIVNOSTI

UVODNI DIO

Za današnju aktivnost djeci predlažem da idemo u šetnju u kojoj bih im voljela nešto pokazati. Šetnja će nam biti u jednoj šumici. Kažem djeci kako sam sigurna da se ovdje nalaze neki otisci, tragovi, ali ih ne mogu nikako naći, pa pitam za njihovu pomoć. Djeca i ja pronalazimo razne otiske u blatu. Kako bi saznali o kojim se to otiscima radi, uzeli smo sa nama nekoliko printanih slika raznih otisaka te ćemo usporediti s onima koje smo našli. Pronašli smo otisak medvjeda, vuka i srne. Uzimamo povećalo te promatramo detalje otisaka. Svaki otisak opisujemo tako da gledamo u kojem smjeru idu linije, da li su ravne ili zaobljene, da li su tanke ili debele, da li su guste ili rijetke. Pitam djecu što se još u prirodi može naći kao otisak u kojem gledamo linije i po njima opisujemo predmet. Sjetimo se, kako to mogu biti linije koje pronalazimo u stablu, koje nam govore koliko je stablo staro, radi se o drvenim godovima. Uzmemo nekoliko drvenih kolutova u kojima promatramo krugove koji su sačinjeni od tankih ili debljih linija. Za početak prebrojimo zajedno koliko ima godina kako bi saznali koliko je stablo bilo staro. Kada smo godine prebrojali, uzimamo ponovo povećalo da bi detaljnije promatrali linije. Da li su one jako tanke, ili su deblje, jesu li jedne jako blizu druge, ili su odvojene, da li su isprekidane, da li se jasno vide... Nakon što smo jako dobro promotrili krugove i opisali linije, predlažem da pronađemo još jednu stvar koja pripada prirodi i koja ima isto takve linije koje možemo promatrati. Promatramo ih u lišću. Skupljamo nekoliko vrsta lišća, stavimo ih jedan pored drugog, i povećalom gledamo kakve su te linije. Jesu li simetrične ili asimetrične, tanke, debele, uske, široke, koliko su duge, jesu li iste na svakom listu? Dolazimo do zaključka da svaka životinja, svaki dio prirode ima svoje osobne karakteristike, i da ništa nije isto, makar izgledalo tako. Sve ima svoj otisak, svoj opis. Kako smo to zaključili, predlažem da na sebi promotrimo što to nas kao čovjeka opisuje da smo jedinstveni? Dolazimo do odgovora, a to su otisci naših prstiju. Naše jagodice na prstima imaju svoje linije, kod svakog su one drugačije. Djeca i ja uzimamo povećalo i promatramo naš prst. Svatko opisuje svoje linije, koliko se one vide, uspoređujemo naše sa tuđim, primjećujemo da ma koliko god bilo slično, svatko je čuvar svog otiska, i nitko nema isti. Nekome su linije tanje, nekome deblje, nekome uže, nekome široke, nekome otisak izgleda kao labirint koji ide u krug, nekome više kao labirint koji idu u kvadrat. Povećalom proučavamo svako svoj otisak i opisujemo ga. Istražujemo da postoje tri glavne vrste otiska i svatko od

nas ima neku vrstu, ali opet za sebe posebnu. Zaključujemo da bi bilo zanimljivo kada bi mogli dokumentirati naš otisak na papir, te tako svaki usporediti. Zato ćemo to napraviti u sljedećem djelu našeg sata.

GLAVNI DIO

Nakon što smo proučavali razne otiske, razne karakteristike linija, u glavnom djelu sata, koristit ćemo crni flomaster kojim ćemo lagano preći preko otiska, i otisnuti na bijeli papir kako bi mogli bolje proučiti, i sačuvati otisak našeg prsta.

Svako dijete sebi uzme jedan crni flomaster i jedan bijeli papir. Lagano flomasterom pređe preko jagodice na kojem se nalazi otisak, i otisne čvrsto na papir. Kada se otisak otisne, možemo ga bolje promatrati i opisati.

Kada to napravimo, onda slijedi najbitniji dio. Uzmemo još jedan bijeli papir, isti flomaster i pokušamo sami nacrtati linije koje sačinjavaju naš otisak. Možemo uzeti povećalo, proučavati linije otisnutog otiska, i na drugom papiru pažljivo nacrtati te iste linije. Bitno je da dobro proučimo linije, da bi ih znali prepisati, i tako nacrtati uvećani otisak našeg prsta.

ZAVRŠNI DIO

U završnom djelu sata, kako bi poticali na raznolikost svakog djeteta, a opet na zajedništvo, predlažem djeci da pokušamo što bolje izrezati taj dio gdje smo otisnuli naš prst, i da napravimo veliki kolaž svih naših otisaka. Na taj način potičemo da jesmo svi različiti, a opet da se svi poštujemo, i da u ovoj skupini, kao i u svakoj, zajedništvo i međusobna potpora je bitna, zato ćemo od malih otisaka prsta, napraviti jedan velik. Na jednom velikom hamer papiru nacrtat ću rubnu liniju palca, i u njega će djeca lijepiti svoje otiske. Krajem aktivnosti, potaknut ću ponovo djecu na razmišljanje o različitostima i o sličnostima nas ljudi, te tako razgovorom završiti današnju aktivnost.

19. ZAKLJUČAK

Ovim radom htjelo se pokazati koje simbole djeca koriste za izražavanje sebe i svoje okoline. Međutim, treba imati na umu kako je svako dijete različito i individua za sebe te se radovi svakog djeteta ne mogu univerzalno interpretirati. Kako ne bi došli do krivoga zaključka, bitno je prilikom analiziranja rada komunicirati s djetetom, poslušati ga, uvidjeti razloge njegova određena crtanja i tek nakon razgovora upustiti se u analizu simbola. Vrlo je važno biti upoznat s razvojnim fazama djeteta i s njegovom okolinom te mu pružati odgovarajuće poticaje bez nametanja shematskih oblika. Sheme ne dopuštaju da se dijete slobodno izrazi jer mu se nameću načini crtanja koje ono prvobitno ne razumije, ali vrlo lako imitira. Stoga je naposljetku teško znati koje je primarno viđenje djeteta, a koje je ono nametnuto.

Zadatak odgojitelja je pozitivno usmjeravati i motivirati dijete tako da se ono osjeća slobodnim. Čitanjem ovoga rada može se steći znanje koje se primjenjuje u daljnjem radu s djecom kako bi se poticala njegova sloboda izražavanja. Može se zaključiti kako je jedini način da svako dijete dobije individualne potrebe i odgovarajuće poticaje, da odgojitelj bude dobro upoznat s razvojnim fazama, likovnim jezikom te sposobnostima djeteta kako bi uvidjelo postoje li neka odstupanja, kao u obliku teškoće ili darovitosti. U svakome djetetu postoji potencijal koji će se razviti ovisno o profesionalnom i/ili osobnom usavršavanju odgojitelja u spoznavanju dječjih karakteristika. Bitno je djetetu biti potpora, upoznavati ga s različitim likovnim materijalima i pružati mu iste kako bi se ono moglo nesputano izražavati.

20. POPIS LITERATURE

1. BELAMARIĆ, D. (1987.) *Dijete i oblik*. Zagreb: Školska knjiga.
2. DE ZAN, D. (2013). *Slika i crtež u psihoterapiji djece i obitelji*. Zagreb: Medicinska naklada.
3. GRGURIĆ, N. i JAKUBIN, M. (1996.) *Vizualno- likovni odgoj i obrazovanje: metodički priručnik*. Zagreb: Educa.
4. HERCEG, L. RONČEVIĆ, A. i KARLAVARIS B. (2010.) *Metodika likovne kulture djece rane i predškolske dobi*. Prvo izdanje. Zagreb: Alfa ; Rijeka: Sveučilište u Rijeci.
5. JAKUBIN, M. (1999.) *Likovni jezik i likovne tehnike: temeljni pojmovi*. Zagreb: Educa
6. JAKUBIN, M. (1989.) *Osnove likovnog jezika i likovne tehnike*. Zagreb: Institut za pedagojska istraživanja Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.
7. MEĐUNARODNI STRUČNO-ZNANSTVENI SKUP. (1999.) *Likovna komunikacija u teoriji i praksi predškolskog odgoja*. Opatija: Grad Opatija: Dječji vrtić Opatija ; Lovran: Općina Lovran.

21. POPIS TABLICA I SLIKA

1. *Tablica 1. Faze razvitka likovnog izraza u djece. Izvor: Grgurić i Jakubin, 1996*
2. *Slika 1. Udarno risanje. Olovka (2 g.). Izvor: Grgurić i Jakubin, 1996.*
3. *Slika 2. Titrajno risanje. Olovka (2 g.). Izvor: Grgurić i Jakubin, 1996.*
4. *Slika 3. Kružno risanje. Olovka (2 g.). Izvor: Grgurić i Jakubin, 1996.*
5. *Slika 4. "Moja sestra pleše". Linije uz noge i ruke označuju plesne pokrete. Desno je gitara, a crte iznad nje označuju zvukove. Olovka (4 g.). Izvor: Grgurić i Jakubin, 1996.*
6. *Slika 5. "Kolo". Olovka (6 g.). Izvor: Grgurić i Jakubin, 1996.*
7. *Slika 6. "Ulica". Pojava pravog kuta. Olovka (7 g.). Izvor: Grgurić i Jakubin, 1996.*
8. *Slika 7. "Lutka u tavanskoj sobi". Transparentnost prikaza, desno dodatni sadržaji izvan kuće koji se događaju u kući i kućica za ptice, vanjski prostor. Olovka (5,5 g.). Izvor: Grgurić i Jakubin, 1966.*
9. *Slika 8. "Nogomet". Za oznaku kretanja, učenik multiplicira noge i loptu u putanji. Olovka (8 g.). Izvor: Grgurić i Jakubin, 1996.*
10. *Slika 9. "U prometu". (Policajac je najvažniji lik). Olovka (5 g.). Izvor: Grgurić i Jakubin, 1996.*
11. *Slika 10. "Obitelj za stolom!". Likovi i stolci prevaljeni u ravnini papira. Poliperspektiva. Olovka (8 g.). Izvor: Grgurić i Jakubin, 1996.*
12. *Slika 11. "Kuće u nizu", Rasklopljeni oblik. Kuće sagledane s prednje, zadnje i s bočnih strana. Transparentnost kuća i prevaljenosti drveća. Olovka (8 g.). Izvor: Grgurić i Jakubin, 1996.*
13. *Slika 12. "Ulica". Vertikalna perspektiva. Olovka (7 g.). Izvor: Grgurić i Jakubin, 1996.*
14. *Slika 13. "Radni stol": Obrnuta perspektiva. Olovka (7 g.). Izvor: Grgurić i Jakubin, 1996.*
15. *Slika 14. "Obitelj za stolom". Poliperspektiva. Olovka (6 g.). Izvor: Grgurić i Jakubin, 1996.*
16. *Slika 15. Dijete (2-4 g.). Olovka. Izvor: Belamarić, 1987.*
17. *Slika 16. Dijete (2-4 g.). Olovka. Izvor: Belamarić, 1987.*
18. *Slika 17. Dijete (4 g.). Olovka. Izvor: Belamarić, 1987.*
19. *Slika 18. Dijete (5,5 g.). Olovka. Izvor: Belamarić, 1987.*
20. *Slika 19. Dijete (2-4 g.). Olovka. Izvor: Belamarić, 1987.*

21. *Slika 20. Dijete (3 g.). Olovka. Izvor: Belamarić, 1987.*
22. *Slika 21. Dijete (2-4 g.). Olovka. Izvor: Belamarić, 1987.*
23. *Slika 22. Dijete (4 g.). Olovka. Izvor: Belamarić, 1987.*
24. *Slika 23. Dijete (4 g.). Olovka. Izvor: Belamarić, 1987.*
25. *Slika 24. Dijete (4 g.). Olovka. Izvor: Belamarić, 1987.*
26. *Slika 25. Dijete (2-4 g.). Olovka. Izvor: Belamarić, 1987.*
27. *Slika 26. Dijete (5 g.). Olovka. Izvor: Belamarić, 1987.*
28. *Slika 27. Dijete (2-4 g.). Olovka. Izvor: Belamarić, 1987.*
29. *Slika 28. Dijete (2-4 g.). Olovka. Izvor: Belamarić, 1987.*
30. *Slika 29. Dijete (2-4 g.). Olovka. Izvor: Belamarić, 1987.*
31. *Slika 30. Dijete (2-4 g.). Olovka. Izvor: Belamarić, 1987.*
32. *Slika 31. Dijete (2-4 g.). Olovka. Izvor: Belamarić, 1987.*
33. *Slika 32. Dijete (2-4 g.). Olovka. Izvor: Belamarić, 1987.*
34. *Slika 33. Dijete (2-4 g.). Olovka. Izvor: Belamarić, 1987.*
35. *Slika 34. Dijete (2-4 g.). Olovka. Izvor: Belamarić, 1987.*
36. *Slika 35. Dijete (2-4 g.). Olovka. Izvor: Belamarić, 1987.*
37. *Slika 36. Dijete (2-4 g.). Olovka. Izvor: Belamarić, 1987.*
38. *Slika 37. Dijete (2-4 g.). Olovka. Izvor: Belamarić, 1987.*
39. *Slika 38. Dijete (2-4 g.). Olovka. Izvor: Belamarić, 1987.*
40. *Slika 39. Dijete (2-4 g.). Olovka. Izvor: Belamarić, 1987.*
41. *Slika 40. Dijete (2-4 g.). Olovka. Izvor: Belamarić, 1987.*
42. *Slika 41. Dijete (2-4 g.). Olovka. Izvor: Belamarić, 1987.*
43. *Slika 42. Dijete (4-5 g.). Olovka. Izvor: Belamarić, 1987.*
44. *Slika 43. Dijete (4-5 g.). Olovka. Izvor: Belamarić, 1987.*
45. *Slika 44. Dijete (4-5 g.). Olovka. Izvor: Belamarić, 1987.*
46. *Slika 45. Dijete (4-5 g.). Olovka. Izvor: Belamarić, 1987.*
47. *Slika 46. Dijete (4-5 g.). Olovka. Izvor: Belamarić, 1987.*
48. *Slika 47. Dijete (4-5 g.). Olovka. Izvor: Belamarić, 1987.*
49. *Slika 48. Dijete (5-6 g.). Olovka. Izvor: Belamarić, 1987.*

50. *Slika 49. Dijete (5-6 g.). Olovka. Izvor: Belamarić, 1987.*
51. *Slika 50. Dijete (5-6 g.). Olovka. Izvor: Belamarić, 1987.*
52. *Slika 51. Dijete (5-6 g.). Olovka. Izvor: Belamarić, 1987.*
53. *Slika 52. Dijete (5-6 g.). Olovka. Izvor: Belamarić, 1987.*
54. *Slika 53. Dijete (5-6 g.). Olovka. Izvor: Belamarić, 1987.*
55. *Slika 54. Dijete (5-6 g.). Olovka. Izvor: Belamarić, 1987.*
56. *Slika 55. Dijete (3 g.). Olovka. Izvor: Belamarić, 1987.*
57. *Slika 56. Dijete (2-4 g.). Olovka. Izvor: Belamarić, 1987.*
58. *Slika 57. Dijete (4-5 g.). Olovka. Izvor: Belamarić, 1987.*
59. *Slika 58. Dijete (5-6 g.). Olovka. Izvor: Belamarić, 1987.*
60. *Slika 59. Dijete (2-4 g.). Olovka. Izvor: Belamarić, 1987.*
61. *Slika 60. Dijete (2-4 g.). Olovka. Izvor: Belamarić, 1987.*
62. *Slika 61. Dijete (4-5 g.). Olovka. Izvor: Belamarić, 1987.*
63. *Slika 62. Dijete (4-5 g.). Olovka. Izvor: Belamarić, 1987.*
64. *Slika 63. Dijete (4-5 g.). Olovka. Izvor: Belamarić, 1987.*
65. *Slika 64. Dijete (5-6 g.). Olovka. Izvor: Belamarić, 1987.*
66. *Slika 65. Dijete (5-6 g.). Olovka. Izvor: Belamarić, 1987.*
67. *Slika 66. Dijete (5-6 g.). Olovka. Izvor: Belamarić, 1987.*
68. *Slika 67. Dijete (5-6 g.). Olovka. Izvor: Belamarić, 1987.*
69. *Slika 68. Dijete (5-6 g.). Olovka. Izvor: Belamarić, 1987.*
70. *Slika 69. Dijete (2-4 g.). Olovka. Izvor: Belamarić, 1987.*
71. *Slika 70. Dijete (4-5 g.). Olovka. Izvor: Belamarić, 1987.*
72. *Slika 71. Dijete (5-6 g.). Olovka. Izvor: Belamarić, 1987.*
73. *Slika 72. Dijete (2-4 g.). Olovka. Izvor: Belamarić, 1987.*
74. *Slika 73. Dijete (4-5 g.). Olovka. Izvor: Belamarić, 1987.*
75. *Slika 74. Dijete (5-6 g.). Olovka. Izvor: Belamarić, 1987.*
76. *Slika 75. Dijete (2-4 g.). Olovka. Izvor: Belamarić, 1987.*
77. *Slika 76. Dijete (2-4 g.). Olovka. Izvor: Belamarić, 1987.*
78. *Slika 77. Dijete (2-4 g.). Olovka. Izvor: Belamarić, 1987.*

79. *Slika 78. Dijete (4-5 g.). Olovka. Izvor: Belamarić, 1987.*
80. *Slika 79. Dijete (4-5 g.). Olovka. Izvor: Belamarić, 1987.*
81. *Slika 80. Dijete (4-5 g.). Olovka. Izvor: Belamarić, 1987.*
82. *Slika 81. Dijete (4-5 g.). Olovka. Izvor: Belamarić, 1987.*
83. *Slika 82. Dijete (5-6 g.). Olovka. Izvor: Belamarić, 1987.*
84. *Slika 83. Dijete (5-6 g.). Olovka. Izvor: Belamarić, 1987.*
85. *Slika 84. Dijete (5-6 g.). Olovka. Izvor: Belamarić, 1987.*
86. *Slika 85. Dijete (5-6 g.). Olovka. Izvor: Belamarić, 1987.*
87. *Slika 86. Dijete (5-6 g.). Olovka. Izvor: Belamarić, 1987.*
88. *Slika 87. Dijete (2-4 g.). Olovka. Izvor: Belamarić, 1987.*
89. *Slika 88. Dijete (4-5 g.). Olovka. Izvor: Belamarić, 1987.*
90. *Slika 89. Dijete (5-6 g.). Olovka. Izvor: Belamarić, 1987.*
91. *Slika 90. Dijete (5-6 g.). Olovka. Izvor: Belamarić, 1987.*
92. *Slika 91. Dijete (5-6 g.). Olovka. Izvor: Belamarić, 1987.*
93. *Slika 92. Dijete (4-5 g.). Olovka. Izvor: Belamarić, 1987.*
94. *Slika 93. Dijete (4-5 g.). Olovka. Izvor: Belamarić, 1987.*
95. *Slika 94. Dijete (4-5 g.). Olovka. Izvor: Belamarić, 1987.*
96. *Slika 95. Dijete (6 g.). Olovka. Izvor: Belamarić, 1987.*

SAŽETAK

Dječji crtež, osim što za dijete predstavlja igru, ono služi i kao sredstvo komunikacije. Dijete likovno komunicira tako da koristi univerzalne simbole koje imaju svoju funkciju, oblike i zakonitosti s većim ili manjim odstupanjima.

Likovni jezik se mijenja kroz faze likovnoga razvoja. Kako bi kvalitetno analizirali dječji crtež potrebno je biti upoznat s fazama i sa simbolima koje dijete koristi. Također, uz analizu simbola, potrebno je provesti i kvalitetnu interakciju s djetetom kako bi uvidjeli kontekst crteža. Bez međusobno usklađenih postupaka analize, tumačenja, podrške i pružanja optimalnih podražaja nije moguć cjelovit i pozitivan razvoj djeteta.

Ukoliko postoji nepoznavanje i nerazumijevanje dječjega likovnoga izražavanja, postoji mogućnost pogrešne procjene ili pojave neodgovarajućih očekivanja, kao i nametanje shematskih oblika koji prijete slobodnoj mašti djeteta i samim time slobodnim izražavanjem. Svrha ovoga rada je uputiti u značenja simbola koja djeca koriste kako bi se njihovim razumijevanjem izbjegla ometanja u prirodnome razvoju djeteta.

KLJUČNE RIJEČI: likovni jezik, likovni simboli, faze likovnog razvoja, dječji crtež, shematski oblici.

SUMMARY

The child's drawing, aside from representing a child's play, functions as a means of communication. A child communicates artistically by using universal symbols which have their own function, form and legitimacy, with some variations.

The artistic language changes with the phases of artistic progress. In order to better analyse a child's drawing, it is necessary to know the phases and symbols used by the child. Moreover, with a symbolic analysis, it is mandatory to have a good rapport with the child in order to assess the context of the drawing. Without mutually coordinated analysis procedures, interpretations, support and offer of optimal stimuli, a holistic and positive development of the child is not possible.

Ignorance or lack of understanding of a child's artistic expression may lead to a wrong assessment or the appearance of inappropriate expectations, as well as an imposition of schematic shapes which threaten the child's freedom of imagination and therefore expression. The purpose of this thesis is being a guide to the meaning of symbols used by children, so that by understanding them disturbances in the natural development of the child may be avoided.

KEYWORDS: artistic language, artistic symbols, phases of artistic development, children's drawings, schematic shapes.